

Landesbibliothek Oldenburg

Digitalisierung von Drucken

**Dōdekaphrēton, Sive Theologia Prophetica, Ex Vatibus
XII. Minoribus Secundum Seriem Articulorum Fidei**

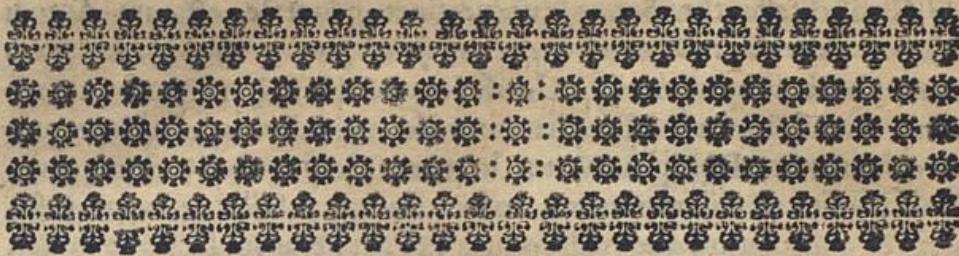
Majus, Johann Heinrich

Giessæ Hassorum, Anno MDCCIII

VD18 11197021

Prolegomena De Theologia Prophetica in genere.

urn:nbn:de:gbv:45:1-17399

PROLEGOMENA
De
THEOLOGIA
PROPHETICA
in genere.

§. I.

Rophetas duodecim Minores, nil quicquam auctoritate cedere Majoribus, sed scriptorum brevitate ab his solum ita distingui, notum satis est. Quapropter, cum in iis etiam habeamus firmorem sermonem Propheticum, cui tuto inniti possumus ac debemus, quasi columnis & firmamentis quibusdam Ecclesiæ veræ, 1. Tim. III, 15. bene facimus, quod iis attendamus, tanquam lucernæ lucenti in loco caliginoso; quia non humana voluntate allata unquam est Prophetia, sed à Spiritu S. acti locuti sunt sancti illi Dei homines, quos Prophetas vocamus, 2. Petr. I, 19. 21. quod in nostros quoque Vates quadrat.

§. II. Tametsi vero non omnes XII. Prophetæ Minores, sed cum ha-
tres duntaxat, *Habacuc*, *Haggæus*, & *Zacharias*, Prophetæ nomen beant
præferant, reliquos omnes tamen Prophetas esse, dubitari nequit; omnia Va-
quia omnia ea habent quæ Prophetis competunt, futura prædicunt, tum requi-
sta;

A

de

Firmior
Propheti-
cus sermo
est in XII.
Prophetis
minoribus,
qui majori-
bus non
cedunt au-
toritate,

de Christo testantur &c. Huc pertinet generale effatum Amos III. 7. *Non facit Dominus Deus quicquam, nisi revelaverit arcanum suum servis suis Prophetis.* Conf. Jerem. XXIII, 18. 21. 22. 28. Hinc manifestum est, Prophetam voluntatis divinæ esse interpres tem, quam ex Dei Spiritu intus loquente & singulari ratione revelante hausit, ut aliis renunciet, eosque doceat, refellat, erudiat, castiget, & consoletur, quemadmodum ex Prophetarum lectione liquet. Hoc, cum uno volumine XII. Vates comprehensi faciant, & nomen & auctoritatem Prophetarum jure merebuntur.

licet gra-
du & or-
dine aliis
aliis ce-
dant:

§. III. Quæ de gradibus Prophetarum diversis, de stylo, aliisque ad argumentum hoc enucleandum pertinent, non tangimus, quia nec instituto nostro inserviunt & à viris eruditis prolixe pertractata sunt, ut *Jo. Schmidio* in proleg. ad Prophet. Min. *G. Dorsch.* præm. Part. II. *Th. Zach.* & *Herm. Witsio* Libro 1. Miscellan. Ordinem etiam Vatum nostrorum, quem in S. Codice habent, prætereo; ille enim minime secundum seriem temporis dispositus est, prout vel ex assignatione illius à nonnullis expresa, ab aliis autem omissa, sed è Chronologia facile petenda, elucet. Nobis sufficit, quod Deus πελυμερῶς καὶ πολυτρόπως (Ebr. I, 1.) locutus sit per os τῶν ἀγίων τῶν ἀπ' αἰώνος προφητῶν αὐτῶν, *Luc. I, 70.* ut de ipsius voluntate & salutis nostræ ratione edocti, & tot testimonii confirmati, certam gratiæ & beatitudinis per Messiam recuperandæ spem fidei ac vitæ normam infallibilem, & denique satorum Ecclesiæ, atque adeo Oeconomia divinæ cognitionem habemus.

Unde reli-
gionis
Christi.
& Theolo-
gia veræ
principium
sunt.

§. IV. Hinc efficitur, verbum Propheticum merito Christianæ religionis & omnis veræ Theologiae principium appellari ac statui debere, cum in Prophetis de gratia ad nos ventura vaticinantibus spiritus Christi fuerit, prætestificans cum passiones tum glorias Christo eventu-
principium tas. 1. Pet. I. 10. 11. conf. Act. 10, 43. &c. 27, 22. Unde Petrus ait, nos firmiorem sermonem Propheticum habere, ad quem attendere fas ac ntile sit, tanquam ad principium firmissimum & regulam certissimam, 2. Epist. I, 19. s. quod Prophetæ ipsi uno ore formula usitatâ indicant: *Verbum Domini, quod fuit ad Hoseam, Joëlem, Jonam &c.*

Quomodo
a falsis di-
stinguam-
sunt?

Nullum hic discrimen est inter Prophetas Majores & Minores, quia à falsis διπλάσια προφητεία γραφής non est idius φορᾶς, nec ἐπιλύσεως; maximum autem inter veros & falsos, quorum hi omnes excluduntur; licet

licet enim responsis, gestibus, & habitu veros affectarint, Zach. XIII, 4. (conf. Matth. 7, 15.) falsitatis tamen & erroris facile convicti sunt, Hos. IX, 8. Zach. XIII, 3. Tametsi igitur Prophetæ vocentur, etiam absolute, id tamen sit vel *μημνημας*, quia pro iisdem se venditabant. Hos. IV, 5. VI, 5. Mich. III, 6. 11. Zach. I, 5. XIII, 2. vel cum adjectione diminuente, Prophetæ *stulti*, *dementati*, *viriventosi*, Hos. IX, 7. *insidiantes* Mich. II, 11. *in errorem induentes*, III, 5. *leves*, *mendaces*, Sophon. III, 4. *viri somniorum*, Zach. X, 2. *spiritus immundi*. XIII, 2. quorum poena exprimitur Mich. III, 6. 7. Quæ cum veri Prophetæ de falsis revelarint, eo cum primis nomine id fecisse illos censeri debet, ne omni spiritui fides adhibeatur improvide, sed ut probe spiritus probentur, an ex Deo sint ac loquantur; quia omni tempore falsi Prophetæ in mundum exierunt. I. Joh. 4, 1.

§. V. Interim non negamus, inter veros Prophetas immensitatem *revelationis modos* varios fuisse, quibus Deus suam voluntatem patefecit, nunc per *Visiones*, vigilantibus quidem interdum, sed tamen in *enstatae* constitutis, oblatas, ut exteriorum sensuum operatio ad tempus cessaret, anima vero extra corpus quasi rapta videtur, Zach. IV, 1. s. quales obtigerunt plurimis. Am. I, 1. VII, 1. 4. 7. VIII, 1. IX, 1. Obad. I, 1. Mich. I, 1. Nach. I, 1. Hab. I, 1. Zach. I, 8. Hæ visiones rebus & verbis æquipollent, siquidem Deus non tantum verbis, sed etiam rebus & visionibus loquitur, sicut v. g. Zach. I. c. in sequentibus ipsæ res in visione oblatæ declarantur. v. 8. s. II, 1. 5. III, 1. V, 1. 9. VI, 1. quare titulo *videntium* Prophetæ nonnunquam insigniuntur, Mich. III, 7. Zach. X, 2. modo per *sonnia*, non naturalia sed supernaturalia, Joël. 111, 1. modo per *alloquinæ* Hos. I, 1. 2. Joël. I, 1. Jon. III, 2. Sophon. I, 1. Hagg. I, 1. II, 2. 11. 21. Zach. I, 1. 6. IV, 8. VI, 8. 9. VII, 4. 8. VIII, 18. Alios modos lubens prætereo, aliis observatos. Id solum dicam, tot tantosque patefactionis modos pertinere & spectare ad immotam sermonis Prophetici *ασφαλειαν* & firmitatem, quam in Scriptura S. habemus, de qua nunc primo loco dicturi sumus.

Revelatio-
nis vari
modi quo
spectent?

LOCUS I.

De

SCRIPTURA PROPHETICA.

§. I.

Etymolo-
gia.

Prophetia Scripturæ s. scriptura Prophetica à formali externo s. ipsa scriptio dicitur, Hos. VIII, 12. Habac. II, 2. hoc ipso tamen nomine etiam opus scribendo perfectum designatur; huc pertinent quoque *tabula*, Hab. II, 2. *Volumen libri* h.e. *volumen ad scribendum* Zach. V, 1. 2.

Synony-
mia.

§. II. Diversæ sunt Scripturæ S. appellations: (a) *Dictum Domini*, Hos. II, 15. 18. XI, 11. &c. (b) *Verbum Domini*, Hos. I, 1. IV, 1. Joël. I, 1. Am. II X, 11. 12. Mich. I, 1. Hagg. I, 1. II, 1. 11. Sophon. I, 1. (c) *scientia*, ab effectu sic dicta, Hos. IV, 5. Mal. II, 7. (d) *Lex Dei*, Hos. IV, 6. Zach. VII, 12. Mal. II, 7. (e) *Lex veritatis*, Mal. II, 6. (f) *Verba Dei*, Zach. I, 6. (g) *Verba oris Domini*, Hos. VI, 5. (h) *Verbum pacti*, Hagg. II, 5. (i) *Via Domini*, Hos. XIV, 10. Zach. III, 7. (k) *Secretum Domini*, Am. III, 7. (l) *Vox Iehovæ*, Hagg. I, 12. Zach. VII, 14. (m) *Statuta Dei*, Zach. I, 6. Mal. III, 7. (n) *præcepta*, Mal. II, 4. (o) *observatio* III, 14. (p) *fœdus viæ pacis*. Mal. II, 5. (q) מִקְרָא *Mikra*, quæ vox ex Hab. II, 2. facile eruitur: *Judæi Scripturam vulgo* sic appellant, q. d. *Lectura*.

Causa Ef-
ficiens SS.
Trinitas.

§. III. Summum Scripturæ Auctorem esse *Deum*, probatur (1) ex solenni illa Prophetarum formula, *Dictum Domini*, vel dicit *Dominus*. (2) ex interno ad scriptiōnem impulsu, sc. Θεοπνευσία, quæ nihil aliud est, quam interior Dei locutio, quam arguit indicatque verbum רְכַב cum בְּ constructum. Hos. I, 2. Hab. II, 1. Zach. I, 9. 13. 14. II, 2. 7. IV, 1. 4. 5. V, 5. 10. VI, 4. (3) Ex divino externo mandato scribendi, Hab. II, 2. Quicunque igitur Verba Prophetarum audit, legitve, ipsum se Deum audire cogitet, eique obtemperet. *Christus* etiam Angelo in creato, auctoritas Script. vindicatur, in locis Zachar. semel iterumque citatis; quando insignis cuiusdam *Angeli* (הַלְּפָתָח) quem Filium Dei esse, alibi probatur, loquentis in Propheta mentio ibi sit. *Spiritu a. Sancto* appropriatiæ Θεοπνευσία tribuitur, utpote quo

quo acti agitatique locuti sunt & scripserunt sancti Dei homines, five Prophetæ, Mich. III, 8 quod etiam Zach. VII, 12. clare his verbis indicat: *Verba quæ misit Dominus exercituum in Spiritu suo sancto.* Hæc autem non de locutione solum, sed scriptione quoque intelligenda esse, liquet, Hos. VIII, 2. ubi Deus scriptionem legis Mosis sibi tribuit.

§. IV. Omnes itaque Vates non proprio motu, sed Deo Ministeria-
lis. T.O.M. motore, auctore & Doctore locuti sunt, Am. III, 8. atque scripserunt, imò per eos Deus ipse locutus est; hinc Hos. XII, 11. dicit: *Per manum Prophetarum propono similitudines.* Notandus hic ille Hebraismus, quo manus omnis locutio dicitur, qua aliquid efficaciter præcipitur. Hagg. I, 1. 3. II, 1. 10. Zach. VII, 7. 12. Mal. I, 1. vid. Tarnov. ad Hag. I. c. Ministros ergo & instrumenta Dei electa fuisse Prophetas, ex ejusmodi formulis colligitur; hincque vocantur *Servi Dei*, Am. III, 7. Zach. I, 6. Mal. III, 22. *Legati Dei*, Hagg. I, 13. Quapropter verba ex ore Prophetarum audire jubet Deus, & olim Zach. VIII, 9. & hodie, Luc. 16, 29. *Habent Prophetas, eos audiant.*

§. V. Quomodo vero in hoc ministerii genere sese habuerint Prophetæ, & num quicquam de suo vel pro arbitrio dixerint fecerintque, hinc facile colligitur. Cum enim manus & os Dei fuerint, nil vel fecerunt, vel dixerunt, ac ne verbum quidem ullum, in ἐλλάμψεως immediatae actu, quod illis Deus non suggererit. Unde non solum sententiae & res, sed & verba singula, & verborum ordo totaque dispositio à Deo est. Nec obstat styli in Prophetis diversitas, quæ ex admiranda spiritus S. καταβάσει orta, dum afflatus suos ad ingenium Prophetarum, hominum mores & res temperavit; idem tamen Spiritus per omnes & in omnibus loquebatur, ac nominatim in Amoso, qui humili dicendi genere & simplicibus verbis usus est: Majestatis tamen auctoritatisque divinæ rationem simul habuit, & vel formulis consuetis, dictum vel verbum Domini quod factum est &c. eam expressit. vid. Max. Rev. D. Præf. Diff. de Inspir. libr. Sacr.

§. IV. Quia Hebræi fuerunt Prophetæ ex Hebræis, Hebraice quoque scripserunt omnes XII, qui ante & post captivitatem Babyloniam vixerunt. In hac ergo lingua eorum scriptura tantum est authentica. Dorsch. Th. Zach. P. II. p. 12.

Materia ex
qua.

Materia av. 1 §. VI. Argumentum, circa quod libri Prophetici occupantur, generatim esse facienda & credenda, dici potest. Nam utraque seu Objec- diligenter inculcant, & ea negligentes severè redarguunt, ac nihil etum. non faciunt, quod utile est $\pi\vartheta\varsigma\delta\delta\alpha\sigma\kappa\alpha\lambda\alpha\varsigma$, $\pi\vartheta\varsigma\chi\lambda\chi\varsigma\alpha\varsigma$ &c.

2. Tim. III, 16. Mich. III, 8. Tametsi enim quidam Vates speciale argumentum habeant, ut *Jonas* & *Nahum* Niniven, *Obadias* Edom; in generali tamen scopo omnes conveniunt, comminationibus promissiones miscent, docent, refutant, castigant, consolantur, sique Legem & Evangelium tractant, & de Christo præsertim testantur, ut ex L. de Christo patebit. Cum igitur Vates divinæ voluntatis, s. legalis ea s. Evangelica esset, interpres fuerint, ita locuti sunt & loqui debuerunt, ut quisque eos vel audiens vel legens intelligere atque verum sensum assequi potuerit, si modo illud monitum Christi $\delta\alpha\vartheta\gamma\iota\pi\alpha\sigma\kappa\alpha\lambda\alpha\varsigma\pi\iota\pi\alpha\varsigma$ Matth. 24, 15. attenderit, $\iota\delta\iota\alpha\pi\iota\pi\alpha\varsigma$ insuper, Spiritum S. autem hodegetam habuerit, eum sequi & voluntatem Dei facere voluerit, Joh. VII, 17. Luc. 16, 29. Firmus & clarus est sermo Propheticus, 2. Petr. I, 19. ergo facile intelligibilis. Idem ex fine scriptoris Propheticæ valide efficitur.

Finis. sup

§. VIII. Etenim id sibi omnes (α) propositum habuerunt, ut populum in vera Dei & salutis per Messiam obtinendæ, ratione, instituerent, quemadmodum ex omnibus Locis sequentibus constabit. (β) Hinc Idolatriam omnem, pravum cultum, opus operatum severè redarguerunt, quod in primis *Hoseas* copiose fecit, & unus instar omnium esse potest. (γ) Corruptos mores & omnem $\alpha\sigma\iota\beta\iota\alpha\varsigma$ exprobrarunt atque castigarunt, in quo toti fere fuerunt *Amos* & *Michas*. (δ) Ex adverso autem ad vitam sanctam, Legi conformem sedulò hortati sunt; unde *Malachias* Legem Mosis studiose inculcavit, circa finem suæ Propheticæ, *Memoriae*, inquiens, *Legis Mosis*. (ϵ) Nec solatia eorum capacibus denegarunt. Eo promissiones pertinent, quas subinde comminationibus immiscuerunt & animos ad Messiacæ adventum ejusque beneficia excitarunt, ut *Haggaius*, *Zacharias* & *Malachias* præ reliquis fecerunt.

Affectio-
nes primar.
1. Autori-
tas, quæ
elucet
 α , ex effe-
ctibus div.

§. IX. Atque hi ipsi effectus divini in sermone Prophetico, nempe efficax institutio, in doctrina cœlesti salvifica & vita sancta, refutatio solida errorum & correctio impiorum morum, consolatio denique cordialis, ut sic dicam, satis superque sive arguant, sive probant

probant I. divinam ejus auctoritatem quæ hominum etiam refractariorum, quales Judæi erant, animos in sui assensum indubitatum & subsequum promptum trahere potuit & sæpe convicit. Eamque præfert formula semel iterumque memorata: *dixit Dominus, & fuit verbum Domini &c.* Nec ullum aliud testimonium conciliandæ autoritatis causa Vates adducunt, quam hoc. Unde summum & sufficiens erit. Deus ab hominibus testimonium non sumit, ut divinitatem verbi sui persuadeat. Hic valet illud *πνευμα τοῦ Θεοῦ*, vel, ut est apud Mich IV, 4.

Os Domini exercitum locutum est: αὐτὸς ἐφα. Id sentiunt, qui per spiritum S. admittunt. Idem enim Spiritus qui *prætestans est*, (vorgezeuge *in Prophetis*, 1. Petr. I, 10. post testatur, mis nachzettigen, quod Spiritus ille in iis loquens, veritas sit. 1. Joh. V, 6. Fides divina adsit necesse est, quâ Divinitatem Scripturæ credimus. At unde illa nisi à Spiritu S. efficietur? Huc pertinet *promissio Spiritus*, Joël III, 1. & vis Spiritus S. scripturæ insita. Taceo loca Novi Test. ubi XII. Vates allegantur, cum ea brevitas nostra non capiat, & colligi facile possint ex parallelismo vel in German. Lutheri Bibliis indicato, ac demum subinde infra citentur. Accedunt deinceps alia etiam testimonia non parvi facienda, ut sunt *mysteriorum supracœlestium in y. ē mysteriis omnibus Prophetis effulgentium veritas, & vaticiniorum infallibilis certitudo*, ipso eventu partim demonstrata, cœu ex Art. de Christo patebit, partim suis temporibus adimplenda, quia *os Domini dixit, qui non mutatur, nec mutat quod prædictum est*, Mal. III, 6. *Visio ad constitutum tempus implebitur, quando Deus suo termino effabitur, & ad finem, dum eventus ipse declarabit, neque menescitur.* &c. Hab. II, 3. Huc & *Harmonia singularis spectat, ob quam omnium Prophetarum quasi os & omnis Scriptura unus liber est.* Nec incommode uno inclusi volumine sunt XII. Vates, quia unum locuti sunt, unum scopum habent. Adsunt quoque *externa Testimonia*, utpote, Ecclesiæ. I. *Judaica testificatio*, quæ XII. Vatum scripta semper tanquam divina recepit, quam Christus & Apostoli allegationibus suis confirmarunt.

2. *conservatio miraculosa* sub captivitate Babylonica, licet quædani perbrevia sint & facile amitti potuerint, nisi divina providentia ad vigilasset, & inter veritatis hostes conservasset. II. *Veritatem in omnibus atque singulis, cum cuncta Deum habeant Autorem, fallere & falli nescium, utpote immutabilem*, Mal. III, 6. III. *Perfectio & sufficiens*

3. *Perfectio*

S. ex iphius
Scripturæ
testimo-
nio,

& Spiritus
S. interioris

rionum &
vaticinio-
rum verita-
te ac certi-
tudine.

ex hamo-
nia singu-
lati.

ē. ē. testi-
men. ex-
ternis.

etia Theologiae Propheticæ ex hac tenus allatis etiam valide colligitur. Cum enim Vates divinæ voluntatis interpres fuerint, nullum dubium est, quin eam plene perfecteque tradiderint, ac usus omnes, fines ac effectus salutares, quos Paulus 2. Tim. III, 16. universæ Scripturæ S. & nominatim Veteris Test. libris adscribit, è Prophetis nostris hauriri queant. Paulus etiam Act. 26, 22, dicens, *se nū dixisse præter ea quæ Prophetæ locuti sunt*, perfectionem Scripturæ Propheticæ agnoscit & testatur. Nullum traditionibus locum esse, hinc patet, quia ad eas nunquam, sed potius ad legem Mosis Judæos remittunt. Mal. III,

4. Claritas, 22. Am. II, 4. traditiones *mendacia* vocantur. IV. Claritas luminis Propheticæ à Petro asserta 2. Ep. I, 19. nostris quoque Vatibus denegari nequit: eaque indicatur Hos. XIV, 10. *Quis sapiens, & intelliget hoc? prudens & cognoscet ea?* Hab. III, 2. *Scribe visionem perspicue in istis tabulis, ut percurrat, quisquis eam lecturus est.* Tametsi igitur nonnulla quoque, imò multa, obscura & ænigmatica sint, plurima tamen alia sunt clarissima; ac illa etiam tantum perspicuitatis habent, quantum natura revelationum & scopus Domini postulat. V. Ex iisdem documentis & locis similiter infallibilis semet ipsam interpretandi facultas eruitur. Non alio sensu Novi Test. scriptores oracula prophætica adduxerunt, quam quem ipsa perspicue & sponte præse ferunt. v. g. conf. Hab. II, 4. cum Rom. I, 17. Gal. 3. 11. Hebr. 10. 38. Zach. IX, 9. Matth. 21, 4. f. *Sensus literalis* obvius est, è naturali vocum significatione, scopo, antecedentibus, consequentibus, aliisque mediis colligendus, oratione & meditatione eliciendus, quò Hos. XIV, 10. respicit. Quem quidam mysticum sensum Hos. XI, 1. faciunt. alii literalem putant, ut Calov. Bibl. illust. h. l. VI Ad verbum Dei sedulo auscultandum & ambulandum in lege tanquam Canone (Gal. 6. 6.) omnes à Deo per Prophetas excitantur; huc pertinent formulae obviæ: *Audite hoc, audite verbum Domini*, Hos. IV, 1. V. 1. Joël. I, 2. Am. III, 1. IV. 1. V. 1. &c. Egregius, locus est Hos. XIV, 10. *rectæ sunt via Domini, & justi ambulant in iis*, cui respondet Mich. IV, 2. *docebit nos vias suas, ut in semitis ejus ambulemus.* VII. Eādem scripturā Prophet. spiritus S. judiciarium suum officium apud Ecclesiam Jud. exercuit, Amos. I, 2. f. Mich. 1. 2. VI, 1. 2. Zeph. I, 2 f. Zach. I, 3. 4. VII. 1. 2. VIII. *Efficacia verbi Prophæticæ* ex effectis divinis, subinde etiam memoratis, ut conversione, illuminatione &c. efficaciter efficitur. Sufficerit ad- duxisse

5. Interpre-
ratio.

6. Nor-
man divis.

7. potestas
judicatia.

8. Effica-
cia.

duxisse locum Zach. I. 6. & exemplum Ninivitarum, ad concessionem Jonæ statim conversorum, Jon. III. 5. seqq. Ideò quoque in Novo Testamento Judæi passim remittuntur ad Mosen & Prophetas, ut eos audiant, indeque instruantur & convertantur, Joh. V. 39. Luc. XVI. 29. Quo ipso ostenditur, Scripturam Propheticam esse efficax medium conversionis & salutis. Hinc audientes Judæi ex ore Petri vaticinia de Christo, Joël. II. & Ps. XVI. compuncti fuerunt corde & ad penitentiam fidemque in Christum traducti, Actor. II. 37. 41. Insignis locus est Mich. II. 7. *nonne verba mea bona vel profutura sunt, ad salutem, apud eum, qui recte ambulat?* Qui sane effectus verbi salutaris est, à Deo per se intentus. Per accidens autem nocet verbum reprobantibus, & damnat. Occidam eos, inquit Deus de falsis Prophetis, Hos. VI. 5. *verbis oris mei efficacibus. Prævaricatores offenduntur viis Domini & corruunt*, Hos. XIV. 10.

§. IX. Quod ad secundarias affectiones attinet, ex etiam nullo. *Adfect. se-
labore ex Δωδεκαπροφήτω* eruuntur, utpote I. *Integritas.* Integra cundaria. quippe in captivitate Babylonica scripta Vatum omnia servata esse, ex Neh. VIII, 3. 4. 6. 9. constat, ubi Esdras Legem attulit, legit, non de novo condidit, ut Veterum multi perperam statuerunt. Obstant etiam interitui S. Codicis in conflagratione urbis Hieros. *Tar-
gumim*, quæ originem in Chaldæa habuerunt, & ex fontibus super-
stitibus concinnata sunt. II. *Fontium puritas* in aperto est, eamque 2. *Puritas.* quoad nostros etiam Prophetas satis asseruit & vindicavit Glassius in Philol. S. L. 1. Tract. 1. Quod vero III. omnium oculis exposita sint oracula Prophetica, legique non tantum potuerint sed etiam debuerint, inter alia ex fine scriptioris liquet, & ex Hagg. II, 2. probatur, ubi Deus visionem perspicue exarari in tabulis jubet, *ut percurras omnis eam legens.* In publico loco affigebantur, velut programmata. *Quaecunque enim τεγεγραφη* in V. T. ad nostram doctrinam prescripta sunt, Rom. 15, 4. conf. Chemnit. Ex. Concil. Trid. p. 58. edit. 8. Huc refer Dei vocem ac mentem, Hos. VIII, 12. *scripsi illi (Istræli) magnalia legis meæ*, ut legerent, familiaria sibi ea redderent, & servarent; sed velut peregrinum quid reputata sunt. Exserit se ista communicabilitas per versionem Chaldaicam & Græcam.

B LOCUS

3. *Com-
municabi-
litas.*

DEO UNO ET TRINO.

§. I.

Cognosci-
tur Deus

Cognitionem veram vivamque veri ac vivi DEI Prophetæ diligenter ac frequenter inculcarunt; idololatriam vero & falsum cultum omnem extirpare conati sunt. Eo nomine & DEI veri nomina, quibus à falsis Diis distinguitur & cognoscitur, sedulo inculcarunt atque usurparunt, & attributa, opera cultumque, Deo propria, memorarunt. Inter Dei nomina eminet (I.) nomen יהוה essentibus Es- tiale & proprium haud abs re dictum; hoc enim a) Deus sibi uni & fentialibus solidi vendicat, Hos. XII, 6. Joël. II, 27. b) discernitur eodem à quibusvis aliis fictitiis Diis, Idolis & creaturis, Hos. XI, 9. XIII, 4. Am. V, 8. IX, 6. Mich. IV, 55. c) Reperitur hoc nomen vel solum, in innumeris fere locis, vel cum nomine Zebaoth conjunctum, quod tamen nomen Dei non est; nec Jehovah in regimine ponitur, sed in ejusmodi nexu nomen יהָה subintelligendum est, ut sæpe explicate ponitur Hos XII, 6. Am. III, 13. IV, 13. V, 14. 15. 16. 27. VI, 14. Tantum vero est hoc nomen Jehovah, ut ejus vis exprimi satis nequeat, ac propterea ineffabile dictum est. Nam non tantum essentiam divinam summa & eminenti quadam ratione supra omnem temporis, loci, materiae, & cuiusvis alterius imperfectionis conditionem positam, sed etiam cuncta fere attributa divina innuit, prout Dn. D. Præfes in Dis- sert. Sacr. L. II, cap. II. fuisus ostendit. Quare qui Theologiam nominalem recte intelligit, ille etiam realem novit, ut bene Chemnitius L. de Deo scripserit p. 27. notitiam Dei in hac vita vocari *nomen Dei*: vide inter loca plurima Joël. III, 5. Mich. IV, 5. Zephani. III, 10. Huic nomini Jehovah (II) jungo aliud, itidem incommunicabile dictum ac solidi Deo proprium, אֱלֹהִי Adonai per קָמֵץ, Am. III, 7. 8. II, 13. IV, 2. 5. V, 3. 16. VI, 8. VII 1. 2. 4. 5. 6. 7. 8. IX, 1. 3. 9. 11. IX, 1. 5. 8. Obad. I, 1. Mich. I, 2. Hab. III, 19. Zach. IX, 4. 14. Malach. I, 14. quod ab יהָה basi deductum, significat Deum esse causam וְתֹשְׁׁפָתָאָתָא, וְתֹשְׁׁפָתָאָתָא omnium rerum, cuius periphrasis est Actor. 17.

284

28. (III) **אֵל** El de Deo vero ac vivo propriè adhibetur, ipsamque Dei
Essentiam indicat, Hos. 11, 1. XI, 9. XII, 1. (IV) Nomen **אֱלֹהִים** cuius
Singulare **אֵל** proprio de Deo vero adhibetur, qui solus religioso
cultu prosequendus est, ut ex etymologia verbi in Arab. lingua su-
perstitis colligitur: improprie autem de Idolis. Hos. III, 1. IIIX, 6.
Am. V, 26. IIIX, 14. Mich. IV, 5. Hab. I, 11. de Creaturis, ut de An-
gelis & hominibus, ob honoris aliquam cum Deo similitudinem. (V)
אֱדוֹן Adon Dominum notat, & aliquando ei epitheton additur, Do-
minus totius terræ, Mich. IV, 13. Zach. IV, 14. VI, 5. qua ratione nul-
li creaturæ tribuitur. His tandem subjicio (VI.) nomen **בָּעֵל** quo
Deus solus insigniri voluit, sed ob abusum tandem ad Idola transla-
tum, illud repudiavit, Hos. II, 18. 19.

§. II. Ex hisce nominibus si, quid Deus sit, dicere velimus, **Πραγμα-**
copiosissimus campus surgeret; sed ne in nominibus hæreamus &
subtilius agere videamur, quam simpliciores capere queant: ad **πραγ-**
ματολογίαν, ceu vocant, progrediemur. Ubi illud extra contro-
versiam positum arbitror, quod Deus sit *Essentia* omnium rerum,
& ipsa mera *essentia*; id enim evincit nomen **יהוָה**, innumeris in locis
ei tributum, *essentiale* eam ob causam appellatum. Hoc igitur pro-
bare, quod in aprico est, supervacaneum foret. Quod vero *essentia*
spiritualis sit, itidem liquet. Habet enim Deus non tantum spiri-
tum, quem effundit, & per quem spirituales efficit homines, Joël.
III, 2. Zach. XII, 10. sed ipse etiam *Spiritus* est. Quando autem Scri-
ptura ad captum nostrum descendens, membrorum ac partium Dei
mentionem facit, cum integralium, ut facierum, Hos. V, 15. VII, 2.
Joël, I, 10. Jon. I, 3. Hab. III, 5. Hagg. I, 12. Zach. II, 17. VII, 2.
IIIX, 21. Mal. III, 1. *Oculorum*, Hos. XIII, 14. Am. IX, 3. 4. 8. Jon. II, 5.
Hab. I, 13. Zach. III, 9. IV, 10. IX, 8. Mal. II, 17. *pupillarum* Zach. II, 8.
manuum Am. IX, 2. Sophon. I, 4. *pedum* Nah. I, 3. Habac. III, 5. tum
essentialium, *Cordis*, Hos. XI, 8. *anima*, Am. VI, 8. satis constat, per
αὐθεντικά θεῖαν talia dici, eaque spiritualitatis veritatem minimè in-
fringere. Hinc Prophetæ Judæos & gentiles passim redarguunt, quod
Deum creaturis corporeis similem effinxerint, Am. V, 26. Mich. V, 13.
qua de re ad præceptum primum Decalogi copiosius agemus. **Unum**
esse Deum unissima, ut cum Luthero loquar, unitate, Prophetæ in-
culcarunt varie. (1) *affirmative*, Zach. XIV, 9. Ubi innuitur, Deum,
B 2 ut in

אֵל
II. Personæ
libus.

אֱדוֹן
בָּעֵל

Πραγμα-
τολογία
ubi consi-
deratur
Deus
i. absolute
quod sit
Essentia
Spiritualis.

Attributa
1. Negati-
va.
Unitas.

ut in se unus est, ita in N. T. unum prædicandum, agnoscendum & colendum, remota Deorum fictitiorum & λεγούσιων multitudine. conf. 1. Cor. VIII. 6. Credebant veteres, ut nos, in unum Deum, Creatorem &c. Mal. II, 10. (2.) negative quod *preter Dominum* Deum Israëlis non sit *alius*, Hos. XIII, 4. Joël. II, 27. Huic Dei unitati personarum pluralitas nil derogat, sed optime cum ea consistit. Perperam igitur Judæi & Antitrinitati locum Zach. nobis opponunt, quemadmodum ex infra dicendis & probandis de SS. Trinitate patet. Eodem argumento *Simplicitas* Dei assertur, ut taceam nonne *Jehova* & *immortalitatem* Dei, Mal. III, 6. quæ ejus simplicitatem clare arguit. *Infinitum esse Deum*, probatur ex iis locis omnibus, quibus appellatur *Dominus Deus exercituum*, quibus præest, adest præsens, imperat, &c. quod facere non posset, nisi infinita potentia præditus & omnipræsens esset. Huc pertinent loca supra indicata: quibus nunc adde illa, Am. III, 13. IV, 13. V, 14. 14. 16. 27. VI, 14. IX, 5. Hoc respectu *magnus & maximus virtute* dicitur, Nah. I, 3. qui omnia pedibus subjecta habet, ut ibidem additur. Simili ratione *immensitas & omnipresentia* adstruitur. Nam qui infinitus est, non potest non ubique esse sua essentia. Emphatice utraque describitur Am. IX, 2. & Obad. v. 4. Nec hujus assertionis veritatem locutiones Script. infirmant, quæ Deum hoc atque illuc progrexi dicunt, Hos. II, 11. V, 15. Am. IV, 13 Mich. I, 3. Hab. III, 13. 15. cum de certo præsentia modo plerumque agant. *De gratiosa præsentia*, quæ omnipræsentia quasi vallum, ut Dortschæus ait, vel murus est, loquitur Zach. II, 9. 12. *Æternitas* Dei describitur, Mich. V, 2. (1) à parte ante, quod sit *ante principium omnium*, *ante dies seculi*, מים, עולם ali reddunt à quondam, vel principio &c. sed validior est prior versio. vid. Tarnov. h l. (2) à parte post, vel in seculum Mal. III, 6. *sine mutatione ulla*, etiam duxationis. (3) à parte ante pariter & post. *Nonne tu ab aeterno es Jehova Deus mens* Hab. I, 12. ubi nomen *Jehova* naturali suo conceptu æternitatem includit. *Sanctus* est. *Deus ego*, in medio tui *sanctus*, Hos. XI, 9. hinc nomen ejus sanctum & sanctificandum, Am. II, 6. imo *sanctitas ipsa est*. IV, 2. Mal. II, 11. Hincq; *templum Sanctitatis* Jon. II, 5. 8. Mich. I, 2. Hab. II, 20. *habitaculum sanctitatis* Zach. II, 17. ipsi tribuuntur. Quam sanctitatem *Habacuc agnoscit & profitetur*, *Nonne tu ab aeterno es Jehova, sanctus*

Simplicitas.

Infinitas.

Immensitas & Omnipræsentia.

Æternitas.

II. Affirmativa, Sanctitas.

Sanctus meus, I, 12. Puri sunt oculi tui ne videoas malum, 13. sanctus
 veniet III, 13. Justus cognoscitur Deus, (1) cum cuique suum tribuit, *Justitia*,
 & secundum opera promerita reddit, Mich. VII, 9. Huc pœna ta-
 lionis referenda, Joël. IV, 4. 7, Obad. 15. (2) Cum Zelus & ira Dei
 aduersus peccata & peccatores describitur. Hof. IV, 9. V, 10. 14.
 IX, 5. IX, 9. 15. XII, 3. XIII, 8. 11. Am. III, 14. V, 24. VI, 8. IX, 4. 8.
 Mich. III, 4. Nah. I, 2. 6. III, 5. Hab. III, 12. Zeph. II, 11. III, 8.
 Zach I, 2. 15. VII, 12. 12. IX, 17. IX, 14. Mal. III, 5. Unde ira Dei
 igni consumenti comparatur, Joël I, 19. 20. II, 3. 5. Am. I, 4. 7. 10.
 12. 14. II, 2. 5. V, 6. Obad. 18. Mich I, 4. Nah. I, 6. III, 13. Zeph.
 I, 18. Zach. IX, 4. Ad quam exprimendam Prophetæ etiam annun-
 ciant (α) diem Domini, visitationis, retributionis, Hof. IX, 7. tenebra-
 rum & caliginis, nibis & obscuritatis, Joël. II, 2. conf. Zeph. I, 15.
 magnam & terribilem Joël. II, 11. tenebrarum & non lucis, Amos
 V, 18. caliginis non splendoris, 20. amaritudinis IIIX, 10. peregrinationis,
 angustie, Obad. 12. ruinae, vastitatis, 13. tribulationis, 14. excandescencia,
 angustie & coarctionis, vastitatis & devastationis, Zeph. I, 15. buccinae
 & clangoris, 16. ardorem sicut elibanus. Mal. III, 19. (3) Onerosam
 Prophetiam, κυριον ut plerique interpres reddunt, Am. V, 1. Obad. 1.
 Nah. I, 1. Hab. I, 1. Zach. IX, 9. XII, 1. Mal I, 1. (vid. ad illustrat. iræ
 divinæ Effect. Peccat. auctiui. (3) Cum justitiae Dei celebrantur,
 Mich. VI, 5. Iniquitas vero & injustitia ab eo removetur, Mich. VI, 11.
 Nah. I, 3. Hab. I, 3. 13. Sophon. III, 5. Veritas in essendo, Hof. II, 1. scien-
 do, dicendo & faciendo Deo competit, Zach. IIIX, 8. conf. Zach. I, 4. 5. 6.
 Sub ambitu veracitatis sinceritatem & sanctitatem, Hof. XI, 9. Hab.
 I, 12. constantiam ac fidem Hof. XIII, 14. Hab. II, 3. ipsamque Dei
 justitiam Zach. IIIX, 8. complectimur, qui suas comminationes jura-
 mento obsignat, Am. IV, 2. VI, 8. IIIX, 7. Zeph. II, 9. Sicque sapientius
 Prophetæ, promissiones ac comminationes Dei, autoritatis & veri-
 tatis formula, *Sic dicit Dominus, dictum Domini &c.* obsignare consue-
 verunt. *Omnipotentem Deum*, Vates multoties asserunt (1) cum *Omnipo-*
tentia, *omnia facere*, Am. IV, 13. & omnes creaturas ejus exercitus di-
 cunt, Joël. II, 11. 25. Am. IX, 3. Jon. II, 11. IV, 7. 8. (2) Cum diserte
 negatur, quiequam Deo esse impossibile, Zach. IIIX, 6. (3) Cum ab-
 solute potens, itemque *omnipotens* dicitur, יְהוָה Joël. I, 15. *Jehova potens*,
 Sophon. III, 17. (4) Cum celebratur divina virtus magnaque poten-
 tia,

tia, & *Jehova Zebaoth* dicitur (vid. *vocabulum זְבֹאֹת*) it. *Deus roboris*, *Hab. III. 19.* *Dominus universæ terræ*. *Mich. IV. 13.* *Zach. IV. 14. VI. 5.* *magnus fortitudine*, *Nah. I. 3.* *Cum tribuantur ei manus*, *Am. IX. 2.* *Hab. III. 4.* *Sophon. I. 4.* *dextra*, *Hab. II. 16.* (4) *Cum effectus infinitæ virtutis & potentiae ei adscribuntur*; *Joël. III. 3. 4.* *Am. IV. 7. 9. 10. 11.* *lX. 9. lX. 6.* *Mich. I. 4.* *Nah. I. 4. 5.* *Hab. III. 10. II.* *Mal. III. 10.* *Huc pertinent opera creationis & conservationis*, *de quibus suo loco*. *Omniscius est*, (1) *dum occulta & abdita quæque novit*, *hincque testis in hominibus dicitur*, *Mich. I. 2.* (2) *cogitationes cordis intuetur*. *Indicat homini quæ cogitatio (& meditatio) ipsius sit*, *Am. IV. 13.* *Clamores cordis novit & exaudit*, *Jon. II. 3.* (3) *Specifice & numerice omnia scit*, *s. bona*, *Jon. III. 10.* *s. mala*. *Scoratio spirituialis Ephraimi & pollutio Israëlis ipsum non latent*, *Hos. V. 3.* *VI. 10.* *Amos. V. 12.* *Quando Hab. I. 13. legitur*, *quod malum non videat*, *id non de nuda scientia sed evdoriq; intelligitur*. (4) *Omniscientiam arguunt oculi ei tributi*, *totam terram peragentes* *Zach. IV. 10.* *V. 6.* *lX. 10.* (5) *Futura etiam contingentia prævidet*; *non tantum in Ecclesia & Politia Judaica*, *sed etiam in Ecclesia colligenda per orbem terrarum*, *ex omnibus gentibus*, *& mundi regnis*, *quemadmodum ex omnibus Vatibus*, *inpr. vero Zach. liquet*. *Omnisapiens est*, (1) *dum perdit sapientes & intell gentiam*; *adeoque iis sapientior est*: *cujus consilium sapiens sapientissimi non intelligunt*, *Mich. IV. 12.* *Obad. 8.* (2) *Eius sapientia in admirandis vaticiniis*, *gubernatione & conservatione Ecclesiæ &c. per omnia fere Prophetarum capita conspicitur*. *Bonus est Deus per essentiam*, *& multa bona communicat creaturis*, *præcipue hominibus*, *ac specialiter bonis*. *Illud testatur Nah. I. 7. dicens: bonus est Jehova*; *hoc Hoseas III. 5.* *Venient ad bonitatem ejus*, *caque fruentur fideles*. *Hinc & Deus יְהוָה* *Joël. II. 13.* *gratiosus dicitur*, *eique tribuitur יְהוָה quæ immeritam*, *ac prorsus gratuitam benignitatem denotat*, *Hos. II. 21.* *Joël. II. 13.* *Jon. IV. 2.* *Zah. I. 5.* *quo nomine etiam Φλανθεωπος Miserator & Salvator* *Hos. I. 7.* &c. *dicitur*, *Porro Amer ei intensus adscribitur cum affectu*, *Hos. III. I. XI. 1. 4.* *XIV. 5.* *ut & Misericordia*, *Zach. I. 16.* *רְחִמָּה viscera misericordiae* notat, *quod LXX. reddunt voce ἔλεος*, *vel ὀικτικός*; *semel tantum per ἔργα πάντα*, *Zach. X. 6.* *Atque hæc gratia, dilectio & misericordia Dei est vel generalis*, *Jon. IV. 11.* *vel specialis*, *quam pœnitentibus & credenti-*

II. rat. In-
tellectus.
Omni-
scientia.

Omnisa-
pientia.

III. rat.
Omnium
attributo-
rum.

IV. rat. Ob-
jectorum
& effecto-
rum.

dentibus in peccatorum remissione, salutis collatione &c. ostendit, Joël. II, 13. Am. VII, 3. 5. Jon. II, 3. III, 10. IV, 3. Mich. VII, 18. 19. Est illa ardentiſſima & ſeria Hof. XI, 8. aeterna II, 21. magna, & multi-plex Joël. II, 13. Huc etiam refertur Patientia & Longanmitas ſumma, ubi viſ ferè à Prophetis depraedicata, ut Joël. I, c. Jon. IV, 2 quæ ad pœnitentiam ducit peccatores. Hæc ſunt flumina quædam è bonitatis di- næ ſonte inexhausto fluentia. Omnia verò attributa hactenus enumera- rata deſcribunt nobis quodammodo Deum, & quid ſit, à posteriori qua- fi indicant; nempe, ut Lutherus in Catech. maj. p. 403. ait, *Deus eſt & vocatur, de cuius bonitate & potentia omnia bona certo tibi pollicearis &c.*

§. III. Post conſideratam abſolutam DEI cognitionem, II. Relate B.C. D. ad relativam progredimur, ubi Personarum pluralitas & Mysterium Trinitatis conſideranda. Ut vero ordinem ſerveimus aliquem, primum argumentum in nominibus divinis pluralibus conſti- tuimus. Inter ea agmen dicit nomen אֱלֹהִים Elohim, innumeris fere in locis occurrens, quod cum plurale ſit, non tantum ratione formæ ſed etiam ſignificationis, (quia ſingularem habet) plures utique personas deſignabit. Idem manifesto atque emphatice colligitur ex nomine אֱדוֹנִים Adonim, Mal. I, 6. quod Dominos ſonat; ſed quia unus eſt Dominus, plures ſaltem personæ innuuntur, juxta ſymbolo- Athanas. *Dominus Pater, Dominus Filius, Dominus Spiritus S. & tamen non tres Domini, ſed unus eſt Dominus.* Succedunt nomina אֱלֹהִי יהוָה quæ ita junctim poſta, omnes personas in una eſſentia di- vina indigitant, ita ut literæ nominis Jehovahi, (quod ſoli Deo proprium eſt) Eſſentia unitatem, puncta vero personarum pluralitatem deno- tent. Am. I, 8. III, 7. 8. II, 13. IV, 2. 5. 13. V, 3. 14. 15. 16. 27. VI, 8. 14. VII, 1. 2. 4. 5. 6. 7. II X, 1. 3. IX, 5. 8. Jon. I, 9. Obad. 1. Mich. I, 2. Hab. III, 19. Sophon. I, 7. Zach. IX, 14. אֱלֹהִי Adonai per kamez plurale eſſe & ſoli Deo proprium, certum eſt & alibi à Theologis probatum. Fa- tentur etiam nonulli Judæi, ut R. David. Kimchi in libr. Rad. ſ. Lexico ſuo. בְּאֵל Hof. II, 18. 19. ſing. בְּיַה nomen eſt personæ maritum denotans. Hinc ubi plures Bealim, ibi plures ſunt personæ. Fuif- fe autem hoc nomen Deo tributum propter personarum pluralita- tem, hinc inferri poſſe videtur, quando Deus dicit, ſe nolle amplius appellari Baal, aut Bealim, ob abuſum, quo ad idola translatum eſt hoc nomen. Olim tamen non dominii tantum ſed etiam plurali- tatis

in Trinita-
te.
¶. quoad
loquendi
formam.
Nomini-
bus plurali-
bus,

Formulis *Domini tui, factores tui* memorantur. Probatur ulterius Pluralitas ex
 Pluralibus, orationibus pluralibus. (1) cum Scriptura de Deo ut pluribus personis
 loquitur. Hos. XII, 5. *Et ibi loquibatur nobiscum, h. e. mecum & cum*
 Angelo, ut hæc sint verba Patris, de se & filio prolata. Nam ex v. 10. pa-
 tet Dei hic esse sermonem, inquit *Cocceius* Comm. h. l. & confert Gen.
 I, 25. III, 22. XI, 7. & in toto capite non est signum alias personas lo-
 quentes introduci. Mich. V, 5. *Suscitabimus vel constituemus contra ipsum*
septem Pastores. Quibus ex verbis *Hieronymus* Trinitatis Mysterium col-
 ligit, h. m. *suscitabimus ego, & Filius mens & Spiritus S. juxta illud: Fa-*
ciamus hominem &c. & in Obadiæ principio: Surgite & ascendamus ad-
versus eam. Potuisset etiam D. Pater pro argumento initialia Obadiæ
 verba adferre: *Sic dixit Dominus Deus ad Edomum: Auditionem audi-*
mus à Jehova; quæ Cocceius vult esse, partim Dei filii & Spiritus S. par-
tim trium Divinitatis personarum. II. Cum Deus à Deo distinguitur.
 Ita אלהים in plurali Sodomam subvertisse Am. IV, 12. leguntur, quo
 respicit Vates ad historiam subversionis Gen. XIX, 24. ubi dicitur, quod
Jehova à cum Jehova pluerit. conf. Dn. D. Præf. Theol. Jud. p. 41. l. III.
 Cum Dominus de Domino loquitur, Hos. I, 7. Sic dicit Dominus: *Mi-*
serebor domus Iuda, & salvabo eos in (vel per) Domino Deo suo. Joël. II, 23.
Gaudete, inquit Dominus, in Domino Deo vestro, quia vobis Doctorem
illum ad justitiam dedit, qui vobis pluviam cadere fecit. c. III, 5. loquitur
Jehova de iuvando nomine Jehova, (Christi Rom. 10.) c. IV, 21.
Ego (Deus Pater) eos mundabo, quorum sanguinem antea non munda-
*bam, & *Jehova* (filius) habitans Sionem.* Huc etiam nūnulli refe-
 runt Am. VI, 8. & Mich. VII, 18. ad quem l. Cocceius observat; per-
 sonam secundam & tertiam hic permittari, quia nunc ad Christum
 directe, nunc de Deo Patre indirecte loquatur Sp. S. Zach. III, 12. 13.
 duæ personæ indicantur, mittens & missa, quatum utraque *Jehova*
 sit exercitum; adde, quod hic *Jehova missus v. 3. Angelus increatus*
 sc. l. *Filius Dei* vocetur. c. III, 2. idem *Angelus & *Jehova*, ut è colla-*
tione vers. 4. & 5. etiam appareat, dicit ad Satanam de Patre: *incre-*
*pet te *Jehova.* Unde *Jehovam à *Jehova* distingui manifestum est.**
 Quid? si de tota S. S. Trinitate explicetur h. m. & *dixit Deus, Filius*
*Dei, ad Satanam: *Increpet Deus Pater te, & increpet etiam *Jehova* Spiritus**
S. te. Cap. X, 7. *Jehova* inquit: *Exultabit cor eorum in Domino, verbo*
Domini,

Domini, ut Targum reddidit, i. e. in Messia. v. 12. *Confortabo eos in Domino, & in nomine ipsius ambulabunt, inquit Dominus.* Ubi iterum Coccejus: *Rursus distingue personas divinas*, Mal. III, 1. habemus etiam duas personas, *Jehovam exercitum*, & *Dominum templi sui*, qui est Filius Dei. Plura in hanc rem infra, quando de Deitate Filii dicemus. Personarum in Deo pluralitas ulterius ostenditur, (1) ^{2 quoad} ex opere educationis ex Aegypto, Hos. XI, 1. Mich. VI, 4. quod, ut ex aliis Scripturæ locis notum est, pluribus personis & toti S. S. Trinitati adscribitur. (2) Cum conjunctim S. S. Trinitas exhibetur. (a) in descriptione missionis Messiae, Zach. II, 14. III, 9. *Per septem oculos*, Spir. S. innumeris immensisque donis Christum iustruens, qui *lapis* est *in passione calatus ad auferendam terræ iniquitatem & Angelus Domini atque Jehova, intelligitur*; Dominus autem qui *lapidem cælavit*, est Deus Pater. (b) In missione Spiritus S. Joël III, 1. 2. Hagg. II, 7. Zach. XII, 10. quæ sit à Patre & Filio. (c) In operatione in Ecclesia, Hagg. II, 7. *Hic Domini Zebaoth & Verbi, & Spiritus Domini præsentia grata*, quæ populo ad futura sit, promittitur; hæc vero est *ἐργα την μεριανην, adeoque adessentiam, non virtutis tantum, sed & suppositorum & operationem salutarem infert.* Ea denique Scripturæ loca hoc pertinent, in quibus binæ tantum personæ, Pater & Filius commemorantur. Siquidem juxta regulam B. Luheri de verb. ultim. David. *Ubicunque in Scriptura legis, Deum de Deo, tanquam personam de persona loqui, ibi affirmatur significari tres personas Trinitatis.* *Duabus enim nominatis, simul persona Spir. S. in Scriptura loquentis significatur*, 2. Petr. I, 21.

§. IV. Ad singulas personas si progredi velimus, pto asserenda cujusque divinitate & proprietate, non deesset solida probatio. Indicabimus vero saltem documenta, cum copiosis nobis esse haud liceat. De Patre cum magna controversia non sit, brevissimis obser-
vamus, eum hoc nomen non respectu tantum omnium creaturatum obtinere, Mal. I, 6. II, 10. sed etiam in primis fidelium, ob regenerationis gratiam: Sic Israël juxta multos Interpretes Hos. XI, 1. *Filius Dei* dicitur; maximè vero respectu Filii, quem ab æterno ineffabili ratione genuit, Mich. V, 2. quo de loco mox non nihil dicemus. Mysterii hujus consequens & signum evidens esse *missionem Filii in mundum*, cum aliunde, tum ex locis supra prolatis, & de Angelo increa-

De Deo
Patre,
to

to à Jehova misso, liquet. Cætera huc spectantia ex sequentibus vel lucem accipiunt, vel per se ipsa satis patent.

Fili Divi,
nitas prob.
I. Nominibus.
1. persona-
bus,

2. officiali-
bus.

3. essentia-
libus.

II. Attri-
butis

§. V. Quomodo *Filius* vox capiatur, intelligique hic debeat, ex jam delibatis obscurum esse nequit, nimirum vere ac proprie. Huc refetri posset secundum *Calovium* & D. Grünenbergin *Dissert. super Hos. XI. 1.* ex *Egypto* vocavi *Filium meum*. Idem tamen nomen Ζεναχ probat, *Zach. III. 8. VI. 12.* Sic enim *Messias* dicitur, non tantum ratione humanæ filiationis, sed etiam divinæ, ἀπόλληξ ψυχ, *Luc. I. 78. Jes. IV. 2. vid. Dorsch. Th. Zach. p. 179. f. & Verbum Domini, *Hagg. II. 5. Verbum*, quod pepigi vobiscum &c. quod de Verbo hypostatico accipiunt non ignobiles Interpretes, *Calovius, Coccejus*, aliique. In memoriam Israëlitis revocat Vates promissionem fœderalem vel testamentariam Verbi s. *Messiae*. Jam verò *Verbum* Patris vel Dei dici respectu generationis divinæ ab æterno, idoneis argumentis dudum à nos stris est probatum. A personalibus nominibus ad *officialia* progressimur, quæ itidem Deitatem arguunt. *Mich. V. 2.* dicitur מושל *Moschel*, *Dominator* seu *Dominus* sc. de cœlo, *I. Cor. 15. 47.* quia egredii ejus sunt ex eternitate: *Malach. III. 2. יְהוָה Dominus Templi*, & *Angelus fœderis. Zach. IX. 9. יְהוָה Salvator*, vel, ut aliis reddere placet, *salvatus*. Utrumque in Jesum quadrat; prius enim ipsum salvati oportuit, ut salvatus salvare, & *Salvator noster* esse posset. *Gloss. Phil. S. L. 1. Tr. 1.* ad hunc loc. & *Onomatol. Mess. Proph. pag. 169.* *Essentialia* nomina adponere opus non est; cum nomen *Jehova ei* tributum, aliaque paulò ante commemorata, perspicuè & solidè Deitatem ejus probant. Neque *attributis* divinis diffuso ordine re-censendis inhærebimus, sed ea duntaxat, prout se nobis offerunt, allegabimus. *Æternitas* elucet ex *Mich. V. 2.* ubi Christo præter e-gressum temporalem è Bethlehem futurum, egressus sive nativitas (*Genes. X. 4. Job. I. 25.*) ab initio, vel ante initium, ante dies seculi, (*conf. Proverb. II X. 23.*) tribuitur. Qua phrasim æternitatem describi, liquet ex *Hab. I. 12. nonne tu Deus עֶזֶר ante initium*, vel ab æterno es *Jehova* &c. *conf. Ps. XC. 2.* Huc pertinent argumenta de *præexistencia* *Messiae* ante incarnationem, *Hos. XII. 4. 5.* coll. cum *Genes. XXVIII. 13.* & regno ejus æterno, *Mich. IV. 7.* *Omnipotentia* eidem vendicatur, quando stare dicitur in robore *Jehova*, *Mich. V. 3. fortis*, qui *salvatum* sit, *Zeph. III. 17. Conf. Jes. IX. 5. גָּבָר לְגָבָר* *robur* *fi-* *delium*,*

delium, ut fortes sint in Domino, Zachar. X, 12. Conf. Ephes. 6, 10. Idem opera & effectus omnipotentiae probant, Joël. IV, 16. de quibus paulo post. *Omniscientia ex inspiratione & revelatione mysteriorum rerumque futurarum superius asserta, satis adstruitur.* *Consilium Pacis s. reconciliationis, quod ad sapientiam Dei in mysterio pertinet, idem quoque valide demonstrat, Zach. VI, 13.* *Misericordia & Bonitas demonstratur ex Hos. III, 5. Venient ad Jehovaham & ad bonum ejus, item ex opere Redemtionis, Salvationis &c. Justitia prob. è Zach. IX, 9. ubi *Rex justus* vocatur. *Gloria, & Majestas divina* describitur Mich. V, 3. *Pascet in excellentia nominis Jehovah, Dei sui.* Cujus gloria Templum impletura erat, quæ sanè divina est, Hagg. II, 7. Zach. IV, 13. magnifice describitur Majestas his verbis: *Ille geret gloriam, sedebit & regnabit in solio suo.* III. *Opera etiam d- III. Ope- vina Filii Deitatem probant.* (1.) *Creatio, Amos IV, 13.* dicitur *ribus. formator montium & Creator Spiritus.* Zach. XII, 1. Jehovah Creator sine variatione personæ usque ad v. 10. loquens introducit, quæ verba Christi crucifixi esse, liquet. (2.) *Conservatio, Hagg. II, 4. 5. Sum vobiscum, dicit Dominus exercituum, cum verbo, quod pepigeram vobiscum, ex eundem vobis ex Aegypto.* (3.) *Potentia faciendi divina & supernaturalia miracula, Hagg. II, 7. contremiscere faciam omnes gentes &c.* (4.) *Redemtio, Hos. XIII, 14. Redemtor, qui nos à morte & inferno liberavit, est Christus, 1. Cor. 15, 54. Deus enim sit oportet Redemtor hominum, ut infinito lytri pretio pro peccatis infinitam pœnam merentibus satisfacere possit; quod disertè Hos. I, 7. dicit Deus Pater: & salvabo eos per Dominum Deum illorum.* (5.) *Constitutio Ministerii, & Ecclesie collectio, Hagg. II, 7. docetur, quod Messias sit desiderium gentium, h. e. Scholo, cui adhæsere & pariturae sint gentes, Gen XLIX, 10. Quod Ecclesiam è gentibus quoque collecturus, eamque protecturus, hostes autem ejus prostratus sit, passim Vates nostri omnes declarant, in primis Zacharias, e quo nunc illud tantum proferimus, quod legitur cap. XIV, 4. Et stabunt pedes ejus super montem Olivarum &c. cuius vaticinii complementum in ascensione Christi habenius, Actor. 1, 19. quandoquidem Apostoli, qui cum Christo in monte olivarum erant, in omnes quatuor cardines mundi divisi sunt. Matth. 28, 19. Huc pertinet adventus Christi in templum suum & reformatio, Malach. III, 1. seqq.**

(6.) *Inspiratio Scripturae S.* (vid. L. I. §. III. caus. effic.) (7) *Missio Spiritus S.* Qui ipse cum sit verus Deus, ut mox probabitur, non nisi à Deo mittitur, Zach. XII, 10. (8) *Missio Angelorum*, Zach. I, 10. II. &c. (9.) *Remissio peccatorum & justificat.* Zachar. III, 4. 5. Malach. III, 20. (10.) *Resuscitatio mortuorum.* Hof. VI, 2. XIII, 14. (11.) *Potestas judicandi*, Zach. XII, 10. Mal. II, 3. (2.) *Cultus denique divinus*, qui consistit a) in servitute, quam Zach. I, 8 seq. & II, 3. 4. Angelii ministri Christo præstant. b) in fiducia, Habac. II, 4. c) celebratione, Joël. III, 5. Sophon. III, 9. Malach. III, 1. d) adoratione, Hof. III, 5. XII, 5. Zach. XIV, 16. 17.

Spiritus S.
Homonymia.

§. VI. Spiritus vox in scriptis Prophet. adhibetur, cum de *substantia corporea*, v. g. de aëre, ut nonnulli volunt, Amos IV, 13. tum de *incorporea*, sive *creata*, tum *generaliter*, uti Deus *Spiruum* Deus dicitur, Num. XVI, 21. tum *specialiter*, de anima hominis, Zach. XII, 1. de Angelis, Zach. VI, 5. sive *increata*: vel de Deo, considerato vel *essentialiter*, prout commune nomen est S. S. Trinitatis, vel *personaliter*, pro persona Spiritus S. quæ acceptio hujus loci propria est. *Accidentaliter* sensu sumitur pro *venio*, Zach. V, 9. (qui aëris quoddam *accidens* & *μετεώρος* est) & *Metonymice* pro *plagis mundi*, Zachar. II, 10. aut *Metaphorice* pro *re evanescente & nihili*, Hof. IX, 7. vel pro *facultate animæ*, animo aut voluntate, Zach. XIII, 2. vel pro *donis & effectis Spiritus S.* Mich. III, 8. Verum enim vero, *ubique* in *Scriptura S. Spiritus S.* appellatur *Spiritus sine adjectione*, quæ assignet, qualis sit *Spiritus*, de *Spiritu S.* intelligi debet, juxta regulam Hieronymi in II. cap. Mich. Loca huc facientia sunt sequentia, in quorum quibusdam *Spiritus Iehovæ* vocatur, Joëk. III, 1. Mich. II, 7. III, 8. Hagg. II, 6. Zach. IV, 6. *Sanctus* itaque *Spiritus* non tam ratione *essentiali* suæ, quam ratione *æternæ spirationis passivæ* ita dicitur. Deitatem *Spiritus Sancti* probant I. *Nomina divina essentialia*, quando non tantum *Spiritus Iehovæ*, sed etiam ipse *Iehovæ* dicitur, in locis paulo ante eum Zacharia prolatis. Nam cum *Spiritus Dei* dicatur *principaliter* & *singularissimo modo*, ratione *spiritualitatis & spirabilitatis*, quæ *essentialia divina infinita & æterna* cum omnibus suis *perfectionibus ineffabili modo* ei communicatur, Deitas *Spiritus Sancti* valide hinc demonstratur. Vid. Dorsch. Th. Zach. p. 185 qui hoc etiam urget, quod *oculi Deo tribuantur*, Zach. IV, 10 per quos *Spiritum S.* intelligi, probat multis Alcasar in

Deitas probatur ex I. Nomini- bus.

in Apoc. p. 145. s. *Sicut enim oculi velut aliquod substantiale membrum ad integratatem corporis pertinent: ita quoque (ait) Spiritus Dei non est aliquid extra substantiam divinam, sed intra ejusdem sanctissimam essentiam.* Huc refer, quod *Spiritus S. sit Jehova, increpans Satanam.* Zach. III, 2.

II. Attribuitur Spiritui (α) *Omnipotentia & fortitudo, humana major,* II. Attribu-
Mich. III, 8. *imò opponitur Zach. IV, 6. omni creato robori, finitæque* tis.
potentiae, tanquam causa efficiens omnis virtutis & potentiae. (β) *Omniscientia & sapientia, quia novit necessitates & afflictiones nostras,*
etiam occultas, & preces in nobis excitat, tanquam Spiritus depreca- tio- nium, Zachar. XII, 10. & ipse intercedit pro nobis omnipotenti, omniscienti & ineffabili ratione, Rom. 8, 26. (γ) *Gratia ex co- dem loco quia est Spiritus gratiae autor summus & dator.* (δ) *Ju- stitia vindicatrix & ira exardescens, nisi tranquilletur,* Zachar. VI, 8.
Conf. Esa LXIII, 10. III. *Opera divina ei competit, ut (1.) inspira-* III. Operi-
tio Scripturæ S. de qua suo loco; vid. Mich. III, 8. Zach. VII, 12. (2.) bus.
Conservatio Ecclesiæ, per oculos indicata, & gratiosa Xæcσματων in
Ecclesia operatio. Est enim & hoc respectu Spiritus gratiae. conf. I.
Cor. 12, 4. 6. *Spiritum S. personam esse, ex actionibus personalibus* Personalita-
liquet. Nec obstat, quod comparetur, vel opponatur virtuti & viri-
bus humanis, Zach. IV, 6. VII, 12. adeoque sit ἐνέγεια. Nam ipse est
Ἴησος τὸν πνεῦμα τὸν πνεῦμα, 1. Cor. 12, 11. habetque in se δύναμιν,
quam exlerit, dat & donat, tanquam Spiritus gratiae efficax &c. conf.
Act. 1, 8. Quod persona sit à Paire Filioque distincta, patet (1.) ex cha-
raktere ejus hypostatico. Spirabilis enim s. spiratus à spirante Jeho- Processio à
va, realiter differt. (2.) quia ita dicitur *Spiritus Jehovæ & Angeli in- Patre,*
creati, ut ab utroque velut tertius ordine distinguitur. Zach. IV, 6.
VI, 8. (3.) quia dicitur *Spiritus effusus super omnem carnem.* Joël. III,
1. & *domum David,* Zach. XII, 10. à Deo, Patre haud tantum, sed
etiam Filio, s. Messia, qui loquens utroque in loco introducitur. Ef-
fundens autem & effusus distinguntur. Nec dona tantum Spiritus,
sed ipse etiam Spiritus dantur & effunduntur. Atque hinc etiam ejus
processio à Filio probatur, quia *Jehovæ, Angeli increati, Spiritus est, & à Filio.*
& ab eodem mittitur ac effunditur; quod fieri non posset,
si ab eo non procederet. Conf. Dorsch. Th. Zach.

p. 197. ff.

C 3

LOCUS

LOCUS III.

De

CREATIONE.

§. I.

Etymolog. **& Synon.** Inter opera, quibus Deus summam suam bonitatem & potentiam exseruit, primo loco spectanda venit creatio, quæ verbis ex historia creationis desuntis exprimitur. (1.) **ברא** quod est *creavit ex nihilo*: usurpatur de productione primæva venti, Amos IV, 13. *hominum*, Mal. II, 10. Græc LXX. Seniores per *αἰτίαν* reddunt. (2.) **מָיוֹתָעַ**, *de homine*, Hos. VIII, 14. *aurora*, Amos IV, 13. *stellis*, V, 8. *maris & terra*, Jon. I, 9. (3.) **רָצַח**, *formavit, finxit*, quod de formatione montium, Amos IV, 13. *locustarum*, VII, 1. & *Spiritus hominis* occurrit, Zach. XII, 1. (4.) **רָצַח**, specialiter de *maris*, Amos IX, 6. & *terræ* constitutione adhibetur, Zach. XII, 1. (5.) **נָתַת** *extendit*, omnem dimensionem infert, & de *cœli* creatione peculiariter adhibetur, quod Deus *instar pellis & tabernaculi* expandit, uti Zachar. XII, 1. legitur. Quæ verba sic distinguunt, ut **רָצַח**, decus & venustatem, **רָצַח**, solitudo.

Causa effi- ditatatem **רָצַח** convenientiam involvat. Creationem esse unius & solius **cens Deus.** Dei actionem, constat a) ex Hos. VIII, 14. ubi Deus in singulari *Factoris* titulo insignitur, Zach. X, 1. *Dominus רָצַח* facit nimbos, Mal. II, 10. *Nunquid non Deus unus creavit nos?* b) Ideoque passim in V. T verus Deus describitur, in oppositione ad falsos Deos & Idola, quod sit Creator *cœli & terræ*, eorumque exercitus, Amos IV, 13. V, 8. Jon. I, 9. Zach XII, 1. Atque hinc γ) titulo *Yehovæ Zebaoth* inscribitur, ut in L. de Deo §. 1. ostendimus; & contra vero majoris Majestatis declarandæ gratia, creandi, providendique vis omnibus hominibus denegatur, Jon. IV, 10. At

in personis non unam tantum, sed plures Deitatis personas creasse, Spiritus S. per **Trinus.** Jonam indicat, I, 9. **יהָוָה** *Dominum Deum cœlorum* timeo, &c.

Materia. Ex *nihilo* Deum creasse omnia, voce **ברא** Mal. II, 10. IV, 13. omnem

Causa in- materiam excludente, edocemur. Idem verbum omne creationis *in-*

strumenta- *strumentum* excludit, cum nullum fuerit ubi nihil fuit. Idque Va-

lis. tes ex historia *Creationis* præsupponunt. Deo itaque, qui propter po-

impulsiva. tentiam Maximus, propter sapientiam Optimus dicitur, per creatio-

nenm thesauros inexhaustæ bonitatis suæ aperire placuit, ad quos Pro-

phetæ populum Dei, imò omnes ratione prædictas creatureas, manu

quasi

quasi ducentes adclamant: *Nonne Deus unus creavit nos omnes?* Mal. II, 10. Complectitur autem creatio omnia visibilia & invisibilia, quorum respectu Deus passim Dominus exercituum dicitur, & speciatim memorantur Angeli, homines, montes, ventus &c. Mundus igitur ab æterno non fuit, nec Propheta Habac. III, 6. æternitatem, sed durabilitatem montium respicit. In quonam Creatio propriæ Formæ. Objectum.

consistat, ex dictis colligi potest. Cum enim בָּרָא indigit productionem ex nihilo, facile intelligitur, creationem esse opus immensæ potentiae. Certis verò gradibus & ordine hoc divinum opus absolvit, ut & sapienti distinctione ac dispositione, eleganti exornatione & perfecta consummatione, itidem ex verbis Synonymis supra expressis, efficitur, & è Mose, quem Vates respiciunt, suppleri debet. Atque hinc etiam Finis Creationis patet. Nimurum devoto animo creationis opera sunt expendenda, ex iisque Deus, quam bonus, potens & sapiens sit, cognoscendus & glorificandus. Hoc sæpius Vates inculcarunt, ac eo nomine gratis beneficiorum æstimatoribus benedictionem, Joël. II, 22. ss. Zach. VIII, 11---15. obliviosis autem vel abnegatoribus benedictionis ablationem, & maledictionis immissionem nunciarunt. Hos. II, 5. 10. 11. 14. 23. 24. IV, 3. VIII, 7. 14. IX, 2. Joël I, 4. seq. Amos IV, 6. 7. 8. 9. V, 11. Mich. VI, 14. 15. Sophon. II, 15. Hagg. I, 6. 10. 11. Malach. II, 2. Abusum etiam creaturarum in commissationibus & compotationibus &c. subinde taxarunt, Hos. IV, 11. VII, 3. Amos IV, 1. VI, 4.

LOCUS IV.
De
ANGELIS.

§. I.

DE Angelis non pauca nostri Vates, in primis Zacharias, habent. Etymologia. Eorum nomen est ἄργος è radice obsoleta ἄργος quæ tamen apud Aethiopes & Arabes hodienum in usu est, & mutandi significationem habet, non tantum ad servitium, sed etiam ad principatum. Unde in Aethiop. lingua hæc ipsa vox *Principem* quoque notat, & Ludov. de Dieu rectè censet, ἄργος ἡ βασιλεὺς *Principem* fœderis Mal. III, 1. reddi posse. Nam in priore membro illius commatis ἀρχὴν *Dominus* dicitur. Conf. J. Ludolf. in Lex. Aethiop. p. 21. Ita non indignum est hoc

nomen

nomen *Filio Dei*, qui s̄epissimè *Angelus* appellatur, vel simpliciter: ut Hos. XI. 5. Zach. I, 13. 14. II, 2. 7. III, 3. IV, 1. 4. 5. V, 5. 10. VI. 4. 5. vel *Angelus Domini* Zach. I, 9. 11. 12. III, 1. 5. 6. *Angelus fæderis* Mal. I. c. Quæ loca de *Filio Dei* esse intelligenda, alibi afferuimus. De creaturis occurrit nomen *Angeli*, & quidem usitate de spiritu. administratoris, (ut ex fine eorum patebit) de *hominibus* etiam interdum adhibetur, ut *nuncius s. Dei*, *s. hominum*: de his, Hab. II, 13. de illis, pro *Doctoribus* verbi, de *Prophetis* Hagg. I, 13. de *Sacerdotibus* Mal. II, 7. de *Johanne Baptista*, Mal. III, 1. conf. Math. 2, 10. Ex quibus constat, tantum de *personis* non autem de *rebus*, vocabulum *Angeli* adhiberi; et si Chaldaei pestem per periphrasis *Angelum mortis* vocent, uti Hab. III, 4. in *Targum*: ubi tamen persona, quæ pestem immisit, includitur.

Angel. bonorum na-

§. II. Verum cum *Angeli* boni & mali sint, de utrisque distin-
cione agendum est. *Boni* sunt ratione essentiae, *Spiritus* creati tales,
permanentes & confirmati, quod ex actionibus & ministeriis bonis,
quæ bono hominum obeunt, dilucide constat. Et quia *Spiritus* sunt,
ceu ex nomine & comparatione eorum cum *quatuor ventis* constat,
Zach VI, 5 proprietates ex hac spiritualitate eorum, *velocitas*, *invisi-
bilitas*, *illokalitas* &c. fluunt.

Attributa.

Ut autem suum officium peragant, in
forma quandoque assumta apparent, Zach. I, 8. VI 2. seq. *Sancti*
dicuntur, Zach XIV, 5. non quod eorum sanctitas essentialis, sed ac-
cidentalis sit, quia excidere eadem potuerunt. *Intelligentes* sunt, ita
ut intellectus de ipsorum essentia sit. Operationes enim ab intellectu
proficentes in Zachar. passim illis tribuuntur, sine quo nec ministri,
aut nuntii Dei esse potuissent, v. g. cognitio, quid rerum in universo
terratum orbe agatur cap. I, 14. mandatorum divinorum intelligen-
tia ac executio, II, 8. III, 4. 5. VI, 7. Sic *Angelus* aliquis cognoscit

Voluntas.

Angelum increatum Christum, eique in occursum venit, II, 7. *Vi* in-
super *volendi* Angelos præditos, ex eorum obedientia, & prompta
parataque mandatorum Dei executione colligitur, Zach. I, 11. III, 5.

Potentia.

VI, 7. *Potentia*, (quæ tamen finita & dependens est) ex operibus ab
illis perfectis, rebusque præclare gestis, Zach. VI, 8. elucet. Huc
facit *visio equorum fortium*, *s. equitum* Angelorum virtute Dei exor-
natorum, Zachar. VI, 1. Diversa Angelorum officia, diversus ac va-
rius *equorum s. equitum* Angelorum color indicat. Zach. VI, 2. 3. 6.

Finis creat.

Angel.

(α) Deo

REINHOLD

(α) *Deo ministrant.* Ita Christus stipatus equis s. Angelis conspicitur, proximus. Zach. I, 8. qui stare dicuntur coram Dominatore totius terræ. IV, 14. Ubi sane stare idem est ac ministrare, conf. III, 1. 4. 7. VI, 5. XIV, 5. (β) *Hominibus adfistum*, quorum respectu Angelis cura & custodia convenit; in primis pios peculiariter custodiunt, Zach. I, 10. VI, 1. 5. 6. 7. Non tamen cuivis hominum unum peculiarem Angelum tutelarem adjunctum esse, certum est. Plures sane Angeli Iosuæ promittuntur, qui eundem deducant, Zach. III, 7. In Ecclesia piis cum primis inserviunt. Zach. VI, 8. (γ) *Diabolo resistunt*, quod Zach. VI, 1. quatuor currus (quibus ministerium Angelorum denotatur, conf. Ps. 18, 11. & 68, 18.) indicant, qui, in quatuor mundi plagas (conf. V, 5. 6. 7.) egrediuntur, & circumquaque pacem tuentur, diaboloque ac mundo resistunt. Conf. Apoc. 14, 15. seq. Finis denique creationis Angelorum est, ut æterna tandem felicitate perfruantur. Si Angeli coram Dominatore totius terræ stare dicuntur, Zach. IV, 14. &c utique sequitur, quod eorum felicitas in *intuitiva Dei cognitione* consistat, qua omnia, quæ actu & formaliter in Deo sunt, cognoscunt, Deoque tanquam summo bono fruuntur. Numerus denique Angelorum admodum magnus, unde Zach. IX, 8. *Castra* vocantur: non autem à nobis definibilis est. Illud insuper ex ministerio, quod Deo & tot hominum myriadibus præstant, nullo negotio colligitur.

¶ III. *Angelorum etiam malorum mentionem* Vates nostri faciunt, Zach. XIII, 2. promittit inter alia Deus, se spiritum immundicie de terra ablaturum; sic *demonia* vocari, recte *Grotius* h. 1. observat & cito tatis bene multis locis è N. T. probat. Impurus autem s. malus spiritus est, non quod talis creatus fuerit, sed quod sponte à concreata sanctitate defecerit, impuritatem deinceps introduxerit in homines eosque seduxerit. Hinc quævis impuritates spiritus dicuntur, quia ab impuris spiritibus proveniunt. Ita v. g. *spiritus fornicationis* est, Hos. IV, 12. tam qui ad fornicationem spiritualem, quæ idolatria est, tam ad corporalem impellit. Notum & ubique obvium est nomen πύριον quod descendit à verbo πύριον adversari, quia Deo & homini adversatur, & omni bono operi, ut Hieronymus ait, resistit. Hæcque nominatio haud obscurè insinuatur Zach. III, 1. Ex quibus nominibus pleraque ad malorum Angelorum naturam & operaspectantia colligi possunt. Valet hic illud Pauli de Diabolis, Tit. 1, 15.

D

Paris

ultimus.

Numerus.

Angel. etiam
lorum na-
tura.

Numerus. Puris omnia pura sunt: Pollutis autem s. impuris nihil purum, sed polluta est ipsorum mens & conscientia. Quare & mens & voluntas & affectus Satanæ omnes impuri sunt. Impuras etiam cogitationes inspirat vel suggerit hominibus sæpe, & ad actiones fœdas patrandas eos seducit; quod pro sua astutia & potentia, qua pollet facile potest: Sed tamen restricta est ejus vis & per Christum fracta, ut *Zachar.* loc. cit. futurum prædixit tempore Novi Testamenti. Magnum impurorum & adversariorum spirituum numerum esse, vel ex innumeris impuritatis & bonorum obstaculis, ab iis profectis manifestum est.

LOCUS V.

De

HOMINE IN IMAGINE DEI
CONDITO.**Causa effi-
cicns.**

Drum esse Creatorem omnium hominum, *Malach.* II, 10. testatur his verbis: *Nonne Deus unus creavit nos?* & v. 15. *Nonne unus icti. Deus fecit?* & *reliquum Spiritus ei fuit.* Itareddit *Steph. le Moyne* ad *Polycarpi Ep.* p. 107. *Dum vero unus dicitur Deus Creator, non excluduntur plures personæ, sed ex historia Creationis supponuntur atque intelliguntur,* *Gen. 1. 26. 27.* *Respicit enim hic Propheta ad creationem hominis in imagine Dei, quemadmodum ex contextu & verbis sequentibus Malach.* evidens est: *Nonne Deus unus creavit nos, quare perfide ageremus quisque contra fratrem suum?* In creatione inditus est hominibus amor sanctus & divinus, quem servare oportebat, non indulgere concupiscentiis aut vagis libidinibus. Tametsi igitur post lapsum id fiat, tamen renovari debemus & reformari ad imaginem Dei. *Creavit etiam Deus hominem l. c. 15. quæsturum semen Dei, i.e. justum & sanctum.* Unde homo justus & sanctus fuit conditus, alioquin enim semen Dei querere & propagare non potuisset. Atque **Subj. ctim.** hinc etiam liquet, (1.) hominem ratione utriusque sexus & totum genus humanum in *Protoplæstis ad imaginem Dei esse conditum, quoad corpus & animam;* quia querere debebat semen Dei & propagare. (2.) **Forma.** *Imaginem illam constitisse in sanctitate, justitia & veritate,* sicut alibi *Scriptura eam explicat, Eph. IV, 24.* & *Vates etiam ad cognitionem veram vivamque Dei, justitiam &c. subinde excitant homines, Hos.*

XIII.

XIII, 4. Joël II, 27. Mich. VI, 8. Zachar. VII, 9. VIII, 16. 19. quo conformes Deo reddantur & induant novum hominem, quem per lapsum amiserunt. Denique (3.) finis etiam inde colligitur, propter quem Deus hominem in imagine sua creaverit, nimirum, ut Deum conditorem suum glorificaret, sanctitati & justitiae studeret. Eo enim tendit Malachias, & Judæos revocat ad considerationem imaginis Dei, ut cogitarent, unde excidissent, & quo redire debeant, si semen & Filii Dei esse velint. Quod etiam Cap. I, 6. innuere voluit, ubi Deus ita loquentem facit: *si Pater ego sum, ubi gloria mihi debita est?*

Finis,

LOCUS VI.

De

PROVIDENTIA.

§. I.

Providentia, simplici verbo *videndi* זָהָר Zach. IX, 8. exprimitur, quod non nudam speculationem, sed notitiam cum effectu providendi, more Ebrææ linguae, infert; item *oculis*, qui Deo tribuuntur, Jon. II, 5. Zachar. III, 9. IV, 10. IX, 1. Alibi per præsentiam & operationem effertur, ceu mox dicemus. Ut creatio, ita & providentia non uni solum, sed tribus personis divinis competit. Ita Hagg. II, 4. Pater promittit, se providentia sua Judæis ad futurum, una cum Verbo essentiali & æterno, v. 5. i. e. Filio, (conf. Hebr. I, 3.) cui præfertim oculi per totam terram discursitantes tribuuntur, Zach. IV, 10. & *Spiritu* suo s. ibid.

Synonymia.

Causa efficiens.

Objectum generale.

§. II. Versatur autem divina providentia circa res omnes creatas; quo, judice Tarnovio, pertinent verba: *Eius sunt ambulationes seculi*, Hab. III, 6. h. e. totius mundi, ejusque operum gubernatio penes eum est. Speciatim occupatur circa inanima, ut *cælum*, Hos. II, 23. Zach. XII, 1. ejusque exercitus *Solem & lunam*, Habac. III, 11. *stellas, diem & noctem*, Amos IV, 13. V, 8. *aquas supra & infra cœlestes*, V, 8. IX, 6. *terram*, Hos. II, 23. dando pluviam tempestivam, Joël II, 23. Amos V, 8. Zach. X, 1. Mal. III, 10. & animata, ut *vegetabilia, herbas, Amos VII, 1. arbores, Joël II, 22. sensitiva, animalia agri, Hos. II, 20. Joël I, 18. 20. II, 22. Jon. IV, 11. volucres cœli, Hos. II, 20. pisces maris, Jon. II, 11. reptilia, erucas, Joël I, 4. II, 25. serpentes,*

D 2

Amos

Amos IX, 3. imo etiam circa vilissima & abjectissima, vermes, herbas & fructus arroentes, Jon. IV, 7. In contrarium hujus rei sententiam descendere videtur Hieronymus in c. I. Habacuci, Faunam, inquietus, adulacionem Dei esse, qua Majestas ejus ad hoc deducitur, ut sciat per momenta singula, quot culices nascantur, quotve moriantur, quota muscarum sit multitudine, quot pisces in aquis natent. Sed respondemus, quod Augustinus respondebat, cum Cypriani autoritas ipsi objiceretur: *Quicquid in Patribus Scripturarum autoritati congruit, cum laude eorum recipio; quod non congruit, cum pace eorum rejicio.* Si etiam Deum, tam abjecta creare, non puduit, nec iisdem providere Deum pudebit. Nullum tamen dubium est, divinam præcipue gubernationem circa hominem, Microcosmum, versari, & circa omnia, quæ ipsius sunt. Zach. IX, 1. *Jehova est oculus spectator hominum, ut omnium tribus Israëlis, i. e. generaliter omnium hominum, specialiter Ecclesiæ providam curam gerit.* Nec obverti potest Habac. I, 14. quod Deus homines faciat, (sive lassè gehen) *ut pisces maris & vermes, Domino carentes.* Hæc enim apparentes duntaxat sic se habent, propter ῥιζæ in mundo varias, quas tamen ad τάξιν pro summa sua sapientia Deus revocare novit. Hominum autem moderatur (1.) *vitam*, quoad (a) *ingressum*. Si Deus Hos. IX, 11. Ephraimitarum gloriam à partu, imo ab utero se humiliaturum comminatur, firmiter colligitur, eum quoque à conceptione & generatione eorum cutam gerere. Rationem habet pusillorum, qui non norunt dñs armen inter dextram & sinistram suam, Jon. IV, 11. (b) *progressum, conservando, assuefaciendo, portando, satiando & ditando &c.* Hos. II, 10. 23. 24. XI, 3. 4. XII, 10. 14. XIII, 5. 6. Joël II, 20. seq. Amos II, 9. 10. IX, 7. Mich. VI, 4. 5. Habac. III, 13. &c. (c) *egressum*, ita ut constitutus vitæ terminus obtineatur, vel mirabiliter prolongetur. Quod Jonæ docet exemplum, qui e præsenti vitæ periculo ereptus, in aqua conservatus, terræque redditus fuit. Jon. II, 1. ss. IV, 3. ss. (2) *actiones, cum bonas, operando & eas approbando*, ut in omnibus Prophetis & fidelibus conspicuum est; tum *malas, gubernando, permittendo, impediendo vel in bonum finem illas dirigendo.* Ita Jonæ in primis fugam summus rerum moderator ad nominis sui gloriam I, 3. seqq. Ninivitarumque salutem III, 10. direxit.

§. III. De singulis Providentia partibus & gradibus, luculenta

lenta in nostris Vatibus documenta extant. I. Conservationis cum Forma ordinariæ, tum miraculosa. Ita Pater benignissimus Jonam conservaturus pescem magnum paravit, qui illum in mare projectum vivum deglutiret, & per triduum illæsum servaret, II, 1-11. Cœurbitam s. ricinum quoque una die cum patulis frondibus & foliis, ad protegendum Jonæ caput produxit, IV, 6. Niniven, civitatem maximam, s. ut est in fontibus, **גדלה לאלה Deo magnam**, quod ei curæ esset, ita dictam, ab interitu conservavit. v. 11. Neque vero sustentat tantum conservatque Deus creaturem, sed II. Concursus, efficaci quoque operatione ad actiones illarum naturales concurrit. Sic cœlum & terram exaudit, ut hæc exaudiat triticum &c. Hos. II, 10. s. dando pluviam, Joël II, 22. vid supra §. 12. Extraordinaria concursus exempla in Vatibus similiter occurunt, in Jona in primis, quando Deus mirabiliter & potenter naturam agentem sustentat. Singulari autem ratione ad animarum salutem Deus concurrit, & speciales ejus actus per totam Theologiam se se diffundunt. III. Gubernatio denique divina latissime ad totius mundi regimen se extendit, quo respectu *Dominus exercitum* dicitur. Quomodo vero specialiter Ecclesiam gubernaverit, quomodo hostium Ecclesiæ machinationes impediverit, ex cunctis Vatibus liquet, ut loca obvia & bene multa allegare nihil opus sit. Gubernatio autem juxta bonitatem & iustitiam divinam tanquam fines instituitur: Illam per prius, per salutaria ac efficacia media, hanc per posterius intendit: indeque constat, Deum peccati causam non esse. conf Dn. D. Praef. Th. Symb. p. 68 62. Nostrum cum Jona est, sapientia, potentia, & præcipue bonitas divina gloria grata mente agnoscere, II, 2. ad fin. quam etiam Habacuc respicit, III, 6. seqq. Et licet divina providentia per media plerumque agat; in illis tamen non hærendum, sed ad causam primam semper recurrendum est. Hos. II, 8.

Finis.

LOCUS VII.

DE

PECCATO ORIGINIS.

Dari peccatum Originis, à primo Patente in nos propagatum, Propheta Hoseas testatur, quando conqueritur, *Israëlitæ aquæ existentias*.

D 3:

ac

ac Adam nefarie transgressos esse fœdus, VI, 7. Ita enim cum Hebreis & Luther redimus verba, optime & simplicissime. Atque adeo

Causa efficiens. h̄c παραβολὴ Αδὰμ habemus, ut Rom. 5, 14. vocatur, & peccatum primum, quod in mundum introiit, & in omnes posteros propagatum est, ibid. v. 12. Hieronymus sane non dubitavit sic explicare in Comment. h. I. Ipsi imitati sunt Adam, ut quod ille in Paradiſo fecerat, pa-

Etum meum legemque preteriens, isti in terra facerent. Et ibi, hoc est, in Paradiſo, omnes prævaricati sunt in me, in similitudinem prævaricationis Adæ. Evidem Pelagiani infantes à peccato originali immunes pronunciant, adducentes, Jon. IV, 11. ubi de iis dicitur: Quod non

Subiectum prædicacionis. noverint differentiam inter dextram & sinistram suam. Verum comparate verba hæc sunt intelligenda, respectu actualium peccatorum, non autem Originalis. Præterea proverbialis locutio est & generalis, convenienter Scripturæ S. explicanda; ex ea autem certum est, in & cum Adam omnes fœdus legale transgressos esse, indeque factum, ut corrupti posteri Patrem etiam in actualibus peccatis imitarentur. Peccatum igitur originis omnibus ab Adam natura liter ortis inest φύσις, non transit tantum μημένη. Omnes recesserunt à regula justitiae, sanctitatis & veritatis, ac miseri, fœtidi & corrupti facti sunt, quod vel nomen ψυχή arguit, ubivis obvium. Hinc plaga & calamitates hominis, in quas post lapsum ille incidit, mortifera & insanabiles dicuntur, Mich. I, 9. Nah. III, 19. Conf. Jerem. XVII, 9. & B. Chemnitium in Loc. Theol. pag. 217. b. Huc etiam vox Fermenti pertinet, cuius mentio fit Hos. VII, 4. Quemadmodum fermentum semper ebullit, totamque massam fermentat; ita hoc quoque peccatum totos nos corruptit. conf. I. Cor 5, 6. 8. Hinc cordu durities naturalis est, quæ nisi tollatur, fit habitualis. Zach. VII, 12. Objectum est tota Lex Moralis, sive fœdus Legale in Paradiſo cum Adamo initum, quod ille transgressus est, & cum eo omnes ipsius posteri, ut jam destituantur gloria imaginis divinæ ipsis concreatae. Ita non tantum privati

Objectum. justitia, veritate, sanctitate &c. sed & in miserrimo perditissimoque statu positi sunt, in quo moriendum & pereundum omnibus, nisi Deus medicam manum pereuntibus præberet. Quod Vates passim & summatim Hoseas XIII, 9 his verbis indicavit: Perditio tibi, tua & ex te est, in me vero auxilium tuum. De gravioribus morbis Prophetæ

Forma. perpetio conqueruntur, videlicet de Contenuo Dei, de Odio Dei & similibus

milibus vitiis nobiscum natis. *Apol. A. C.* pag. 53. *De effectu demum Effectus.*
Peccati originalis tristis testatur experientia, nimurum calamitas, miseria & perditio omnis generis, quemadmodum ex dictis colligitur.

LOCUS VIII.

DE

PECCATO ACTUALI.

§. I

Intr effectus Peccati Originalis etiam *actualia peccata* numerantur, quando homines depravati concupiscentia & libidine ardent, *sicut elianus ardens accensus à pistore*, per quem Hebrei malam concupiscentiam intelligunt, *Hos. VII, 4. Seb. Schmid.* diabolum tamen putat pistorem esse, ignem autem concupiscentiam malam inflammam. Ut cunque fuerit, res eodem recidit. Videamus primum hujus peccati nomina, quæ originalis etiam naturam exprimunt. *Di-* *Synonym.*
 citur (α) *πατω* à *νων* quod est errare, aberrare à via, vel scopo, unde peccatum erratum, delictum, erit. *LXX.* Interpretes *αιωνιας* plerumque vertunt. *Hos. IV, 8. VIII, 13. Amos IV, 12. Mich. I, 13. III, 8. VI, 7.* (β) *υσε transgressio* *LXX.* sæpius per *αιωνιας* interpretantur, nonnunquam etiam per *specialia nomina*, ut *αισθημα*, *Hos. VII, 13. VIII, 1.* vel *αιτησια*, *Amos I, 3. 6. 9. 11. 13. II, 1. 4. 6. III, 14. V, 12. Mich. I, 5. 13. III, 8. VI, 7.* (γ) *ηγ Iniquitas* ab *ηγ* curvum fui, & cum ad animum refertur notat perverse egit. per *αιωνιας* frequentissime exponitur, *Hos. IV, 8. V, 5. VII, 1. VIII, 13. IX, 7. XIV, 2.* raro per *κακιας*, *Amos III, 2.* per *ματαιον*, *Hos. VI, 8. ηπον*, *Mich. II, 1. Zachar. X, 2.* idemque (δ) *ηλιγ* denotat, *Mich. III, 10.* Usurpatur tam pro malo culpæ, quam pœnæ, tam pro Originali, quam pro actualibus peccatis. (ε) *ημωνιν adversatio*, vel *odium in-* *testinum erga Deum, satanicum*; *LXX.* per *μανιας* reddunt, *Hos. IX, 7. 8.* quæ certa morbi species, quo qui laborant, mente capti vocantur. Alii deducunt ex *ηγ* *declinavit*, *deflexit*, cum *adversatione*; cui cognatum *ηγ* *adversatus* est, quia peccatis à via legis Dei deflektimus, eique adversamur. (ζ) *בגד Iniquitas, prævaricatio, perfidia*, à *בגד* *prævaricari*, *Græcis ονταταλεπειν*, *Hos. V, 7. καταφρονειν*, *VI, 7.* (η) *υερ improbitas, inquietudo*, à *υερ* *impie & seditiose egit*, *commo-* *nus est*; quia impii subito moventur, & cupiditatibus rapiuntur, *Hos.*

X, 13.

X, 13. (θ) γὰρ περ ναοὺς, ναοῖσιν redditur. Hos. VII, 1. 2. 3. 15. X, 14. Joël III, 13. Jon. I, 2. IV, 2. vel τὸ πονηρὸν, Mich. II, 1. III, 2. Nah. I, 11. (ι) γένετα fatuitas, Hos. II, 10. quia stultus est, qui contra legem Dei sanctam peccat, ignominiamque ac turpitudinem suam prodit. (κ) γῆρας falsitas, mendacium à regula veritatis discedens, Hos. VII, 1. Mich. VI, 12. Zach. X, 2. (λ) οὐδὲ excogitatum, vel conceptum animo scelus, Hos. VI, 9. (μ) ποταμὸς pollutio, μίασμα, Hos. V, 3. ἀναθαρσία, Mich. II, 10. (ν) ἀργιτudo, nempe quaे in animo est & cordi pariter ac corpori dolorem affert. Hos. V, 13. (ξ) mendacium LXX. φεύδει, Hos. 8, 13. & κερὸν redditum, Hos. XII, 2. (ο) μῆρα à superiore defectio, rebellio, LXX. per αὐλίσειν exprimunt, Hos. XIII, 9. (π) νόορυ vulnus, ulcus, LXX. per ὄδοντα, Hos. V, 13. per ἐνέδρα Obad. I, 7. redditum. (ρ) σύγχρονη horrendum quid maxime, φεύδει, Hos. VI, 10. Majoris emphaseos gratia tertia radicalis geminatur & duplex litera hæmantica addita est. (σ) ἀδεια adulteria, μοιχεία, Hos. VII, 4. legitur & geminata tertia radicali στοντον Hos. II, 4. Kt. (τ) σκοτια scortationes, πονέια, Hos. I, 2. II, 4. IV, 11. spiritualliter & corporaliter peccata sic dicuntur & committuntur. (υ) mendacium, φεύδει, Hos. XII, 1. Nah. III, 1. (φ) σεραπεία separatio, divagatio, Hos. VII, 13. (χ) σεραπεία recessio, apostasia, Hos. IX, 15. (ψ) στρατός dolus, Hos. XII, 1. (ω) ἀμαριαδίνες amariadines, exacerbationes, Hos. XII, 15. στρατός sanguis, Joël IV, 20. Mich. III, 10. στρατός injustitia, vio-
lentia, IV, 19. Mich. VI, 12. Hab. II, 17. & פרק laceratio, ruptura, Nah. III, 1. da man sich von GODDE los reissen / und nicht an seine Gesetze will binden lassen. Hæc Spiritus S. Grammatica rectius nos in peccati notitiam deducit, quam latinalingua, Calov. L. de Pec. p. 4. Quare tot peccati nomina negligenda non sunt, digne tamen ob brevitatem explicari à nobis nequeunt.

Causa non
Deus.

§. II. Causam tantorum malorum non esse Deum, vel ex ejus attributis, bonitate, sanctitate, justitia appareat, de quibus L. de Deo §. II. quod ex Hos. I, 2. à nonnullis objicitur; Deus præcipiendo, ut Propheta mulierem fornicationum acciperet, videri causam fornicationis moralem: facilem habet solutionem. Nam Deus non scortari sed ducere mulierem tantum scortatricem jussit, cuius filii dubia quoque sint fidei, propter matris levitatem, ad idolatriam & spiritualem populi Istrælitici fornicationem at-
guen-

guendam. Alii, cum Molinæo & Riveto, allegorice & parabolice intelligenda censem; sed obstat textus perlpicuitas & præcepti repetitio, Cap. III, 1. s. intentio Dei & obsequium Prophetæ. vid. Glass. Grammat. Sac. Tr. 3. can. 14. Neque hoc Deum peccati autorem facit, quod varie ad id concurrit (1.) ratione præscientia, quæ fatali rebus necessitatem non adfert, cum Deus nec peccatum, nec pœnam peccati velit, sed pœnitentiam, ceu ex Jona liquet, c. III. 4. s. (2.) ratione permissionis, Hos. IV, 14. 16. 17. VIII, 4. XII, 11. Am. IV, 4. (3.) ratione ordinationis ad bonum, Hos. II, 9. Amos. IV, 12. Ita Jonæ fugam ex inobedientia profectam, Deus permisit, & direxit, ut ansam natitatis cognoscendi & ulterius inquirendi verum Deum suppeditaret, I, 16. ejusque ex visceribus piscis post triduum incolunis evasio II, 2. 11. insignis Dei circa suos providentia, in primis mortis ac resurrectionis Christi typus ac exemplar existeret. Causa ita- Causa per se. que peccati tribuenda tum *diabolo*, homines seducenti, per idololatriam in primis, Hos. IV, 12. V, 4. quæ Amos II, 4. mendacium vocatur, à Patre mendaciorum diabolo profectam. conf. Joh. 8, 44. Hos. VII, 6. Causa mali impulsiva cum pistore calefaciente, qui juxta Schm. *diabolus est*, exprimitur, qui calefacto furno seu materia malii subministrata, tamdiu dormit, ac massam fermentari patitur, donec opportunum tempus naectus subito protumpat. Tum liberae hominum volumati, in agendo sponte sua deficienti. Hos. V, 11. *Ephraim quia voluit, ivit post jubere.* XIII, 9. *Perdidit te ô Israël &c.* XIV, 2. *Propter iniquitatem tuam corruisti.* Obad. 3. *Superbia cordis tui te decipit.* Mich. VII, 13. *Terra propter fructum operum suorum in desolationem erit.*

§. III. Formale peccati in *avopia* seu illegalitate consistit. Forma. Hos. IV, 6. VIII, 1. 12. Amos II, 4. Sophon. III, 4. Mal. II, 8. Ideo peccatores *declinantes* dicuntur, Hos. V, 1. Peccato hoc omnines omnino homines coinquinati sunt. Mater, quæ omnia membra comprehendit, spiritualis adulterii accusatur, Hos. II, 4. 7. Ideo tres potiores status propter peccata redarguuntur. VII, 4. Mich. VII, 2.

§. IV. Peccatum vero cum concipiens peperit, desperatos conscientiæ morbos efficit, Hos. VII, 2. *Circumdat eos actiones ipsorum.* X, 8. *Tum dicent ipsis montibus, tegue nos, & collibus, cadite super nos.* conf. Apoc. 6, 16. XIII, 13. *Dolores parturientis obvenient ei.* Effectus per se.

E

Joël

Joël II, 6. *Omnis facies expallescet, pallida morte veniente.* Mich. 1V, 9. *Apprehendit te dolor sicut parturientem.* Nah. II, 10. *Cor liquefiet, & titubatio genuum, dolorque in omnibus lumbis, facies quoque omnium colligent atrorem.* Nunc rei sunt, Hof. X, 2. יְמֻנָּה, vel vastabuntur, ut quidam reddunt.

Beatus cul-
pz.

Unum enim ex alio sequitur; malum culpæ excipit malum pœnæ. Hof. IV, 3. Joël I, 18. 20. *Bestie agri quoque propter peccata publica affligi dicuntur: quæ tamen proprie loquendo non puniuntur, quemadmodum Hugo Grotius Libr. II. de Jure Belli ac Pacis c. XXI. §. II. & Pufendorf. L. II. de Jur. Nat. & Gent. III. 3. observarunt; cum pœna peccatum præsupponat, & delicto redatur, hoc autem, quia contra legem sit, in bruta non cadat; quare non tam bestiæ puniuntur, quando intereunt, quam homines, qui utilitatibus ex iis capiendis privantur.*

Pœnz,

Omnia mala pœnæ Deus propter mala culpæ hominum infert, testibus Prophetis. An erit malum, quod Iehova non efficiat? Am. III, 6. Mich. I, 12. ubi πῦρ græce κακία malum quodvis nobis adversum significat, quodque natura fugimus. Joël II, 13. Amos IX, 4. Obad. 3. Jon I, 7. III, 10. IV, 2. Mich. II, 3.

temporales.

Hinc pœnæ temporales. Joel IV, 13. Mich. I, 5. VI, 13. quæ vel private s. personales sunt, in singulis fere Prophetarum paginae obviæ, vel publicæ s. communes, e quibus quinque præcipue eminent. (1.) *Bellum*, Hof. V, 8. IX, 13. X, 9. 14. XI, 6. Joel III, 9. 10. Amos II, 2. IV, 10. VI, 14. VII, 9. IX, 1. 10. Mich. VI, 14. Nah. II, 13. III, 2. 3. 15. Hab. I, 6. seqq. &c. (2.) *Fames*, Hof. II, 11. IV, 10. IX, 2. Joël. I, 7. 10. 11. 12. 16. Amos IV, 6—9. V, 16. Mich. VI, 14. cum spirituali nonnunquam conjunctæ, Amos VIII, 11. conf. Hof. II, 3. (3.) *Pestis*, Amos IV, 10. conf. Exod. XII, 19. Habac. III, 5. (4.) *Bestie*, Hof. II, 14. Joël I, 4. 6. Amos VII, 1. (5.) *Captivitas s. exilium* Hof. IX, 6. Amos I, 15. V, 27. VI, 7. VII, 11. 17. Nah. III, 10. Quæ pœnæ plerumque se excipiunt, & si tandem pœnitentia non sequitur, cum excidio totali conjunctæ sunt, quod & verbo significanti נְמַת & re ipsa exprimitur. Hof. IV, 6. *Excisus est populus meus, X, 7. Excisa est Samaria, v. 15. Excisus est Rex Israël.* Obad. 5. *Quomodo excisus es, ö Edom! Quoad rem, vide Hof. I, 4. 6. II, 5. IX, 16. XIII, 3. Amos II, 9. IV, 2. VI, 9. 10. 11. VII, 8. VIII, 2. Obad. 10. 16. 18. Habac. III, 13. Sophon. II, 5. III, 6.* Ad pœnas æternas verba refero æternæ, Hof. IX, 3. *Non habitabunt in terra Domini: quæ quidem de promissionis*

sionis terra Canaan loquuntur, nihilo tamen minus ad æternam istam
 quietem, cuius typus Canaan erat, respiciunt. De Edom Obad. 10.
 dicitur; *Exscinderis in aeternum.* Omnes vero pœnæ communi mortis
 voce comprehendendi censentur, Hab. III, 5. *Ante pedes ejus ibit mors.*
 conf. Gen. II, 17. Quæ licet multæ gravesque sint, plerumque ta-
 men ab impiis susque deque habentur. Sophon. III, 2. 5. Vid. infra
 de Obdurat. Piis vero sacrum horrorem omnino injiciunt Hab. III,
 2. 16. & non ad remedium tantum quærendum excitant, sed & com-
 pellunt, Hos. VI, 1. Joël I, 19. Amos IV, 12. Id nî fiat, Deus con-
 queritur, Hos. VII, 7. 9. 10. 11. Amos IV, 6. 8—11. Quapropter
 in pœnis non est murmurandum, Amos V, 13. VI, 10. VIII, 3. Mich.
 VII, 9. Habac. II, 20. Sophon. I, 7. Zach. II, 13. sed precibus ad Deum
 fugiendum, Amos VII, 2—6. Jon. II, 3. Habac. III, 2. & exemplo
 Ninivitarum serio pœnitendum. Jon. III, 10. Peccatores autem
 Deus non exaudit, Mich. III, 4. Zach. VII, 13. (vid. L. de Pœnitent.)
 Ita mala partim immissa, partim imminentia vel temperari vel aver-
 ti possunt. Hinc illustris divinæ misericordiæ & longanimitatis de- Effectus per
 claratio elucet. Hos. II, 3. 25. XI, 8. 9. Amos IV, 11. Zach. III, 2. Li- accidens.
 cet autem divina clementia imminentem peccatoribus vindictam, ad
 veros pœnitentia fructus eliciendos nonnunquam differat, nihilo ta-
 men minus, si ii non subsequuntur, tarditatem supplicii gravitate
 compensat, Hos. XIII, 12. Joël IV, 13. Amos VII, 8. VIII, 2. 7. Mich.
 IV, 12. V, 14. Hinc judicii dies ut quam maxime terribilis describi- Adjuncta
 tur, Joël II, 2—11. ut *luctuosissimus*, Amos V, 16. quia *perditio velox*, gravitas.
 præcisa & gravis erit, Mich. II, 10. cedetque in proverbiū & lamen-
 tationis formulam, vers. 4. *acrisum*, VI, 16. Eo faciunt sequentia: Nah.
 III, 6. *Vilem faciam te.* vers. 7. Omnes videntes, fugient a te. vers. 19.
 Omnes audientes famam tuam, manus super te complodent. Habac. I, 5.
Videite inter gemas, & *circumspicue & miramini*, quia opus sum opera-
 turus in diebus vestris, quod non credetis, quando annunciaritur. II, 6.
 Omnes super eo proverbiū afferent, ac dicterunt & anigmata de eo.
 Sophon. II, 15. *Quomodo facta est in vastitatem, cubile feræ?* omnis trans-
 iens super ea sibilabit, movebitque manum suam. Pœnatum etiam gra-
 dus sunt. Majoribus enim beneficiis adfecti, majores pœnas luent. Gradus
 Amos III, 2. Nec est, quod quis omnipotentis Dei manum effuge-
 re se posse, cogitet, quia *verax* est in suis comminationibus: Unde
 Matri

Matri Synagogæ pœnam denuncians addit: *Vir non eripiet eam e manu mea.* Hos. II, 12. *In ipsa aurora Rex Israëlis excisus est.* X, 15. Luther. Das ist bald und plötzlich. Joël I, 15. IV, 14. Sophon. I, 7. &c. Propinquui diei mentio fit, cui nulla est ereptio, II, 3. Amos II, 14. IX, 1. 2. 3. 4. Obad. 4. Mich. II, 3. VI, 14. Sophon. I, 18. Mal. III, 5. Exemplis id demonstratur. Jonas à facie quidem Domini aufugere tentabat, effugere tamen nequiiit. I, 4. Similibus declaratur, desuntis à cursu & velocitate equitum, Joël II, 4. conf. Apoc. 9, 7. Habac. I, 8. aquila ibid. Hos. VIII, 1. à rete & hamo pescatorio. Hos. VII, 12. Amos IV, 2. conf. Habac. I, 15. Evadere volentes in majus periculum incident. Amos V, 19.

Divisio,

§. V. Varias peccatorum divisiones Hoseas in primis tangit, quas paucis indicabimus, cum plura Decalogus suum infra locum habiturus suppeditet. 1. *Voluntaria* innuuntur verbis Hos. IV, 8. *Ad iniquitatem tollere animam*, id est, anxie summoque cum studio desiderare, item VI, 9. *Scelus facere*, πνη enim præmeditatum, deliberatum adeoque voluntarium peccatum indicat. Mich. VIII, 3. *Ad malum manuum suarum diligenter intentum esse.* Sophon. III, 7. *Omnis actiones suas corrumpere studio.* Unde quæ Regnania sunt peccata, etiam constat. Prophetæ ejusmodi peccatores ipsis brutis assimilant, ut *juvencis refractariis*, Hos. IV, 16. *Onagris*, Hos. VIII, 9. *Vaccis pinguis*, Amos IV, 1. Quæ *involuntaria* sunt, ex opposito colligitur. Huc locus de *Scandalo* pertinet, quod duplex, datum & acceptum. Eo refero Hos. V, 1. ubi de *Sacerdotibus*, *Principibus* & *toto populo Israël* dicitur, quod scandalum aliis dederint, dum laqueus *Mizpæ*, & rete expansum super *Thabore* fuerint. Idem de falsis Prophetis ait IX, 8. & de *Hierosol.* quod *origo peccati filia Sionis*, & in ea inventa sunt *defectiones Israëlis*, Mich. I, 13. de *Sacerdotibus* Mal. II, 8. scribit, quod *impingere fecerint multos in lege.* Jonas etiam inobedientia sua nautis scandalum præbuit, I, 11. Ad *acceptum* spectat Hos. IV, 13. Mich. I, 5. Utrumque Deus pro sua erga *Jehudam* bonitate olim præcavit, Hos. IV, 15. Alia peccata sunt *commissionis*, de quibus pleni sunt omnes Prophetarum libri: Alia *omissionis*, de quibus vide Hos. IV, 1. 10. X, 3. Sophon. III, 2. item *aversionis à Deo*, & *conversionis ad creaturas*. Hos. I, 2. II, 15. III, 1. IV, 12. VII, 13. 14. Quædam sunt *interiora*, ut (a. carnis suggestiones, primique concupiscentiæ

Rat. actus.

Rat. subje-
cti

scentiæ motus, qui *spiritus*, Hos. IV, 12. V, 4. & *cogitationum malorum*, Hos. VII, 15. Mich. 11, 1. 2. appellatione nonnunquam indigentur. Insignis locus est, Hos. VII, 4. 6. 7. ubi cor impiorum cum fornace accenso comparatur. Accedunt (b. carnis delectationes, Hos. VII, 5. IX, 1. Mal. II, 17. *Exteriora*, vel in *gestibus*, Hos. II, 17. vel *verbis*, Hos. IV, 2. X, 4. vel *factis*, *ibid.* &c. Alia peccata sunt in Rat. Objet. Deum, Hos. IV, 7. V, 7. VI, 7. VII, 13. *ibid.* v. 15. XIII, 9. XIV, 1. *et cetera*. Joël III, 4. Amos. II, 7. Nah. I, 11. Sophon. I, 17. Mal. III, 13. II, 17. Alia in proximum, Amos I, 11. Obad. 10. Hab. II, 15. Eo etiam hæresis refertur. Unde Deus Israëlitis exprobat, quod *filios alienos genuerint*, i. e. apostatas, idololatras fecerint, Hos. V, 7. & Sacerdotibus, quod tanquam rem extraneam legem reputarint, Luth. Sie schelten *Rezerey*. Hos VIII, 12. Aliud porro manifestum est, aliud occultum, quod hominum respectu ita dicitur: Deo enim minime in sequentis cognitum est, Hos. VII, 2. Peccatum aliud alio est gravius, respectu (α) personæ peccantis, in statu Ecclesiastico, Sacerdotum, qui saepius duum & propterea redargiuntur, Hos. IV, 9. V, 1. VI, 9. IX, 8. Mal. I, 6. II, 1. *et cetera*. Rolutico, Hos. IX, 15. Omnes Principes eorum apostate sunt. (β) Personæ, quæ offendit, ut, *Deus*. Omnia vero peccata contra ipsius sanctitatem pugnant. (vid. divis. rat. Objeti.) *Homo*, præsertim fideles. Qui *vostangit*, *pupillam oculi mei tangit*, Zach. II, 8. Infideles, Nah. III, 4.

§. VI. *Omnium vero peccatorum maximum est Induratio, Causa cuius ipse homo autor principalis & directa est, qui se ipsum ex cieus, continuo peccandi studio sua malitia & contumacia indurat, & Spiritui S. conversionem ipsius intendantem resistit, & Diaboli suggestionibus obsequitur.* Hujus criminis saepe Israël accusatur. Hos. VII, 10. Amos IV, 6. 11. Zach. I, 4. VII, 11. 12. Mal. III, 7. Nulla autem ratione Deus indurat, quando induratio ut peccatum & causa peccati spectatur, quin potius ab hoc crimine procul ipsum abesse pater, ex divina indurationis prohibitione, Zachar. I, 4. *contrario beneplacito*, iraque contra induratos, Zach. VII, 12. & *pœna*, ibid. v. 13. 14. Subjectum etiam indurationis, cum objecto & forma ex hoc Zachar. locoliquet. Istud quod sint homines, quibus Deus voluntatem suam luceanter & sufficienter patefecit, illi tamen audire renuerunt, cervicem duram dederunt, aures obdurarunt, ne audirent, cor instar adamantis posuerunt, ne audirent legem & verba, qua misit Dominus exer-

Forma. *citium in Spiritu suo per Prophetas, quibus non tantum Lex sed etiam Evangelium comprehenditur. Consistit igitur induratio in inobedientia malitiosa & insanabili, & violenta resistentia, quando aures obturantur, cor in adamantem ponitur, & quasi callo obducitur, ne videat, audiat, intelligat &c. ceu ex II. citat. colligitur. Unde peccati gratia varia & gravissima scelerata oriuntur, quæ Vates redarguunt, & de quibus passim conqueruntur, ut Hoseas IX, 9. Profunde corruerunt se, h. e. ita sceleribus immersi sunt, & tam altas radices ipsorum malitia egit, ut extirpari amplius nequeat. c X, 15. Propter malitiam malitia vestra, h. e. summam malitiam. Joël III, 13. Multiplicata est malitia eorum, Amos I, 3. seqq. II, 1. seqq. obstinata malitia indicatur, quod tribus peccatis quatuor, & multis plura adjecerint, adeoque nullum peccandi finem fecerint. V, 12. Cognovi multa scelerata vestra, & fortia peccata vestra. Hinc Amos IX, 7. Israëlitarum peccata filiis Aethiopum assimilantur. Unde non possunt non pœnae temporales & æternæ manere induratos. De quibus iterum Vates in locis indicatis. His adde sequentia: Mich. V, 15. In ira & furore suo uluonem contra gentes faciet, Mich. V, 15. Idem apud Malach. II, 2. Deus denunciat: Nisi auscultaveritis, & nisi animo indideritis, (conf. Hagg. I, 5. 7. & II, 18. 19.) & tribuatis gloriam nomini meo, ait Jehovah exercitum, tum omnino immittam in vos maledictionem, maledicam ipsis benedictionibus vestris, maledixi earum unicuique, quia non inditis animo. De æterna damnatione idem ait: Percutiet Deus terram anathemate.*

LOCUS IX.
De
LIBERO ARBITRIO.

Cum liberum hominis arbitrium ad bonum, pars imaginis divinæ fuerit, arbitrium vero servum ad malum pars sit peccati, locum hunc antecedentibus nexus convenienti subjungimus. Scriptura hominis non renati intellectum, ut nulla Dei agnitione imbutum, Hos. IV, 1. 6. non sapientem, nec intelligentem v. 11. 14. depingit. Ex quo corrupta & plane emortua voluntas oritur, cordisque defectus indicatur. VII, 11. Arbitrium itaque hominis in spiritualibus nullum ~~est~~ servum est. Confirmatur id a. dictis, quibus afferitur, quod Israëlitæ

lita cor interceptum, sub peccato captivatum, habeant, quod spiritus fornicationis eos seduxerit, Hof. IV, 11. 12. ut non revertantur ad Iehovam, nec querant eum in omnibus his, Hof. VII, 10. nescierint facere rectum, IV, 6. 8. 9. 10. *β.* Exemplis renatorum illustratur, Jonæ in primis, c. I. IV. Si enim in renatis naturale vel carnale liberum arbitrium, etiam post regenerationem legi divinæ repugnat: quanto magis ante regenerationem legi & voluntati Dei repugnabit & inimicum erit? vid. Dn. D. Praesid. Theolog. Symbol. Artic. VI p. 84. *γ.* Similitudinibus, quando cor cum adamante confertur, Zach. VII, 12. & ferris indomitis. (vid. pecc. voluntar.) Supereft quidem aliqua libertas in rebus externis, civilibus &c. licet debilis. Potest namque homo irregenitus verbum sub intentione ac ratione cujusunque boni inquirendo desiderare, vel non desiderare, exemplo Israëlitarum, esuientium, currentium & inquirentium, sed non invenientium verbum, Amos VIII, 11. 12. Hinc discrimen ingens inter *actiones ecclesiasticas* & mere *spirituales*, priores sunt adhuc in manu nostra positæ, non autem posteriores. Unde locus Amos V, 14. objici ab adversariis solitus: *Querite bonum & non malum, ut vivatis, facile solvi responderique potest; aut sermonem esse hic de rebus civilibus, v. g. justitia in portis recte administranda v. 15. aut de actionibus ecclesiasticis, ut auditu verbi divini &c. cujusmodi sunt ἐΦ' ἡμῖν.* Quare conversionem in hominis voluntate non esse concludimus, etiamsi undique in Prophetis dicatur: *Convertimini ad me.* Deus mandando, nullas in homine vires presupponit, sed debitum indicat, & ad illud per verbum convertendi efficax homines excitat. Quo ut rite sine reluctantia utantur, ut sic Deo conversionem & salutem operanti locum haud inviti concedant, monet. conf. Glasf. Grañ. S. L. III. can. 22. *Augustinus* libr. de Gr. & L. A. c. 5. ad objectionem Pelagianorum è Zach. I. *Convertimini ad me & non convertar ad vos, & probare conantur;* *Gratiam Dei secundum merita nostra dari,* respondet: *non attendunt, qui hoc sentiunt, quia nisi donum Dei esset ipsa etiam ad Deum nostra conversio, non ei diceretur: Deus virtutum converte nos &c.*

Hujus generis dicta etiam sunt: Amos V,

14. 15.

LOCUS

Salvator
Deus & pater
v. G.

Quia in hominibus peccatoribus summa perditio, & in solo Deo auxiliis spes & sanatio deposita est, ad Deum medicum & Salvatorem recurrere debemus, juxta verba Hos. XIII, 10. & promissionem Dei, Hos. I, 7. Unde Salvatorem Deum esse debere liquet. Eundem autem duabus naturis constare, & Deum hominemque esse, Vates similiter clare demonstrant. Ita Hos. III, 5. Christus *Jehova & David*, i. e. Deus & homo vocatur. Mich. IV, 2. 3. *Messias Doctor & Judex*, *Jehova & Deus Jacobi* dicitur. Idem Vates cap. V. 1. 2. duplum Messiae nativitatem, unam in tempore, alteram ab æterno factam, eoque luculenter utramque naturam indicat. *Ex te, Bethlehem, mihi exibit Dominator Israëlis, cuius egressus inde à principio, à diebus seculi.* conf. Joh. I, 1. 2. 14. Zachar. III, 8. VI, 12. *νός Germen Messias* appellatur, de quo supra nonnulla diximus. Jam tantum addimus D. Aug. Varenii observationem in Comment. ad Es. XI, 1. p. 566. *Quando, inquit, Christus absolute Zemach dicitur, licebit interpretari de Messia nativitate æterna, qua est naturalis Dei filius naturaliter, & de nativitate temporali, qua est ex Maria virgine.* Idem Zachar. XIII, 7. *Virum coequalem vel proximum Deo nuncupat Messiam.* Adde his nomina officii, quæ utramque naturam itidem inferunt, quia officium mediatorum Christus obire non potuisset, nisi *Humanæ Dei & pater* fuisset, de quibus suo loco diximus p. 18. Christum autem esse verum, perfectum & naturalem hominem, probatur (1.) ex appellationibus, & nominibus hominem arguentibus. Appellatur enim *David*, Hos. III, 5. & *Davidis filius*. Hos. XII, 5. *Angelus*, Genes. XXXII, 25. *Vir* vocatur. *Filius enim Dei* ejusmodi appellationibus incarnationi prælusit. In tali etiam forma conspicitur, Zach. I, 8. II, 5. hucque facit nomen *νός Germen* Zachar. III, 8. VI, 12. quod Tarnov. Comment. in h. l. *Messiae cognomen* dicit, tum respectu ipsius, tum respectu hominum piorum &c. Et in L. C. ex hoc vers. ait, *naturam ejus humanam indicari, ejusque in statu exinanitionis*

con-

contemtam speciem innui. Melius dicitur, ut monuimus, vocem illam indicare 1. in genere filiationem & originem: 2. in specie tum divinam, tum humanam. (2.) probatur è partibus hominis essentialibus, anima & corpore. Zachar. XII, 10. ita Θεός πατέρας ait: *Respi-
cient ad me quem transfixerunt.* Historia autem passionis docet, Christum corpore transfollum, animam suam efflasse. Matth. 27, 50. Ve-
ro ipsum corpore præditum, illud etiam evincit, quando ei san-
guis adscribitur, Zach. IX, 11. (3.) probatur ab operationibus homi-
nis propriis, ut sunt loqui, Hos. XII, 5. Zachar. I, 9. 12. II, 2. IV, 1.
equitare, Zach. I, 8. IX, 9. &c. Defectus & infirmitates naturales,
quæ nunc sine vitio hominibus insunt, licet originem è vitiis & pec-
catis trahant, ac ipsam quoque mortem, quatenus poenæ, non culpæ
rationem habet, sponte libereque assumit, ut paupertatem, Zachar.
IX, 9. passionem, v. 11. à defectibus autem animæ corporisque vitiosis
prosperus immunis est, indeque *justus* dicitur; ibid. & *sanctus* passim.

§. II. Cum igitur Salvator noster Deus & homo sit, & esse Unio per-
debuerit, & tamen non diversa persona Deus aut homo innuatur, sed *sonalis*,
uni eidemque salvatio, passio, redemptio tribuatur, ut ex adductis &
porrò adducendis locis constabit, hinc efficitur, divinam & humanam
naturam in unum ὑφίσταμεν coalescere debuisse, per mysterium ali-
quod maximum, quod unionem personalem, incarnationem, & as-
sumptionem humanitatis in Deitatem vulgo vocant. Hoc mysterium
exprimit nomen πατέρας *Zamach*, quod originem & filiationem cum di-
vinam, tum humanam indicare diximus. Nam *Germen* Jehovæ est
etiam *germen* s. *fructus* terræ. Utroque igitur coniuncto hypostatica
duarum naturarum unio solide probatur. Germen quippe Jehovæ,
i. e. Filius Dei, factus est in tempore germenterræ, vel filius s. surculus
Isai: quod fieri aliter non potuit, nec debuit, Scriptura duce & inter-
prete, quam per incarnationem & unionem. Idem è Mich. V, 2. effi-
citur, ubi de Messia, cuius exitus ab æterno sunt, dicitur, quod *exire*
ex Bethlehem Dominator debuerit. Verbum καὶ egressum per gene-
rationem s. nativitatem notat, Gen. XV, 4. quod Judæi proinde recte
intellexerunt, quemadmodum ex Matth. 2, 4. s. liquet. Confer et-
iam Jes. XI, 1. quo Michas forte respexit, qui Jesaiam libenter sequi-
tur. Non duo fuerunt, qui à seculo & in tempore exierunt, sed idem
ille, cuius egressus ab æterno sunt, in tempore exiit è Bethlehem, puer

F

natus

natus s. incarnatus. Quam exitus rationem impervestigabilem quidem esse, ingenue fatemur, id tamen affirmare possumus, de Incarnatione sibi habendum, quod aeternus D: i Filius in plenitudine temporis humanam naturam assumserit, aeternoque fædere sibi univerit, ac ei-

**Communi-
catio idio-
matum.** dem & hypostasin suam & idiomata divina communicaverit. Unde facile constat, ex affecta unione personali, communicationem & hypostaseos, & naturarum, & idiomatum liquidò sequi, de qua prolixè disputare nihil opus est, sed præstat pie credere, cum fieri sæpe soleat, ut, quemadmodum Lutherus haud abs re dixit, disputando veritas amittatur. Hoc unum si hîc urgeremus, ex incarnationis ratione & fine dictam communicationem validissime inferri, satis foret. Nam sine communicatione idiomatum Christus nos salvare non potuisset. Salvandi eramus per Dominum Deum nostrum, Hos. I, 7. & tamen etiam per Messiam hominem, Zachar. IX, 9. qui per sanguinem fœderis liberare vincitos è fovea infernali debebat, ib. v. 11. Sanguis autem humanus vim liberandi & emittendi non habuisset, nisi divina natura talem efficaciam ei communicasset, sicutque divinus sanguis fuisset. Prætium infiniti valoris ut ex passione, sanguine & morte Christi ad nos redundaret, oportuit non nudum hominem sed Deum quoque pati, sanguinem fundere atque mori in assumta carne. Sic generatim & simpliciter omnem confessione maximi mysterii rationem Vates tradunt. Nec difficile esset, tria communicationis idiomatum genera, quæ Theologi boni ordinis causa, nec sine rationibus in S. Scriptura fundatis tradunt, ostendere. Nam primi generis, ubi propria naturarum de Messia prædicantur, indicia manifesta è Zacharia adesse demonstravimus. Secundum genus vel ex salvatione & liberatione, quæ sanguini Christi tibuitur, itidem colligitur; eo enim Majestas, virtus ac potentia divina vere infinita requiritur. Hanc igitur humanæ naturæ communicari debuisse, asserere necesse est. Tertium denique ex opere redēptionis, Hos XII, 14. & salvationis similiter efficitur. Ad hoc enim utraque natura concurrit, ac quælibet in operibus officii agit quod suum est, non tamen sola, sed cum communicatione alterius. Unde non seorsim operationes fluunt; sed una communis operatio est, quæ significanti voce Theandrica Theologis dicitur.

**Officium
triplex.**

§. III. Talis igitur idiomatum communicatio, ut hinc liquet, necessaria omnino fuit, ut Messias officii Mediatorii sive Redemptorii parti-

partibus rite defungeretur: & ad explicationem singularum munieris partium utilis est. Triplex autem vulgo Christi officium, nec abs re, statuitur, quorum primum dicitur *Propheticum*, quod toties insinuat. Prophetur, quoties vel Doctor, vel Pastor nominatur, & Pseudo-Doctori-
bus ac Pastoribus opponitur. Ita Joël II, 23. *Doctor ad iustitiam di-*
citur, & Mich. IV, 2. *docebit nos de viis suis, & ibimus in semitis ejus.*
Ubi Messiam Doctorem etiam Rabbini agnoscunt. Mich. V, 3. de na-
scendo ex Bethlehem Dominatore Israëlis Propheta ait: *Pascet in ro-*
bore Domini, & in magnificencia nominis Domini Dei sui. Zachar. XI.
per totum cap. stultis pastoribus unicus & verus animarum Pastor at-
que Episcopus Messias opponitur. *Doctrina ejus est cum Lex, tum*
Evangelium. Illam in Vet. Test. dedit, & in Novo exposuit, ut Ma-
lachias diserte testatur, quando eum tanquam Dominum in templum
suum venturum describit, & filios Levi purgaturum, III, 1. 2. 3. à tra-
ditionum fæcibus, quibus Legem corruerant. Cujus vaticinii com-
plementum in concione Christi montana est, Matth. V. VI. VII. Legem
igitur Mosis non abrogavit, nec novam talit, sed legem olim à se la-
tam vindicavit & implevit. Quo monitum pertinet Malach. III, 22.
(IV, 4.) *Mementote Legis Mosis servi mei &c.* Præcipue tamen & pri-
mario doctrinam Evangelii è sinu Patris revelare & prædicare debuit,
voluit. Hocque officio inde ab eo tempore functus est, quo Econo-
mia Evangelica in Paradiſo cepit, Gen. III, 15. Εο λογοφανεῖα frequentissimæ faciunt, & quod Spiritus ejus in omnibus Prophetis fue-
rit, omnia ad Redemtionis negotium per ipsum perficiendæ spectan-
tia, prætestificans, 1. Petr. I, 11. quod ex tot ubique obviis oraculis
ad oculum luculenter patet. Evolve, si placet, sequentia loca. Hos.
I, 7. II, 22. 23. III, 5. VI, 1. 2. 3. 4. 6. XIII, 14 XIV, 5—9. Joël II, 23.
III, 5. IV, 16. 21. Amos I, 2. IX, 11—15. Obad. 17. 21. Mich. V, 1.
2. 4. 5. VII, 18. 19. 20. Nah. I, 15. Habac. II, 2. 3. 4. IV, 18. Zeph.
I, 6. 8. 11. III 9. 14. 15. 16. 17. 20. Hagg. II, 7—10. Zach. I, 3. 13.
16. II, 5. 10. seqq. III, 5. 6. 8. 9. 10 VI, 12. 13. IX, 8—12. 17. X, 10.
11. 12. XI, 12. 13. XII, 8. 9. 10. XIII, 1. 7. 8. 9. XIV, 3. 4. 6—10. 16—
21. Malach. I, 11. II, 1. 2. 3. IV, 2. Pertinent vero etiam cum pri-
mis ad hoc officium Christi, quod fideles sanctificet, missio in corda
eorum Spiritu S. qui eos doceat, regat, consoletur ac vivificet, ut
pii nostri Confessores loquuntur in Artic. III. Aug. Conf. Hoc de-
clarat

clarat effusio Spiritus Sancti super omnem carnem; ut prophetent filii & filiae &c. Joël III, 1. 2. Zachar. XII, 10. XIII, 1. ss. Quia insigni gratia, scultis falsisque Prophetis & Doctoribus sublatis, veros hodie Doctores & Pastores beat, qui ad agnitionem veritatis Evangelicæ & salutem æternam homines perducant, Zachar. XI, 3. 5. 8. 17. conf. Eph. 4, 11.

2. Sacerdo-
tale.

II. Sacerdotale Messiae officium innuitur, quando non tantum nomen sed etiam functiones Sacerdotales ei tribuuntur. Zach. VI, 13. de vito *Zemach* dicitur, quod *Sacerdos*, in *throno Dei* *sedens*, futurus sit. Hujus typi Sacerdotes Vet. Test. fuerunt, & cum primis summus, ac nominatim Pontifex maximus *Jehosua*, Zachar. III, 1. ss. Functionem Sacerdotalem generatim ea est, qua Christus secundum æternum Dei consilium & sponsionem à se factam, præstituto tempore venit, ut homines peccatorum vinculis detentos, à Satanæ & inferni potestate, fœderis s. testamentario sanguine liberaret & salvaret; quod cum agendo, tum patiendo omnia fecit, quæ omnibus quidem mortalibus incumbebant, sed à nemine præstari poterant. Hæc descriptio è duobus potissimum locis Hos. XIII, 14. & Zach. IX, 11. nullo negotio eruitur & probatur. Sed per partes singula, ut clarius patescant, ostendemus. Uno *Satisfactionis* vel obedientiæ meritoriae vocabulo cuncta exprimi solent, quæ Scriptura aliis vocibus effert, idem declarantibus, ut *redemptionis*, *liberationis*, *salvationis*, *consilio Pacis*, s. *reconciliationis* &c. In verbis faciles simus, modo res ipsa salva sit & recte explicetur. Ad quod opus duo necessaria erant, ut legem Messias pro nobis impleret atque sustineret, quæ transgressoribus nobis sustinenda erant. Prius ex fine adventus Regis Messiae elucet, idque Zacharias indicare voluit, quando IX, 9. ad filiam Zion & Jerusalem dixit: *Ecce venit Rex tuus tibi justus, Salvator & salvatus &c.* Veniebat sane, ut voluntatem Patris ficeret, Ps. XL, 9. & omnem iustitiam à lege requisitam, s. legalem, impleret, Matth. 3, 15. quia ex fœdere pacis, seu pacto, quod cum Patre inuit, eorū suum spondit, Jer. XXX, 21. & jugum legis importabile in se suscepit, exactissimeque implevit, ut eos, qui sub lege erant, redimeret, Gal. 4, 4. s. Hoc infert & postulat redemptio ex inferno & morte, Hos. XIII, 14. Passionem autem cruentam & vicariam Messiae, fœdus *Pacis* inter Patrem Filiumque inuitum, indigitat, quod sanguine pangi &

con-

confirmari debebat, ceu ex locis Zachariæ semel iterumque citatis constat. Nam & *vetus fœdus sanguine factum est*, Exod. XXIV, 8. Hinc notanter dicitur בְּרִית in sanguine fœdus tuum, ubi בְּ quemadmodum Hebræi loquuntur, est בֵּית הָעָרָב beth auxili, causam, instrumentum & modum actionis, & hic nominatim causam salvationis meritoriam notans, quæ in sanguinis effusione consistit. Hoc enim, fuisus docente Dorscheo in Theol. Zach. p. 51. ss. requirit 1. typi ratio, 2. fœderis divini indoles, 3. quia in hac ratione sanguinis exercetur actus obedientia satisfactoria Deo debita pro peccatis, Lev. XVII, 11. 14. Jes. LIII, 5. 6. 8. hincque Messias dicitur יְהִי afflictus, humiliatus, tyrannice oppressus, Zach. IX, 9. Idem Propheta cap. XIII. 17. his verbis exprimit: *Gla- die, evigila super pastorem meum, & super virum, qui proximus mihi est, dicit Dominus exercituum, percutie pastorem &c.* Ubi gladi voce omnes afflictiones, quas Christus anima & corpore, passionis tempore, propter nos sustinuit, intelliguntur. conf. Luc. II, 35. Dein verbum γῆ & nomen inde deductum γένετα de percussione cum magnis doloribus, & sensu conjuncta, in Scriptura sumitur, ut diversorum locorum collatio ostendit, in primis Deuter. XXV, 3. seqq. Unde etiam idem vocabulum crebro prouersus occidere & delere significat, ad quam significationem Chaldæus Paraphrastes verbo נִכְבַּד respexit. In Nov. Test. verbum παλαττειν, Luc. 12. ei respondet, quod ejusmodi percussionem significat, ut id est sonitum s. strepitum aliquem edat, docente Henrico Stephano. Hinc ergo intelligitur obedientia Christi usque ad mortem, mortem inquam crucis, Phil. II, 8. quod Zacharias etiam XII, 10. exprimit, quando Messiam θεόν θρων sic loquentem inducit: *Et adspicient ad me, quem confixerunt: קָרֵד notat propriæ confessionem, que ferro fit, & lethalis est, ut R. Nathan in Concordant. observat.* Quare mors Messiae, & genus etiam mortis clare hic indicatur. confer. Psal. XXII, 17. 18. Nec diram tantum crucis mortem Salvator sustinere debuit, sed cum homines per peccatum in damnationis statum incidissent, eum quoque subiit, qui per lacum, in quo non sunt aquæ, indicatur à Zach. IX, 11. conf. Ps. XXVIII, 1. XL, 3. adeoque omnes illas penas, quibus obnoxium genus humanum erat, interque eas infernales etiam, & mortis spiritualis horrendos aculeos sustinuit atque sensit, licet non in loco inferni, nedium in purgatorio, vel limbo Patrum, ut lacum perperam Pontificii explicant.

pliant, quos solide & copiose refutavit *Dorschens* cap. VII. Th. Zach. Ita verba quoque apud Hof. XIII, 14. capienda: *E manu s. potestate inferni eos redimam* וְנַפְתַּח mediante lytro sanguinis pretiosi, *è morte liberabo eos.* Emissio igitur vinctorum è lacu infernali à Messia facta est, per modum redēctionis & solutionis pretii, susceptionemque maledictionis universalis, Galat. III, 13. 14. Hinc vocabula in Nov. Test. frequentia, λύτρη, ἀπολύτρην cum nominibus, Luc. I, 68. Rom. III, 24. & similia ubique obvia, ut promissionum inde Evangel. & mysterii redēctionis harmonia luculenter per totum Vet. ac Nov. Test. pateat. Hoc vero satisfactionis, liberationis & redēctionis beneficium ad omnes homines pertinere, ex locis allatis similiter probari potest. Nam peccatorum vinculis constrictum, & æternæ morti, diabolo atque inferno totum genus humanum obnoxium erat. Hoc dum ea ratione, qua diximus, solvit, pro omnibus atque singulis ἀνθρώποις se dedit. Nec est, quod excipias, Ecclesiam Judaicam ejusque vinclitos tantum solvendos intelligi. Eam quidem Zacharias compellat, cum ad eam in primis Messias cum beneficiis spectet; quia tamen ibidem dominium etiam Messiae à mari ad mare, & usque ultimos terrae fines se extendens describitur, facile liquet, universale quoque hoc beneficium esse, & liberationem ab omnibus peccatis eorundemque pœnis, temporalibus & æternis inferre. Altera Sacerdotalis officii pars, *interpellatio* sive *intercessio*, ex eo elucet, quod apud Patrem pro populo intercedat, dicendo: *Quousque non misereberis Hierosolymorum & urbium Iudeæ &c.* Zach. I, 12.

3. *Regium.* III. *Regium* officium indicatur, quando Rex vocatur, Zachar. IX, 9. Triplex vero ejus est regnum, (*et potentie*, cuius objectum omnes sunt creaturæ, unde vocatur, *Dominator in Israël*, Mich. V, 2. & quidem magnus usque ad finem terra. v. 4. *Dominator in solio suo*, Zach. VI, 13. *Rex super omnem terram*, XIV, 9. *Rex Dominus exercituum*, ibid. v. 16. 17. *Cujus imperium à mari ad mare, & à fluvio usque ad finem terra*, IX, 10. Quæ omnia immensum, divinum & universale imperium, Christo secundum utramque naturam tributum, denotant; & speciatim secundum humanam: de eo enim Rege, qui pauper venit, Vates hic loquitur. Huic regno potentiae alterum regnum (*et gratia* idem Propheta copulat, quia illud ad hoc est ordinatum. *Messias enim orbis terrarum, & speciatim fœderatis suis, sanguine suo purpuratis, è lacu*

lacu profundo emissis, dominatur. Imò etiam regnum gratiæ Messias in totum terrarum orbem extendit, Mich. IV, 1. 2. Hagg. II, 6. 7. Ubique enim Ecclesiam per verbum & Sacra menta colligit & sanctificat, illuminat, Doctribus & Pastoribus illuminatis dona Spiritus Sancti largissime impertit, gentes convertit, salvat, ut ex locis saepius citatis & cognitis liquet. Unde & hoc constat, regnum Messiae non esse mundanum sed spirituale, quod ex Zach. IX, 10. itidem evincitur, & Mich. IV, 7. 8. conversi fidelesque confitentur, Hos. XIV, 4. & venerabuntur tanquam Caput & Regem unicū, Hos. II, 2. III, 5. Zach. XIV, 9. qui potentissime eos defendit, hostes autem eorum iudicat, Mich. IV, 3. Ex nonnullorum sententia, Sacerdotium & Regium Christi officium conjunguntur, Zach. VI, 13. (y Ad regnum glorie, triumphus Christi regius pertinet, quem à diabolo, inferno & morte reportavit, Hos. XIII, 14. cuius etiam Habac. III, 3. seqq. mentionem.

§. IV. Sed de his ac similibus ad exaltationis statum ubi devenerimus, quem verò status exinanitionis antecedit. Ad hunc refertur *nativitas* humilis ex Bethlehem, parva & contempta respectu aliarum urbium Iudeæ, sed nobilitanda & ortu Messiae exaltanda, Mich. V, 2. Eo quoque nomen Ζενάχ referunt, existimantes, Christum ita dici propter solam ἐνορθωσιν της ταυτινωσιν, incarnationem, & exinanitionem, cum germe proprie id sit, quod è terra nascitur, & exiguis obscuris que initii crescendo progreditur. Hinc præfigurari eo volunt (1.) nativitatem Christi terrenam & temporalem, quod instar surculi proditurus esset è terra & è trunco velut succiso & fere emortuo, omnique ramorum, frondium ac viroris gloria destituto: (2.) teneram & abjectam Christi conditionem, & μορφὴν δεσμῶν, sive formam illam servi, quam ad tempus induit, Phil. II, 7. Conf. Jes. XI, 1. & LIII, 2. ex quibus locis hæc sententia vel illustratur, vel confirmatur. Huc quoque Tarnov. Mal. III, 2. trahit: *Quis sustinebit diem adventus illius, & quis sustinebit, cum apparuerit?* conferens vocabulum θηραίας è Nov. Test. locis, de humili adventu agentibus, 1. Tim. III, 16. &c. Interim exinanitionis forma non absolvitur sola incarnatione, vel carnis assumptione, sed plenarii usus Majestatis divinae spontanea veraque abdicatione ad tempus facta, quæ una voce paupertatis indicatur significanter à Zach. IX, 9. Nam Christus assumit naturam pauperem etiam

etiam in utero , non quod mendicus fuerit , aut possessionem , proprietatem & dominium rerum totius orbis resignaverit : aut infinitam opulentiam divinam sibi non accommodaverit , licet creaturis semper & indesinenter , tanquam opulentissimus Dominus , cœlestes divitias juxta humanam naturam dispensaverit . Nam , ut nervose D. Dor-schens arguit in Theologia Zach. p. 160. Exinanitio forma divine non tantum divitiarum divinarum non usurpationem , quoad ipsam Christi JESU humanam naturam designat , sed etiam denotat , Christum hominem non usurpasse divitias ratione gubernandarum creaturarum universi . Nam forma divina , exinanita in Christo homine , non tantum est Majestatis divina plenissima usurpatio ad intra & quoad humanam Christi naturam , sed etiam quoad extra , & creaturas Christo homini subditas . Sane forma servi assumptio eo usque se se extendit , salva unione personali , quousque se se forma Dei omni opulentissimi & tñ ērā iorū dñi Majestas extendit . Hac vero non ad intra solum , sed ad extra & respectu creaturarum gubernandarum fuit , & à momento unionis futura fuisset , nisi nēvōis intercessisset . Ad hanc servi formam Deus Pater apud Zachariam respicit , III, 8. Ecce , inquiens , ego adduco servum meum Zemach : & c. IX, 9. adventus Messiae abjecta humilique forma factus , satis ostendit , quod Messias plenario Majestatis dominique divini ibidem expressi usu se abdicaverit . Quod ideo fecit , ac facere debuit , ut affectatam à Protoplastis Deiformitatem expiatet , quæ non rapuit , solveret , nosque omni benedictione spirituali in supracœlestibus , Ephes. I, 3. 1. Cor. I, 5. & 2. Corinth. 8, 9. quibus carebamus , Rom. 3, 23. ditaret . Posteaquam amisimus imaginem Dei , abalienati à vita , sapientia , veritate Dei , & venundati sumus sub peccatum , Rom. 7, 14. Ephes. 4, 18. Hæc & similia munera , ut nobis acquireret JESUS , ipse πλεύσις in possessione Majestatis & gloriae cœlestis , ab usu illius opulentiae , quando visum & necesse fuit , abstinuit . Nam in hoc ipso exinanitionis & paupertatis statu subinde quoque radios divinæ sapientiæ , scientiæ & omnipotentiæ exseruit , quemadmodum vel ex Matth. 21, 1. ff. dilucide constat , ubi Zacharianum vaticinium adducitur . Exinanitio autem , ut per totam vitam Messiae se se prodidit , ac speciatim quoque in ejus educatione , abjecta in Ægyptum fuga , ceu colligitur ex Hos. XI, 1. in primis tamen luculentissime ex passione & morte elucet , de qua supra p. 54. & seq forte , quod satis est , diximus .

Quare

Quare pauca nunc de *Exaltatione* subjungemus. Primus illius gradus *Exaltatio* est *Descensus ad inferos*, non *metaphoricus* vel *virtualis*, *passionis virtute* & *merito factus*, de quo *Zach. IX, 1*. agere fatemur; sed *realis*, *triumphalis* s. *victoriosus*, quo *Redemtor* non è manu tantum vel *potestate inferni* nos liberavit, sed etiam *pestis factus est morti & exitium inferno*, *Hof. XIII, 14*. Quod sane tum factum censeri debet, quando *Salvator* *diabolum expoliavit*, qui *mortis & inferni potestatem habebat*, deque eo *triumphavit*. At factum hoc alii scriptores sacri in *descensu Christi ad inferos* testantur. Talem igitur *descensum victoriosum* hic *prædictum*, haud abs re credimus, *Pauli testimonio irrefragabili inducti*, *I. Cor. 15, 54*. s. Unde liquet *Vatis nostri verba ἐμνήσοντος* continere, quod in suo *descensu Christus cecinerit*. Quo *Petrus* forte verbo ἐκύρωσε respexit. *Christus* autem post *vivificationem corporis nuper mortui in infernum descendit*, quam *primum exaltationis gradum* alii dicere malunt. De hac ut & *resurrectione ejus* *Hoseas* sub nomine *fidelium VI, 2*. *vivificabit nos post biduum ipse vivificatus*, sive *vitæ redditus*, postquam *mortuus fuerat*, & *ipse tertio die resurgens simul secum nos excitabit*, ut *coram ipso vivamus vitam spiritualem*, quæ ex *Deo* est, in *hac vita s. regno gratiæ*, & postea in *regno gloriæ*. Ita *plenaria sanatio* nobis obtinet, *Eph. 2, 6*. *I. Cor. 15, 4. 22*. Huc quoque exemplum *Jonæ* per *triduum in ventre pisces* commorantis indeque vivi *ejecti* pertinet, *II, 1*. *Matth. 12, 40*. *Ascensio in cælum* è *monte oliveti*, itidem è *Zach. XIV, 4* *Act. 1, 9. 12*. colligitur. *Sessio ad dextram Dei*, sive *omnipræsens & omnipotens dominium* è *Zach. XIV, 9. IX, 10*. coll. cum *I. Cor. 15, 25*. patescit. Quæ cum *omnia exactissime* sibi respondeant, & in *Jesum Nazarenum* quadrent inque eo completa sint, contra *Judæos* valide probamus, *eum unicum & verissimum Messiam*, nec *alium exspectandum esse*.

LOCUS XI.

De

JUSTIFICATIONE.

Quia *Messias justus & salvator* venit, finis ejus *adventus* perspicue indicatur, nempe quod *justitiam & salutem* acquirere debuerit. Cum igitur hæc *præcipua beneficia* sint, primo loco de *Justifica-*

G

G

stificatione agere placet, atque sic ostendere, verum esse, quod Paulus Rom. 3, 21. ait justitiam Dei etiam Prophetarum testimonia habere. Judæi fatentur Habacucum 1 I, 4. verbis *justus fide sua vivet*, omnia Legis præcepta, quæ 613. faciunt, ad hoc unum redigisse. Præcipuum igitur fidei Articulum de fide justificante esse, largiuntur. Vid. Theol. Jud. Dn. D. Præl. L. IX. §. 1. *Quia justitia & salus conjunguntur*, easdem utriusque causas esse, sequitur, quas ordine persequemur, vel potius tribus vocibus indicabimus, quæ sunt *Gratia Dei, Meritum Christi & Fides*. Totum justificationis & salvationis opus, gratiæ & misericordiæ Dei tribuendum, uno ore Vates clamant. Apud Hoseam I, 7. Deus dicit: *Domus Iude miserebor & salvabo eos per Dominum Deum* Cap. II, 21. Christus spondet, quod se nobis *desponsare velit in justitia & iudicio, in benignitate & misericordia*, & miseraturum ejus, cuius ante non misertus sit, 25. Michas summatam hanc Dei justificantis gratiam Cap. VII. verbis emphaticis, *condonare, præterire prævaricationem v. 18. & misereri v. 19.* exprimit. Luculentus etiam gratuitæ justificationis typus Zach. III, 4. s. innuitur, per vestium fôrdidarum (quales sunt justitiæ nostræ propriæ, Jes. LXIV, 6.) depositionem, & rursus per donationem preciosarum vestium (perfectæ Christi justitiæ.) Non obscurum est, Gratiaæ vocem in his similibusve locis non nisi de gratuito Dei favore intelligi posse, qui intus ipsum compulit, ut perditorum misereretur, in quibus nîl erat, quod movere ipsum poterat, nisi summa nostra miseria. Deo enim refractarii & ab eo aversi eramus, Hos. XIV, 5. *iniquitatibus, defectionibus*,

Meritoria. Mich. VII, 18. & *peccatis 19.* abundantes. Illa tamen justificationis gratia non est absoluta, sed meritum Christi præsupponit, inque Mediatore fundata est. Hos. X, 12. *Tempus est querendi Iehovam*, donec veniat & perfundat super vos pluviam justitiæ, h. e. sufficientissimam imputatam Christi justitiam, qua omnis imperfectio tegitur, quam ipse Christus peperit, docet & applicat. Unde nomen ipsi, *Doctor justitiae*, Joël II, 23. Zacharias IX, 9. digitum quoque huc intendit, quando venturum dicit bono Sionis & Hierosolymorum Regem *justum*, i. e. justificantem, justitiam veram acquirentem, per sanguinem fœderis gratiæ. Quo sensu etiam Malach. III, 1. *Angelus fœderis* f. melioris Testamenti sponsor dicitur, ut Paulus Hebr. 7, 22. Malachiæ phrasin exprimere videtur, & *Sol justitia*, v. 20. Zach. XIII, 7. *Vir pro-*

xi. 11. 11. 11.

ximus Patris vocatur , der Ihsu der nächste und allezeit umb Ihsu
 ist/ non propter ομοσιαν tantum , sed etiam propter exhibitum pro
 nobis sacrificium ; ut Τελεωθει consummatus omnibus obedientibus ipsi
 salutis aeterna causa (efficiens pariter ac meritoria) factus , atque adeo
 summo jure nuncupatus sit Pontifex summus secundum ordinem Mel-
 chisedek , Ebr. 5, 9. 10. Fides autem sola gratiam hanc manu quasi Organica.
 prehendit , quod Hab. II, 4. indicat : *Justus in fide sua vivet*. Aposto-
 lus particulam ɔ Rom. 1, 17. omisit , cum suo proposito non mul-
 tum inserviret , ubi de justificatione in genere agit ; alibi tamen Gal.
 3, 11. & Hebr. 10, 38. expressit , & quidem per c̄n, εξ. Unde hoc
 colligere licet , ισοδυναμην εσse , c̄n πιστωσ , δια πιστωσ , πιστι , in hoc
 articulo apud Paulum. Sola itaque fides exclusis operibus omnibus
 justificat ; huic enim soli vita tribuitur. Bona opera de justificatione
 quidem exemplo Ninivitarum Jon. III, 10. testantur ; circulum tamen
 hunc minime ingrediuntur. Soli huic vita tribuitur , quia sola
 verbum vitae , Evangelium & Christum , apprehendit. Ex lege au-
 tem non est vita (Gal. 3, 11.) spiritualis , nec justificatio ; sed *justus ex*
fide vivet. Sic enim Paulus ex hoc loco Habacuci argumentatur : Ex
 quo non est vita spiritualis & divina , ex eo non est justificatio. Ex
 lege & operibus à lege mensuratis &c. E. Conf. Dorsch. Th. Zach.
 p. 36. s. qui etiam ex phraſi Zachariana IX, 11. *in sanguine fœderis*
tui , copioſe valideque colligit , instrumentum & apprehensivam fœ-
 deris cruenti conditionem , ex parte hominis , non nisi fidem esse ,
 h. m. *Quo vinculo fœdus Dei , à Deo promulgatum & summa mysterio-*
rum cœlestium pulchritudine revelatum fit primum fœdus Ecclesie , quo
modo & instrumento sanguis Dei fœderantis sive Messie , fit sanguis Eccle-
sie , eo instrumento & vinculo fit conjunctio & unio hujus sanguinis fœ-
deralis cum Ecclesia. At fide , cor ad assentiendum & fidendum ipsi san-
guini fœderali illuminante , sola , primum fœdus Dei fit fœdus Ecclesie ,
& sanguis fœderalis Messie fit sanguis fœderalis Ecclesie. Hoc probat ,
cum ex fœderum ratione , ubi fiducia certò sibi persuadet confœ-
deratum firmiter staturum in icto fœdere , & certissima est de bo-
nis promissis , nixa fœderati potentia , veracitate , gratia & promi-
titudine ; tum ex fœdere Abrahamicō : Abraham enim in fœdus
cum Deo mediante sanguine fœderali per fidem ingressus est , Ge-
nel. XV, 6. Idem ex fœdere Mosaico & Prophetico , ut loqui amat ,

asserit, & ubique fidem ab hominibus requisitam ostendit. Nos ex nostris Vatisbus urgemos Hos II, 20. verba fœderantis & despontantis se Messiae cum Ecclesia, quibus fidem stipulatur. *Desponsabo te mihi in fide.* Ne vero quis temere sibi persuasum habeat, quod credit, cum tamen nesciat, quid fides vera sit, Prophetæ non tantum *āmisiāv* subinde graviter redarguunt, sed etiam indolem fidei justificantis dilucide describunt indicantve. Ita Hos. IV, 1. conqueritur, quod *veritas, charitas & notitia Dei nulla sit in terra.* Tribus absolvi sive actibus sive partibus fidem, tralatitium est: de quibus sigillatim indicanda loca sunt. I. *Notitiam* non qualemcumque, aut confusam, sed certam, veram, vivam distinctamque Hoseas requisivit VI, 3. quando de fructibus vivificationis & resurrectionis Christi loquens sub persona fidelium sic ait: *ut cognoscamus Salvatorem, & persequamur omni studio magis magisque cognoscere Dominum, eique adhaerere unice ac firmiter per fidem.* *Notitia* enim *sui* justificare Messiam multos neverunt ex Jet. LIII, 11. Mox v. 6. delectari se magis cognitione Dei, quam sacrificiis prodit, cum hæc abrogata voluerit in Nov. Test. utpote finem & complementum in Messia, sive Jehova justitia nostra, fortita. Oracula sua ita claudit (Hos. XIV, 10.) *quis est sapiens, ut intelligat illa, prudens, ut cognoscat ea; quia rectæ sunt via Domini, & justi incedunt in illis.* Ubi sane justos per fidem intelligit, eosque non cœcos, nec stolidos, sed intelligentes, prudentes & illuminatos esse declarat. II. De *Assensu* passim quoque Prophetæ testantur, & cumprimis urgent, ut Israëlitæ firmo assensu recipient comminationes haud tantum sed etiam promissiones, exemplo Nini-vitarum, de quibus Jonas memorat III, 5. quod crediderint Deo nuncianti excidium, & resipuerint. III. *Fiduciam* vel ipsa vox אֶמְנָה *Emuna* indicat, cuius emphasis Paulus præclarè expressit & ursit potissimum ex Habac II, 4. docuitque *eam* esse perseverantiam & ἐλπίζομένων ζωσαν, Hebr. 10, 35. ss. 11, 1. *Credere & confidere, ἐν & πατεῖν*, pro iisdem habent sacri Scriptores, & unum per alterum explicant, Mich. VII, 5. imò *speculari & sperare* non alio sensu usurpant, ibid. v. 7. *Ego autem in Jehovah respicio, exspecto Deum salmis mea: v. 9. ut videam justitiam ejus, eam habeam, accipiam per fidem, quando litigaverit litem meam, me absolverit à peccatis, quibus iram ejus promeritus, & portare etiam coactus sum.* Hincque simul constat,

Fidei veræ
indoles.

Notitia.

Assensu.

Fiducia.

stat, Articulum totum de Justificatione per processum forensem describi. Unde ejus *forma* & *ratio* facile innotescit, quam idem Michas *Forma*, eodem capite v. 18. & 19. significanter expressit per *condonare iniquitatem, transire prævaricationem, non tenere iram in aeternum, subigere vel supprimere iniquitates, projicere in profunditates maris omnia peccata.* Vulgo dicunt, justificationem consistere 1. in non imputatione sive remissione peccatorum, quæ pulchre hîc à Micha, nec uno modo descripta atque depieta est: 2. in imputatione meriti Christi; quo refero Hos. X, 12. *donec veniat Dominus, & perfundat super vos pluviam justitiae, i. e. donet justitiam imputatam, prout supra exposuimus.* Huc similiter Zach III, 4. 5. pertinet, & argumentum egregie illustrat. Quos Deus justificet, colligi pariter è superioribus potest. Cum *Objectum.* enim *justificare* idem declareret ac à peccatis absolvere, peccatores utique sive impii justificantur, verum non qua tales sunt manentque, sed pœnitentes & credentes. Malachias proinde dixit, *timenibus nomen Domini exoriturum Solem justitiae, III, 20.* Filiæ Zion & Jerusalem, id est, fidelibus venit Messias justus, ut suam ipsis justitiam donet, Zach. IX, 9. Tametsi enim omnibus justitiam amissam promeruerit & dare paratus sit, soli tamen pœnitentes & credentes eam reapse consequuntur. Deus libenter salvare vult per Dominum Deum omnes homines, sed multi Regem justitiae & Salvatorem respuunt, & sua culpa pereunt. Qui autem revertuntur, & quærunt Dominum Deum atque Regem, pavidique accedunt ad eum & ad bonitatem ejus, Hos. III, 5. justificantur & salvantur. Quæ quantaque beneficia obtin-gant iis, qui oblata bona apprehendunt, vix satis dici potest. Nominabimus tamen nonnulla, à Vatibus nostris tacta, ut sunt 1. *adoptio in filios s. populum Dei.* Apud Hoseam Deus ait II, 1. *futurum, ut qui lo ammi, non populus Dei fuerit, vocentur filii Dei v. vi. v. ultimo: Dicam non populo meo, populus meus es tu.* 2. *Abundantia bonorum cœlestium, indicata corporalibus rebus vel phrasibus inde desumtis, sed ad sublimiora, pro styli prophetici ratione transferendis. Exaudiām cœlum, & cœli exaudiāt terram, ut dona Spiritus largissima defluant, qualia sunt pax spiritualis & quies ex vulnerum sanatione ora-ta, Hos. VI, 1. latitia, Joël II, 23. Zach. IX, 9. & alia innumera bene-ficia, quorum summa Hos. XIV, 6. 7. 8. legi potest: Speciatim in-habitatio Dei, Sophon. III, 17. Zachar. II, 14. 15. sive unio fidelium* *Effectus.*

Aficio,
mes.

cum Christo mystica, Hos. II, 21. ss. Ita multis modis Deus in fideli-
bus suis gloriosum se exhibebit, qui tanta munera gratis animis exci-
pient, & Deo suo in sanctitate & justitia servient, Hos. VI, 1. seqq.
Mich. VII, 18. Nec est (1.) quod de horum bonorum certitudine
dubitamus, quæ certissimis Dei promissionibus nititur, quam non
infringunt loca Joël II, 14. Jon. III, 9. *Quia scit, si convertatur & igno-
scat Deus?* Nam verba hæc non tam dubitantis sunt, quam bene
sperantis & opem Dei desiderantis. Optime Lütherus in citato loco
Joël Tom. III. Jen. Lat. f. 504. *Loquitur ad modum perterrefactæ con-
scientiæ, quæ vix tandem post afflictionem erigitur, & incipit respirare ad
spem & bonitatem Dei.* Porro est hæc phrasis Hebraica, quæ non dubi-
tationem sed affirmationem significat, cum voto, ut si dicam Germanice:
Er wird sich / ob Gott will / noch wenden. *Virumque enim si-
gnificat, spem mutationis & votum.* Latine non ita bene reddi potest.
(2.) Eandem esse justificationis rationem & fuisse, ex quo Econo-
miam gratiæ Deus instituit, patet ex locis Propheticis ab Apostolis
adductis, in primis Paulo, Rom. 1. Gal. 3. Ebr. 10. & 11.

LOCUS XII.

DE

UNIONE MYSTICA.

**Causa effi-
ciens.**

TUstificationem nostram excipit suavissimus ille nexus, quo se Sal-
vator noster, imo tota SS. Trinitas, homini fideli quam arctissime
jungit, eique gratiam & beneficia sua omnia ob-signat. *Unio my-
stica* vulgo dicitur. Totum hoc mysterium apud Hoseam II, 21. 22.
his verbis continet: *Et despōsabo te m. hi in aeternum &c.* Allo-
quitur hic Salvator Ecclesiam suam, eique amorem & unionem in-
dissolubilem modo singulari spondet; Pater tamen & Spiritus S. ex-
cludi non debet, cum sit opus ad extra. Unde quidam interpretes
verbum despōsandi ter repetitum ad SS. Trinitatis mysterium respi-
cere putant, nominatim *Tarnovius*, cuius hæc sunt in locum verba:
*Sicut in nomine trium personarum Divinitatis baptizamur: ita unaquaq.
S. Trinitatis persona hanc despōsationem procurat.* Filio tamen pecu-
liari ratione sponsalia tribuuntur, qui solus noster sponsus vocatur,
& ad

& ad hunc actum non tantum efficienter sed & terminative & modo
 quodam interiori concurrit; qui etiam ejusdem *causa meritoria* est: *Meritoria*
 cum enim per peccata avulsi à Deo essemus, ipse nos *in justitia, iu-*
dicio, gratia & misericordia Deo iterum reconciliavit, & adduxit.
 Hocque beneficium omnibus promeruit, licet ejus non omnes siant
 participes, propter defectum fidei, quam sponsus Christus his verbis
 exigit: *Et despōsabo te mihi in fide, & cognoscēs Dominum*, i.e. non
 per cœcam fidem me tibi despōsabo, sed per veram & salutarem,
 quæ notitiam *θεωρίας* includit. Quæ sunt *media fœderis gratiæ*, *Media*
 ea etiam despōsationis mysticæ media sunt; ita connexio nos argu-
 mentari docet, *Hos. II, 20. ss.* At verbum & Sacra menta &c. *E. Ma-*
teria despōsationis sunt ex una parte *sponsus*, Christus *Θεός*,
 qui secundum utramque naturam proprie & indistanter cum homine
 fidei unitur: ex altera *sponsa*, Ecclesia & quælibet anima fidelis. *Ecc-*
lesia enim Christus alloquitur *דְּבָרָי* *despōsabo te mihi in fide.*
 Omnes igitur illi subjectum despōsationis sunt, qui vera salvificaque
 fide oblatam sibi gratiam apprehendunt. *Forma* uno despōsationis
 vocabulo ter repetito exprimitur, indeque recte infertur, unionem
 conjunctionemque veram, realem & arctissimam hic declarari in-
 ter Christum & fidelem animam. Nam *desponsandi* similitudo non
 tantum mutuum favorem, sed & majorem corporum propinquita-
 tem & secuturam cohabitationem infert. Christum igitur cum fide-
 libus juxta suam substantiam proprius conjungi, pie credimus. Potest
 ineffabile hoc mysterium à contratio aliquo modo illustrari è *Hos. IX,*
11. ubi Deus ab impiis Israëlitis discessurum se minatur. Quod di-
 scedere sane non est, donis suis tantum eos destituere, privare, o-
 mnemque gratiam subtrahere, sed illa præsentia quoque substantia-
 lis ratione (interprete B. Schertzer.) *Finis* est certa fidelium persua-
 sio de gratiola Deipræsentia, assistentia & propensissima voluntate, ob-
 signatio item beneficiorum à Christo partorum, firmissima demum
 futuræ gloriæ cum sponso participandæ fiducia. *Effectus* est largissi-
 mæ dotis communio, quæ in nostro textu *justitia* voce exprimitur
 & omnia beneficia includit. Ubi enim est justitia, ibi vita & salus
 æterna est. Hoc fœdus æternum esse ex parte intentioneque Dei, satis
 constat ex verbis: *Despōsabo te mihi in eternum*, licet per peccata proæ-
 retica ruppi à renatis, sed tamen, si resipiscant, redintegrati potest.

OCUSL

LOCUS XIII.

De

REGENERATIONE.

Quia inter fines justificationis adoptio in filios Dei , ac æternæ hæreditatis adeptio , numeratur , facile inde regeneratione colligitur , quæ toties indicatur , quoties Deus promisit , se velle suorum Deum & Patrem , eosque suos filios vel populum esse , Hos. II, 1. 25. Fideles populus & hæreditas Dei vocantur , Joël III, 2. opus Dei , Hos. VIII, 14. πνίγεια , Ephes. II, 10. Nemo autem fit filius aut populus Causa efficiens. Dei , nisi per regenerationem. Hoc opus tribuitur Patri , Malach. I, 6. Filio , Hos. VI, 2. vivificabit nos &c. ut vivamus coram eo. conf. 1. Petr. 1, 3. De Spiritu S. verba Joël II, 1. capienda sunt: *Effundam Spiritum meum super omnem carnem &c.* Mater est Ecclesia vera , Zion & Jerusalem ; & ἡ οὐρανοῦ. Hinc utriusque filiae fit mentio , Zachar. IX, 9. Causa movens est misericordia Dei , Hos. II, 25. Miserebor lo ruchamæ , & dicam non populo meo , faciamque , ut sit populus meus , per gratiam & misericordiam. conf. Hos. XI, 8. Meritoria Christus est. Hos. II, 21. s. VI, 2. Media sunt verbum Evangelii s. promissiones , Hos. II, 16. & Sacra menta , ut suis locis ostendemus. Forma in spiritualis vitæ lucisque communicatione consistit , ut homo ex Deo natus & vivificatus Deum vere & vivide cognoscat , Hos. VI, 2. 3. Deumque suum Deum & Patrem appellare queat , Hos. II, 25. Malach. I, 6. ejusque naturam referat , divinæque naturæ particeps reddatur , sicque homo novus , filius & populus Dei vivi fiat , Joël IV, 2.

LOCUS XIV.

DE

RENOVATIONE ET BONIS OPERIBUS.

Regenerationem *Renovationem* excipit , quâ propter remanens inhabitanusque in justificatis & renatis peccatum , semper in hac vita opus est. Ad eam toties Prophetæ cohortantur , quoties vel sanctificationem vel studium bonorum Operum inculcant. Hoc autem frequenter satis eos facere liquet , nec probare , aut distincte Renovationem tractare attinet. Itaque conjungemus caput utrumque , & quod

quod ajunt, una fidelia duos parietes dealbabimus. Id tamen simul operam dabimus, ne unum cum altero confundamus. Renovationis vox late accepta etiam regenerationem & vivificationem complectitur, aut hæc illam includit. Huc verba fidelium spectant Hos. VI, 2. vivificabit nos (Messias) & excitabit nos, ut coram ipso vivamus, sanctè & inculpate. Ex quo loco breviter omnia eruere vel indicare de Renovatione possumus. Qui nos renovat, & vires novas dat, Christus est, Causa eff. ejusque Spiritus, quem effundit, Joël III, 1. 2. Subjectum sunt vivificati, justificati & fideles, sive filii Dei vivi, Hos. II, 1. populus Dei, ibid. Justi ambulant in viis Domini rectis, Hos. XIV, 10. vivunt coram facie Domini, & ambulant in novitate vitæ, ceu Paulus explicare videtur verba Prophetica, Rom. 6, 4. Hulsemannus Prælect. in Form. Conc. Art. XII. p. 589. & 592. formam renovationis nervose sic descripsit: Forma.
Est perfecta conformatio intellectus, voluntatis & appetitus, ad normam legis æternae &c. sive simultanea motio à Deo & homine profecta, conformans intellectum, voluntatem & appetitum hominis legi divina, tum in cognoscendis, tum in faciendis. Quam ex Hos. VI, 3. facile probabimus. Nam ubi vita Dei & ex Deo est, ibi conformatur homo Deo. Jam vero dicit Vates de renatis & vivificatis: ut cognoscamus & persequamur cognoscere Dominum. En conformitatem in cognoscendis & faciendis! Huc etiam refer sacrificia spiritualia, quorum mentionem facit Malachias I, 11. quæ mortificationem veteris & vivificationem novi hominis arguunt. Unde Hos. VI, 6, ait Deus, se misericordiam velle, & non sacrificium, & cognitione Dei præ holocaustis delectari. Finis. & Effectus.
*Finis utique gloria Dei major est, quam filii Dei vivi querunt omni studio, ut Pater cœlestis glorificetur, & non habeat amplius, de quo conqueratur, Malach. I, 6. si Pater ego, ubi gloria mea? Homo autem ita redditur *ixavòs* ad omne opus bonum, quod facit, tanquam arbor bona, unde nonnisi boni fructus proveniunt. Executio igitur & exercitium honorum operum è Renovatione ceu effectus promanat, hincque tota Bonorum Operum ratio facile constat. Nam causa & subjectum illorum eadem sunt, quæ renovationis, nimirum fideles & renati, sive fides viva. *Justus per fidem suam vivit, Habac. II, 3.* & ostendit fidem suam ex operibus. *Florescit sicut lilyum, radices agit sicut Libanon & instar oleæ est, Hos. XIV, 6. 7.* Per fidem accipitur Spiritus S. qui agit fideles, ut induant novos affectus & edant bona*

H

opera.

opera, eaque persequantur & querant Dominum, ejusque vias ament & in iis ambulent cum delectatione; impii autem & pravaricatores iis offenduntur, & impingunt, utpote destituti vita & luce Spiritus. Quare quæ faciunt, mala sunt, licet bona videantur, v. g. sacrificia offerre, orare, cantare &c. Amos V, 21. 22. 23. Hos. VIII, 13. Mich. VI, 7. quia non ex corde bono nec ex fide, quæ bonæ voluntatis & justæ actionis genitrix est, proveniunt. Non enim satis est ad bonum opus, ut aliqua ratione juxta Legem divinam, tanquam normam, fiat; sed ut Deo placeat, ex fide & purgato corde fiat, necesse est. Quando Deus conflat & purgat filios Levi, tunc offerunt munus spirituale in iustitia, & gratum vel suave est Domino sacrificium, Malach. III, 4. Finis triplex est. 1. Gloria Dei, quam ipse Deus & Pater noster cœlestis summo suo jure postulat, Malach. I, 6. Filius honorare debet Patrem, & servus Dominum suum. Quod si igitur Pater ego sum, ubi gloria mei; & si dominus sum, ubi timor mei est? Qui non omnia ad gloriam Dei faciunt, contemnunt nomen ejus, ibid. & vers. seqq. 2. Propter nos ipsos facienda sunt bona opera, ut certi simus de vera & viva fide, nos per fidem vivere, s. vivificatos esse. 3. Propter proximum. Conversi enim & fideles alios similiter ad pœnitentiam & fidem excitant, Hos. VI, 1. ite, agite, convertemur ad Dominum. Ita Jonas & Rex Ninivitarum incolas urbis maximæ, exemplo & opere à via mala recitabunt, Jon. III, 3. ss. Necessaria esse Bona Opera, multoties indicant Vates. Quærite bonum & non malum, ut vivatis, & certi sitis, quod in Deo vivatis, dum opera bona facitis &c. Amos V, 14. 15. Mich. VI, 8. Indicatum tibi est, homo, quid bonum sit, & quid Dominus a te requirat &c. Malachias proinde memoriam Legis Mosis inculcat sub finem Prophetiæ suæ. Cave tamen inferas, bona opera esse meritoria vitæ æternæ, quia justus fide sua vivit & vivet in æternum.

LOCUS XV.

DE

L E G E D E I.

I. Morali.

§. I.

Homony-
mia,

Quia Lex bonorum operum norma est, de ea convenienter nunc agemus. Lex sumitur latissime a) pro universa doctrina divinitus

tus patefacta; quo modo etiam Evangelio convenit, & *Fædus Dei* dicitur, Hos. VIII, 1. Mich. IV, 2. b) pro faciendorum fugiendorumque regula, ad quam Prophetæ Israëlitæ sæpius revocant remittuntque, & de ejus obliscentia, Hos. IV, 6. & neglectu VIII, 12. conqueruntur, adeoque legem vitæ actionumque esse regulam, fatentur, ac proinde ejus memoria sedulo commendatur, Malach. III, 22. c) in genere pro illa parte librorum Mosis, in qua leges descriptæ sunt, Hos. VIII, 12. & legem Moralem, Ceremoniale & Forensem seu Judicialem complectitur. Mal. III, 22. d) *Synecdochice* pro rigore legis, ut gratiæ opponitur, unde *dolabra* vocatur, Hos. VI, 5. *Synonyma* legis præcipua sunt, *Fædus*, Hos. VIII, 1. XIV, 10. *magnalia*, VIII, 12. *præcepta*, *judicia*, Malach. III, 22. (Plura *Synonyma* Locus de Scriptura S. p. 4. suppeditabit.) Nec hæc vocabula prorsus *Synonyma* sunt, sed, ut vulgo statuunt, tripliçem Legem declarant, ita ut *תורה* sit Lex moralis, s. doctrina operum, *תורה* Leges ceremoniales, *statuta*, *דינא ועמדת*, ac *תורה פשׁתת* Leges forenses, *נשׁור*, significant. *Divisio.*

Qua de revid. Chemnit. p. 2. L. L. de Lege c. 1. & 4. Deus vero O. M. *Causa effi-*
legeni hanc solenniter promulgavit, ac proinde dicitur Lex Dei, vel *cians.*
divina, Hos. IV, 6. *fædus Jehovæ*, VIII, 1. *Lex*, quam ipse Deus man-
davit, Malach. III, 22. *scripsit* & *præscripsit*, Hos. VIII, 12. *Ratione*
ministerii *Lex Mosis servi Dei* vocatur, Malach. III, 22. qui omni
Israëlitico populo istam notam fecit. Nihilo tamen minus ad omnes
homines spectat. Ita enim in omnium auribus & cordibus personat,
etiam respectu habito ad tempora Novi Testamenti: *Recordamini le-*
gem Mosis servi mei, cui præcepi in Chorebo. Sicut autem Lex in ge-
nere, ita & divina cum primis duplum vim habet, *directive* & *co-*
directive, circa facienda & fugienda, quod ex Concionibus Prophetarum
undique & luculenter appetet. Obligat homines vel ad perfe-
ctissimam obedientiam, ratione partium, graduum, & perseveran-
tiae, Malach. III, 22. ubi verbum *רְאֵה* præsentiam speciei s. cogitatio-
nis & affectus circa rem in animo significat, (vid. Coccej. Lexic. p. 201.)
vel ad pœnam. Atque hinc etiam fines & usus Legis facile inuote-
scunt, nec multa de re satis nota dicere necesse est. Summa Legis
Moralis in Decalogo sive X. præceptis consistit, quorum omnium
mentionem faciunt Prophetæ, quoad primam & secundam tabulam.

*Synonyma.**Divisio.**Causa effi-*
*cians.**ministerial.*
Subj. Cui
Ratione
præmulgt.
*materiæ.**Formæ.**Usus.*

DE PRIMA TABULA.

I. Præcept.
Mandata.

Cultus verus, qui in I. præcepto præcipitur, est *α) Agnitus Dei*, Hos. XIII, 4. *¶ ego sum Dominus Deus tuus ex terra Aegypti, ¶ Deum preuer me non cognoscet*. confer. Hos. IV, 1. VI, 6. *β) Timor*, Malach. I, 6. quæ sibi promissiones proponit, Mich. VI, 9. Mal. III, 16. 17. 20. & comminationes iræ Dei, Mal. III, 18. ac exempla penitentiarum in Judæis in primis conspicua. *γ) Dilectio ex paternitate fluit*, Mal. I, 6. Si Deum Patrem cognoscimus, eum tanquam Patrem diligere debemus. *δ) Fiducia*, de qua in Loco XI. de Justif. pag. 62. Falsus cultus s. *Idolatria* omnis passim prohibetur, sive sit I. *crassa gentilium*, sive *Judaorum* olim. Quemadmodum vero gentiles in primis in ipso adorationis objecto errabant, Sophon. I, 5. sic *Judaorum* error circa modum versabatur, quod in locis nemoris sacrificia mactarent, aut libamina effunderent, Hos. IV, 13. aut statuas in honorem idolorum erigerent, X, 1. vid. Præfat. *Luther*. in Prophet. hac de re. Deum ipsum Israëlitæ *Baal* vocarunt, h.e. per Baalem verum Deum colere voluerunt, quam colendi rationem cum nomine Deus repudiavit, Hos. II, 10. 15. XI, 2. Sic *μοχθεία* Exod. XXXII, 8. rejicitur, Hos. VIII, 4. 5. De turpitudine autem, vanitate & impotentia fætitorum ejusmodi Deorum agitur, Hos. IV, 12. VIII, 6. XIII, 2. Habac. II, 18. 19. Mich. V, 13. eorumque cultores Scriptura vocat *filios fornicationis*, Hos. II, 6. *vaccas lascivientes* s. *refractarias*, IV, 16. *filios alienos*, Hos. V, 7. *Onagros sibi relictos*, VIII, 9. *vitulas edocetas amantes triturare*, X, 11. *vanos*, XII, 12. Respectu effectuum scortationes vocantur, Hos. II, 4. *adulteria*, ibid. *mendacia*, Hos. VII, 1. 3. 13. XII, 1. Mich. I, 14. Nah. III, 2. *terricula*, Hos. VIII, 4. *amaranitudines*, XII, 15. *dolores parturientis*, XIII, 13. *aversiones*, XIV, 5. *abominationes*, Nah. III, 6. *vanitates*, Hos. XII, 12. & quidem *mendaces*, Jon. II, 9. Quare Ephraimitæ à Spiritu S. assimilantur *columbae seductæ*, Hos. VII, 11. *arcui doloso*, ibid. *homini terribilisloquenti*, XIII, 1. II. *Subtilis & interior* in corde latens conspicitur, cum Deos nos ipsos facimus per *αὐτολαζεῖαν* s. *φιλαυλίαν*, si neglecto merito Christi propriæ justitiae aut Bonis nostris Operibus confidimus, Am. VI, 13. quo *cordis superbia & deceptio* proditur, Obad. I, 13. vel *Homines* *alios*, eorum auctoritatibus *cedendo*, Mich. VI, 16. illisque præ Deo confi-

confidendo, Hof. V, 13. Hoc Michas VII, 5. improbat : vel *Creaturæ*
 & res terrenas, Hof. II, 7. VII, 14. Hinc *Luther* Tom. VIII. Witteb.
 f. 562. ait : *Der Bauch ist in allen Religionen der gewaltigste Abgott.*
 Cum vera Dei agnitione pugnant *ignorantia*, simplex Hof. IV, 1. Deus *speciatim*,
 conqueritur quod non sit *notitia Dei in terra* : & affectata, Hof. II, 10.
Luther. *Sie wills nicht wissen*. IV, 6. V, 4. VII, 10. XIII, 6. *Timor*
 Dei *opponitur Securitas*, Hof. VII, 10. XII, 9. Amos VI, 3. Obad. 3.
 Jon. I, 5. *Hypocrisis*, Hof. V, 6. VI, 4. VII, 8. 16. X, 2. XII, 1. *Super-*
sticio, quo omnis *θελογησεις* spectat, scilicet cultus non mandatus verbo
 Dei, qui etiam, quando vero Deo præstatur, *idolatria* est, Hof. V,
 6. VI, 6. XII, 12. Amos IV, 4. 5. V, 21. seqq. Jon. I, 16. Mich. VI, 7.
Timor servilis, qualis in nautis erat, Jon. I, 5. 10. 16. *Dilectioni Dei*
opponitur dilectio mundi, Amos VI, 1. Hof. VIII, 14. *Odium Dei* o-
 mnibus innatum, Soph. I, 6. De quo impatientia, Deo irascens &
 adversus eum in ærumnis murmurans, in Jona conspicua, IV, 1. seqq.
 testatur. *Prava inclinations*, ut *ασωτια* in cibo, Amos VI, 4. ac potu,
 Hof. VII, 5. Amos VI, 6. musicalasciva, v. 4. *Stupor cordum* non sen-
 tiens ardentissimas divinæ dilectionis flamas, quo Israëlitæ in primis fa-
 scinati fuerunt, ut ex conjugio Prophetæ typico Hof. I. II. III. & queru-
 lis concionibus apparer. VII, 13. 15. IX, 10. XI, 1—4. 7. XII, 9. XIII, 6.
Fiducia denique *opponitur Desperatio*, Hof. X, 8. & *Præsumtio*, quæ
 propriis viribus confidens, sine verbo Dei & sine vocatione sperat.
 Hof. VIII, 13. In II. præcepto vera Dei *invocatio* mandatur, quæ *H. Præcept.*
 fit *corde*, & ex primo præcepto *præsupponitur*, qualis erat *Jonæ pre-*
catio, II, 2. Qui *invocandi modus* ex precantis ardore *estimatus*,
 apud Deum omniscium clamor est. *Ore*, per puram *sinceramque*
 verbi divini prædicationem; exemplo Amosi VII, 10. seqq. *Jonæ*, III,
 3. 4. Per confessionem doctrinæ, Amos VII, 14. 15. Jon. I, 9. Per
 invocationem & adorationem, Hof. XIV, 3. *Joël*. III, 5. *Zephan*. III, 9.
 omni in loco, ut *Jonas* ex visceribus piscis oravit, II, 2. Per *vota*
 ad Dei honorem, quæ vel in necessitatibus & periculis siebant, vel
 extra discrimina rerum. *Adficti enim* non tantum ad Dominum
 clamabant, sed adjecto *voto* aliquid promittebant, quod gratitudi-
 nis loco Deo offerre vellent. *Jon. I. v. ult. II, 10.* Per juramentum le-
 gitimum, i. e. in rebus licitis, iustis, bonis &c. per *veri nomen Dei*,
 qui ipse quoque jurat, Amos IV, 2. VI, 8. *Opere*, in tota vita *gratias*

Interdictū. Deo agendō. Mich. IV, 5. Interdicitur vero in hoc præcepto nomi-
nis divini profanatio, quæ committitur *corde*, ejusdem contentu &
neglectu scientiæ Dei, Hos. IV, 6. auditus verbi, IX, 7. oblivious Dei,
VIII, 14. XIII, 6. *Ore*, falsa docendo, ut olim falsi Prophetæ fece-
runt. vid. Prolegom. Theolog. nostræ §. IV. p. 3. Qualem concio-
natorem Amosum Amasias facere volebat, Amos VII, 10. seqq. Pec-
cata non confitendo. Sic Israëlitæ arcui doloso comparantur, Hos.
VII, 16. Preces omittendo. Hos. VII, 14. Laudemve Dei reticendo,
quod faciunt, qui benignitatem Dei de se relinquunt, ut nautæ, Jon.
II, 8. Juramento falso, quod prohibetur, Hos. IV, 15. Zach. VIII, 17.
gravissimeque Deus illis comminatur, qui per illum, qui non est Deus,
jurant, Amos VIII, 14. Sophon. I, 5. Zach. V, 3. *Operæ*, falsum Dei
cultum introducendo & ad abusus connivendo, ut Jeroboam Rex,
& Amasias sacerdos, Amos VII, 10. fecerunt, ac Israëlitæ, quod ex
Vatibus undique appetit. **III. Præceptum** sanctificationem Sabbathi
aliorumque festorum urget, quod Prophetæ etiam sæpiissime faciunt.
Joël II, 15. 16. Et secus facientes redarguunt, Hos. IX, 5. Amos V,
21. 22. 23. VIII, 10.

SECUNDA TABULA.

IV. Præc. Quartum præceptum obedientiam erga Parentes & Superiores
V. Præcept. injungit, Malach. I, 6. **V. Præceptum** omne homicidium pro-
Interdictū. hibet, sive occiduntur *externa manu* alii, vid. Amos I, 11. ubi anne-
ctuntur simul pœnæ, Hos. I, 4. IV, 2. VI, 8. XII, 15. Joël IV, 19.
Mich. III, 10. VII, 2. Nah. III, 1. Habac. II, 8. 12. 17. sive interfici-
amus nosmet ipsos, *αὐτοχειεῖα*. Quare Jonas I, 12. mortem sibi con-
scire religiosum duxit: sive *interne* committatur, cordis cogitatio-
nibus, Amos I, 11. Zachar. VII, 10. consilio & auxilio, Amos VII,
10. Huc & *αἰτταῖς* Stoica, pertinet, quam Deus aversatur, Amos
VI, 6. *Qui bibunt in phialis vinum, & eleætis unguentis se ungunt, &*
non super contritionem Joseph condolent. Flendum cum flentibus, Obad.
12. 13. Mich. VII, 8. Cum iustitia distributiva crudelitas nimium
Mandatum pœnas exasperans pugnat, Zach. I, 15. *Charitate* itaque erga proximum
opus erit, exemplo Jonæ qui solus perire maluit, quam secum alios, I, 12.
In VI. Præcepto adulterium vel omnis impuritas, incestæque con-
suetudines prohibentur, & subinde reprehenduntur, Hos IV, 2. Am.
II, 7.

II, 7. Cum temperantia Ebrietas pugnat, quæ ad Venerem invitat, Hos. IV, 11. Amos IV, 1. Habac. II, 15. Contra præcipitur *Castitas*, Mal. II, 14. ubi edictum Jehovæ, de non contemnenda uxore, eo quod ipsa socia sit, & conjux fœderis. Contra VII. Præceptum furto pec- VII. Præc. catur, quod in omnibus ordinibus committitur, a) *Ecclesiastico*, ubi Interdictū. ex pietate seu religione quæstus fit. Quod Deus olim sacerdotibus Vet. Test. objicit, Hos. IV, 8. *Peccata populi mei comedunt*, idem nos de sacrificiis præsertim dicere possumus, qui pauperi morienti vix unam Missam impendunt, in divitis vero gratiam multas decantant. β) *Politico*. Pertinent huc Principum injustæ expilationes, egenorumque violenta oppressio, Amos II, 6. 7. III, 9. 10. IV, 1. Amos V, 7, 10. 11. 12. VI, 3. 12. Mich. II, 2. 8. 9. III, 2. 3. 9. 10. 11. Habac. II, 9. *Lapides* v. 11. de pariete clamare dicuntur, quando cum oppressione pauperum & injustitia domus est exstructa. Soph. III, 3. Zach. VII, 10. Δωρεφαγία, Mich. VII, 3. Προσωποληψία, Malach. II, 9. γ) *Oecono- mico*. Peccatur in publicis negociationibus, contractibus & commer- ciis, merce vitiosa, precio inæquali, Amos VIII, 6. pondere, Hos. X, 11. 9. moneta, Am. VIII, 5. Mich. VI, 10. 11. fraude verborum, Mich. VI, 12. captatione temporis & occasionis caritatis, Amos VIII, 5. sub prætextu & specie juris, Amos II, 8. Sophon. III, 3. Nec minus quo- que extra contractus peccatnr, cum antiqui agrorum domuumque termini moventur, Hos V, 10. Amos I, 13. Contra vero *justitia* præ- Mandatum cipitur, Mich. VI, 8. Zach. VII, 9. 10. VIII, 16. VIII. Præceptum falsum VIII. Præc. testimonium in fero in primis prohibet; si innocens læditur, damnatur, Interdictū, vel ejus causa protrahitur, Mich. VII, 2. 3. item *Oeconomico* statu, machinationes, & cogitationes malæ proximo nocendi, Zach. VII, 9. 10. allerley *Rānce* / desideria vel concupiscentia fraudandi, πλεονε- ξία &c. Mich. II, 1. 2. Contrà rectum linguæ usum imperat, specia- Mandatum tim veritatem, Zachar. VIII, 16. 19. & candorem, VIII, 1. IX. & X. IX. & X. Præceptum distinguuntur, cum illud de actuali, quatenus adfectus Piæceptum cordis & voluntatis consensus complectitur, Mich. II, 1. 2. hoc vero de originali concupiscentia agit. Scriptura etiam non primam tan- tum inclinationem, sed consensum & machinationes etiam nomine concupiscentiæ intelligit. Zachar. VII, 10. VIII, 17.

§. II. Lex Ceremonialis, quatenus unicum illud propitiato- Ceremoni- rium sacrificium in ara crucis à Christo Nov. Test. cœlesti Patri oblatum ali, præfi-

præfigurabat, divina constitutio est. Ejus igitur idem autor est, qui legis Moralis. Nec objici potest, Hos. VI, 6. ubi *nolle se sacrificia & holocausta* Deus dicit; quia comparet ibi & de tempore Messiae loquitur, opinionemque de opere operato damnat. Videamus igitur I. sacrificantes *personas*, Sacerdotes, inter quos eminet Pontifex maximus, Hagg. II, 2. 4. & Zachar. III, 1. qui Christi typus fuit, Hebr. 5, 7. 9, 7. &c. Cap. 10, II, 12. Quæ partes ejus fuerint, quasque Christus impleverit, suo loco diximus, & dicemus. Reliquorum Sacerdotum inter alia erat, congregare ad solennitates diesque festos populum, Joël I, 14. II, 16. Poenitentiam pro se ac aliis indicere, Joël I, 13. quod inter atrium & altare plerumque faciebant, II, 17. de lege respondere, docere, controversias dijudicare, Hagg. II, II. seqq. Malach. II, 7. quæ omnia etiam Doctor ad justitiam, Messias implevit. Ad II. res ut alia taceamus, instituto non adeo inservientia, Sacrificia cumprimis pertinent, quorum notanda (1.) *Materia*, animalia pura, & vitiorum Lev. XXII. expressorum expertia, ut Christum omnis omnino labis expertem luculenter referrent. Unde si vel manca, vel cœca erant, aut alia parte laborabant, repudianda erant & repudiabantur, à Deo saltem, quando ab avaris Sacerdotibus admittebantur, Malach. I, 7. 8. 12. ss. III, 8. (2.) *Forma*, si ad complacentiam Dei referebantur, non tantum in ceremoniis consuetis consistebant, sed in fide, cumprimis Christum intuente. Alioqui, si ex opere duntaxat operato, cultu spirituali fideque in Christum destitutis offerebantur, Deus illa abominatus est, Hos. V, 6. VI, 6. IX, 4. Amos IV, 5. V, 22. Mich. VI, 7. Zachar. VII, 5. 6. Malach. I, 10. 11. 12. 13. vid. *Apol. August. Confess. de Sacrificio* p. 256. seq. Quam suam displicentiam Deus subtractione benedictionis ostendit, Joël I, 9. 12. 13. Amos IV, 5. seqq. Hagg. II, 16. 17. At si legitimo modo omnia fiebant, omnes benedictiones promittebat, Joël II, 12. Hagg. II, 18. 19. (3.) *Finis* igitur potissimum spectandus, qui duplex erat, unus *legalis*, quatenus atrocitatem & reatum peccatorum respiciebant, inque memoriam revocabant. Hinc Paulus Hebr. 10, 3. dicit, iis factam commemorationem peccatorum. Alter *Evangelicus*, quatenus Christum præfigurabant. Huc spectabat *sanguis fæderis*, Zach. IX, 11. de quo supra, & repudiatio sacrificiorum, Christo adventante eaque implendo abrogante, Hos. III, 4. seq. VI, 6. Malach. I, 11. ut nullus

nullus amplius in Nov. Test. locus sacrificiis sit, quam spiritualibus, Hos. XIV, 3. conf. Hebr. 13, 15. Malach. I, 11. III, 3. Zachar. XIV, 20. 21. vid. D. Præf. Theol. Jud. p. 219. f.

§. III. Lex Forensis apud Hebræos non à foro dicebatur, ut apud Latinos, quia illi lites omnes sub portis dijudicabant, Amos V, 12, 15. Zachar. VIII, 16. conf. Deuter. XXII, 15. Qualia fuerint **מִשְׁפָּטִים** judicia, aut leges, nihil opus est à Pentateucho recensere. Corrupta verò judicia Vates subinde arguunt, Hos. IV, 1. ff. Amos II, 6. IV, 1. f. Mich. III, 1. seqq. Finis harum legum erat vel *politicus*, qui notus, vel *discretivus*, ut populus Hebraicus ab aliis gentibus distingueretur, inque eo Ecclesia usque ad Messiae tempora conservaretur, post quæ urbe & regno propter incredulitatem Judæi exuti, jamdiu sine Rege & Principe sedent, Hos. III, 4.

Forens. sec.
Judicial.

LOCUS XVI. DE EVANGELIO.

Egregius de Evangelio locus est Nah. II, 1. *ecce super montibus pedes evangelizantis, pacem proclamantis*, quem conferre licet cum Jes. LII, 7. ubi Evangelij vox in sensu notissimo occurrit. Alibi res Evangelij à XII. Vatibus dilucide traditur, quoties ad lætitiam in Domino fideles excitant, propositis de Messia & bonis ab eo acquirendis vaticiniis; quorum summa & compendium est **מִלְּוָאָם Pax**. Ita Zacharias IX, 9. lætum nuncium filiæ Sion & Hierosolymorum, de adventante Rege Messia, attulit, adeoque Evangelium prædicavit. Idemque alii etiam viri Dei fecerunt. Mich. IV, 2. dicitur **חֹרֶה** i. e. doctrina cœlestis ex Zione proditura: Lex enim proprie & stricte sic dicta è Sinai exiit, Nah. loc cit. *Pax* vocatur, & alibi passim *Salus*. Mal. III, 20. Autor Evangelij est **יְהֹוָה אֱלֹהִים Deus salutis** f. tota SS. Trinitas, Mich. VII, 7. Huc Hos. I, 7. pertinet, ubi Deus dicit: *Salvabo eos per Dominum Deum illorum*, Ipse quoque Messias Evangelista nomen meruit, autoremque Evangelij se demonstravit, quando in Prophetis illam gratiam prænunciavit. Prædicatio tamen Evangelij in primis ad Novi Testamenti tempora pertinet, quæ procul dubio Nahum verbis ab initio citatis intendit. Tunc enim, secundum oracula

Causa effic.

Prophetica, omnibus gentibus nationibusque munera Evangelij offerri debebant. vid. Hof. XI, 9. 10. 11. Amos IX, 11. seqq. Mich IV, 1. 2. 3. V, 3. 4. 5. VII, 11. *in longinquum abibit decretum, nempe doctrina Evangelij.* Soph. III, 9. *Tum vertam ad populos labium purum, ut omnes nomen Domini invocent, ei inserviendo humero uno.* Luther. *Allsdann will ich den Völkern anders predigen lassen mit freundlichen Lippen.* Et in margine: *Das ist das Evangelium von der Gnade Gottes/ welches uns erlöst von unsern Sünden/ vers. 10.*

Objectum. Monstrat igitur Evangelium & prædicat Christum cum beneficiis ab eo partis innumeris, gratiam speciatim & clementiam Dei, liberationem ex inferno, morte, remissionem peccatorum, per fidem obtinendam, ut ex Vatum testimoniiis apparet. Hof. XIII, 14. Mich. V, 2. Hagg. II, 8. Zachar. IX, 9. XIII, 1. Malach. I, 11. III, 1. 2. 2. Quæ omnia pacis voce innuuntur, Nah II, 1. confer. Mich. IV, 3. 4. V, 5.

Forma. Zach. VIII, 5. Evangelium promissiones gratuitas de gratia & justitia fidei, salute æterna &c. continet. Joël III, 16. Soph. III, 17. Zachar.

Finis, VIII, 15. (vid. Loc. de Justif.) Finis & Effectus Evangelij est salus, pax spiritualis & æterna, ut ex hac tenus dictis satis intelligi potest.

LOCUS XVII.

De

POENITENTIA I. CONVERSIONE.

Onomatol. **P**oenitentia Legis & Evangelij viva quædam praxis est, quia Prophetæ Conversionem & Pœnitentiam non distinguunt, sed eandem eodem vocabulo exprimunt; ea nîl aliud intelligunt, quam ad usum gratiæ pristinæ redditum quendam, unde lapsi pœnitentiam agentes, ad fidem primam Deo marito priori Hof. II, 9. in Sacramento initiationis datam, redire dicuntur. In Ebr. est *וַיְשׁוּבָה* *converti, reverti*, à quo *וַיְשׁוּבָה* *conversio*, cuius contrarium *מִשׁׁׁוּבָה* *aversio*, Hof. XI, 7. XIV, 5. Prior vox nominaliter & abstractive nec in Ebraico textu, nec apud LXX. Interpretes occurrit, sed verbaliter tantum, Hof. III, 5. VI, 1. facile tamen è verbo formatur, & ex opposito intellegitur; respondetque Græcæ voci *ἀπτέροφη*, Actor. 26, 18. *μετανοία*, *μεταμέλεια*. A motu autem locali ad motum conversionis spiritualem vocab. *שׁוּב* transfertur: hinc à via mala Jon. III, 8. Zachar. I, 4. quem.

ad

ad viam rectam Christum (Joh. 14.6.) converti jubemur, Hos. III, 5. Prius terminum à quo, posterius ad quem indicat. Involvitque α) in intellectu agnitionem viæ erroneæ & rectæ β) in voluntate propositum reflectendi cum effectu γ) in appetitu sensitivo odium erroneæ & amorem rectæ viæ, Amos V, 15. Vox pœnitentiae non uno modo Homony-
in Scripturis usurpatur. Deo enim & hominibus tribuitur. Illi α. θεω- mia.
παρθῶς η ἐργατῶς, nec notat consilium & mentem mutandi, sed
exterius quid. Joël II, 14. His propriè & inspecie, pro toto conversio-
nis actu sumitur. Necessitatem pœnitentiae nobis etiam atque etiam Existentia.
commendant (1.) dicta hortantia. Hos. XII, 6. XIV, 2. 3. Joël I, 5. II,
12. Amos IV, 12. Zach. I, 4. (2.) promittentia, Hos. II, 18. fin. III, 5.
VI, 1. 2. 3. X, 12. XIV, 5. 6. 7. 8. Joël II, 13. 18. fin. Amos V, 4. 6. 14. 15.
Mich. IV, 5. VI, 9. Sophon. II, 3. Zach. I, 3. VIII, 13. 14. 15. Mal. III,
7. 18. 20. (3.) exempla Ninivitarum, Jon. III, 5. eorumque Regis, 6.
Ex locis jam allatis patet, Deum Trinum pœnitentiam in nobis, Causa effic.
juxta gratiosam & seriam voluntatem suam efficere. Certis tamen Media.
mediis utitur, nempe ex parte contritionis Lege, utpote *qua* nos in
desertum spirituale deducit, Hos. II, 16. ut intelligamus desertos & pri-
vatos nos esse gloria seu imagine Dei, Rom. 3, 23. rapit & percutit.
Hos VI, 1. Eo etiam terribilem Dei vocem refero, qua Leonis in-
star è Zion rugit, Hos. XI, 1. Amos I, 2. ut peccatores fulmine Legis
terreantur, prosternantur, conterantur, de peccatis doleant, & me-
dicinam apud Deum querant. Huc denique omnes comminationes
legales pertinent, quibus Prophetarum scripta referta sunt, quasque
tam diligenter ideo Vates inculcant, ut in peccatis mortuos, torpidos
& somnolentos excitent, quo peccata sua agnoscant, veros terrores
& contritionem in cordibus suis sentiant, dicantque: *Ibimus, conver-
temur ad Dominum &c.* Hos. VI, 1. Evangelicis autem promissioni-
bus contriti & tristes eriguntur, iisque miseros ad se Deus allicit &
persuadet, ceu ex verbis Hos. II, 16. solatio plenis liquet. *Ego pelli-
ciam eam in desertum.* Ubi Hebr. חנָן cum Græc. πειθω quidam
conferunt; & quia de Nov. Test. tempore Propheta loquitur, de ef-
ficaci Evangelij prædicatione hoc intelligi volunt. Confer Auctor. 13,
43. & 18, 4. Quæ mox sequuntur verba, hanc sane expositionem
confirmare videntur: *Elocuturus sum ei, quæ sunt ipsi cordi.* qf. d.
læta ac grata Evangelij doctrina eam solabor. Hinc quoque ad Je-
hovam

Resistibil. hovam reversuri sese solantur: *Ipse Jehovah, sanabit & obligabit nos.*
 Hæc tamen gratia est resistibilis, & media sive instrumenta, quibus
 Deo uti placuit, homo profanus contemnit, eique propterea injuria
 non fit, quando non convertitur, sed perit. Perditio ex hominibus
 salus ex Deo est. Gratiam Evangelicam Judæi repudiarunt, juste igit
 tur damnati sunt, nec ante salvabuntur, quam conversi fuerint, *Dominumque Deum suum & Davidem Regem quæsiverint, pavidiique accurrant &c.* Hos. III, 5. Væ autem illis, qui à Deo resilunt, nec re
 dire volunt ad Dominum Deum suum, Hos. VII, 10. 13. Imo revo
 canti Deo contra nituntur, 14. vel mox iterum deficiunt, & sunt
Subjectum. sicut arcus dolosus, 16. Tanta est miserantis Dei benignitas, ut quen
 quam perire nolit, sed omnes atque singulos ad pœnitentiam per
Rat. **hujus** **Concessio**
est prima, venire, eoque vocat *totum populum, senes, parvulos, fugentes ubera,*
 Joël II, 16. infideles etiam gentiles, ut Ninivitas, Jon. III, 10. qui à via
 sua mala conversi primum sunt, (ubi de conversione prima vocab
continuata, **secunda.** **וְיַעֲשֶׂה** occurtere notabis.) *Stantium*, quam vocant, pœnitentiam pro
 mittit Jonas 11, 10. ut & *lapsorum*, sicuti tota ejus pœnitentialis oratio
 ostendit II. cap. Cumprimitis hujus loci est exemplum Israëlitarum,
 qui toties quoties instar arcus dolosi relapsi sunt. Possunt ergo quo
 que renati gratia excidere, quod Scriptura (1.) disertis verbis testa
 tur, cum renati retroagi à sequendo Jehovah dicuntur, Zeph. I, 6.
 (2.) exemplis Israëlitarum rebellantium, & gratia Dei excidentium.
 It. Ninivitarum, qui à Jona conversi III, 10. in impietatem relapsi à
 Deo abjecti sunt. Nah. I, 11—14. (3.) Parabolis & similibus, quæ
 apostolæ renatorum possibilitatem adumbrant, ut sunt illæ de *Nu
 piis spiritualibus cum Christo*, Hos. II, 21. 22. & fornicatione spiri
 tuali, quam idem Propheta typice proponit I, & II. scortum assumen
 do cum liberis: *Typo de adultera*, III. vid. Tarnov. in Hos. II, cap.
Partes. Jam quod ad pœnitentia rationem & indolem attinet, ea vel ipso
 verbo **וְיַעֲשֶׂה** vel addito termino à quo & ad quem, vel partium es
Constitutio. **Signa inter
 na.** sentialium denominatione significatur. Constat enim (α) *Constitutio
 ne*, quæ per fractionem, percussionem, Hos. VI, 1. *dolores parturientis*,
 XIII, 13. scissionem cordis, Joël II, 13. exprimitur. Et consistit (β) in
 peccati intima & profunda agnitione. Deus vult ut reos se peragant
 & agnoscant Israëlitæ, Hos. V, 15. (γ) in Sensu iræ divinæ. *Contre
 miscant omnes habitatores terra.* Joël III, 1. Dum homo indignationem
 Domi

Domini sentit, eamque fert, Mich. VII, 9. Nah. I, 6. γ) in conscientiæ angoribus. Pavidi accendent, Hos. III, 5. Trepide accurrent filij inde à mari, Hos. XI, 10. ut avicula, columba. v. 11. Amos VII, 17. Mich. VII, 17. δ) in humiliatione coram Deo, Jonæ II, 3. Ninivitumque exemplo, III, 4. 6. ubi exterior cum interior submissione erat conjuncta. Mich. VI, 8. dicitur: *humiliter ambula cum Deo*, conf. Mich. VII, 17. ε) in humili coram eodem confessione & deprecatione, Hos. XIV, 3. 4. ζ) Odio & detestatione peccati, Hos. loc. cit. v. 4. Amos V, 15. Quæ omnia ex toto corde fieri debent, ut sit contritio vera, non hypocritica. Joël II, 12. *Convertimini ad me in toto corde vestro*. 13. *Scindite corda vestra*. Interim contritio ex signis externis se prodit & colligitur, (a jejunio. Sic in vera pœnitentia cibo ac potu Israëlitæ, Joël I, 14. & Ninivitæ Jon. III, 5. 7. abstinuerunt. Id quod phrasî Hebr. Propheta effert. *Sanctificate*, h. e. à rebus aliis communibus etiam licitis segregate. Sic Joel II, 16. sponsus de cubili suo, & sponsa de thalamo suo egredi jubentur. (b Lacrimis, quæ tanquam veræ pœnitentiaz signum ab Israëlitis requiruntur, Joël I, 13. ita יפָנָס à Sacerdotibus Deus requirit, i. e. ut gestu externo suam tristitiam testentur. conf. Jer. VI, 26. Zach. XII, 10. seqq. (c Cineris super caput sparsione, ut Regis Ninivitarum exemplo patet, Jon. III, 6. Mich. I, 10. (d Sacci, h. e. viliorum, sordidorum incommodorumque vestimentorum usu, Joël I, 8. 13. Amos VII, 10. Jon. III, 4. (e Pectoris percussione. Ancillæ ejus eam gementes ut columbæ ducebant, *pectora sua percutientes*, Nah. II, 7. (f Capitis denique circumrasio accedit, Amos VIII, 10. Mich. I, 16. Hæc externa criteria fallibilia nonnunquam sunt. Unde hypocritice & dolose pœnitentes Deus ipse redarguit, eosque arcui doloso comparat, Hos. VII, 16. conf. Hos. VI, 4. Nec contritio causa remissionis peccatorum dicenda, licet Pontificii affirmant, infirmis argumentis, inter alia Jon. III, 10. innixi, ubi causam hic reddi putant, cur Dominus Ninivitarum misertus sit, *quia de via mala conversi sunt*. Verum enim verò qualitas hic eorum describitur, quorum Deus misertus est. Fructus salutaris pœnitentiaz est reconciliatio cum Deo & aversio, vel certe pœnaru[m] mitigatio, non ratione contritionis, sed respectu fidei in Christum. Nec nuda hic visio, sed cognitio cum complacentia intelligitur, & sensus est, quod Deo conversio & opera de pœnitentia testantia placuerint, ut Ninivitis

externa.

Fides.

parcere decreverit, sed inde non sequitur, Deum Ninivitarum contritione motum fuisse. Sequitur fides, quam Propheta Hoseas Israëlitarum conversionem prænuncians sic exprimit. *Die illo vocabis me Vir mi*, c. II, 18. it. v. 25. ille populus dicet: *Deus meus es tu*. *Quarent Iehovam*, pavidi accedent, III, 5. qui accessus tantum fit fide, Rom. 5, 1. 2. *Querent faciem meam*, h. e. me ipsum, quod est fidei, 5, 15. Contra fidem Pontificii iniqui sunt, eamque partem pœnitentiæ esse negant, quia pœnitentiam præcedat eamque gignat, exemplum Ninivitarum objicientes, qui prius credidisse, postea demum pœnitentiam egisse dicuntur, Jon. II, 5. Ast fides historica cum salvifica confunditur; fides historica prior est contritione, sed fides salvifica contritione posterior: non enim Deus ignoscit, nisi peccata agnoscamus. Cum vero pœnitentia duplum considerari possit, 1. quoad essentiam, ut audivimus, 2. quoad consequentia, quibus indissolubilem nexum cum Bonis Operibus habet, h. m. si pœnitentia spectatur, *Apolog. August. Confess.* non repugnat, si quis tertiam partem addere velit, dignos nempe pœnitentiæ fructus, h. e. vitæ ac morum in melius mutationem. vid. *Phil. Exam. ordin. Part 4. p. 161. h. l.* Pœnitentia priori modo spectatur, sicque *Bona Opera* non ejus pars sed fructus sunt. *Hos. X, 12. XII, 7. XIV, 3. Jon. II, 10. III, 10. Mich. VI, 8.* Quæ cum omnia legitimo modo fiant, (1.) *remissio peccatorum* sequitur. *Reversos sanabit & obligabit. Hos. VI, 1. Curabit aversionem eorum. XIV, 5. Mundabit sanguinem eorum quos non mundaverat. Joël IV, 21. Mich. VII, 18. 19. Deus hominem à peccato conversum cum magna dilectione & gudio recipit. Macar. Homil. 4. p. 59.* (2.) *Gratia Dei.* Huc desponsatio Christi cum anima fideli facta cum gratia pertinet. *Hos. II, 21. 22. Amabo eos benevolentia, XIV, 5.* addantur vers. 6 7 8. (3.) *Justificatio. Hos. VI, 2. X, 12. Joël II, 23. Mich. VII, 9. 18. 19.* (4.) *Donatio Spiritus S. Joël III, 1. 2. (5.) Exauditio precum. Hos. XIV, 9. Jon. II, 3. 8. Mich. III, 4. (6.) *Salus & vita eterna, Joël III, 5. (7.) Liberatio à pœnis temporalibus, Hos. II, 23. 24. Joël II, 18. 20. 24. 25. 26. vel saltem mitigatio, Jon.**

II, 10.

LOCUS

GRATIA VOCATIONIS.

Divina gratia, ut tribus personis est communis, vocando Zach. I, 3. homines beneficiorum sanguine Christi partorum, participes reddere intendit; hinc toties vocat, quoties ad pœnitentiam invitat. Is insignis favor cum in Scriptura, tum apud Ecclesiæ Doctores, *gratia* nomine venire solet, qui nullius meriti respectu in nos redundat. Hinc Deum Israëlem adhuc puerum, eumque refractarium, dilexisse, & ex *Egyptio* ad melioris fortis electionem *vocasse* legimus. Hos. XI, 1. Ad hanc vocationem in Vet. Test. cum ordinatiis Sacerdotibus, tum Prophetis, Zach. loc. cit v. 4. 6. in Nov. Test. Apostolis & Ministris suis utitur. Luc. 14, 17. Quemadmodum autem beneficia spiritualia ordinarie non nisi per verbum Evangelicum nobis revelantur & conferuntur: ita hæc vocationis gratia per verbum Evangelij nobis obtingit, quando Deus *ad cor hominis loquitur*, sive id, quod gratum, jucundum & salutare est. Hos. II, 16. (vid. Loc. de Evangelio.) Indirecte Deus per naturam, & beneficiis cœlitus datis, nos vocat atque invitat, ut ipsum inde agnoscere, eique gratias agere debeamus, Hos. II, 10. Act. 13, 17. & 17, 27. Rom. 1, 21. Hic tamen proprieam vocationem intelligimus, à qua salutaris conversio incipit. Hos. VI, 1. XI, 1. ss. Cum homine Deus ut cum creatura rationis participie agit, quem ideo intellectu & voluntatis libertate instruxit, ut ex se & suo motu aliquid vel agere vel intermittere, actionesque divinas in ipso operaturas, vel admittere vel repudiare atque repellere possit. Hoc est *pellere*, persuadere, propositis bonis, Hos. II, 16. & *אדך משק בחבלך בעתות אהבה* *trahere funibus hominis*, i. e. ceu illico exponitur, *funibus amoris* s. *gratia*. Hos XI, 4. Hæc tractio divina amore plena, attractioni molestæ & calamitosæ opponitur, qualis ea esse solet, qua bos injecto ei jugo loroque duci invitus & cum dolore quopiam solet, (cui bovi Israëlem Deus comparaverat, Hos. X, 11.) atque adeo id h. l. ad Israëlem Deus dicere velit: Etsi bos sis, non tamen funibus, quibus boves ligari solent, molestis & adfligentibus, sed humanis, omni gratia & misericordia plenis, te du-

Causa effic.

movens.

ministerial.

Organica.

cam:

cam: ut ex Jonathane interpretatur R. Salomo Jarchi, attractione miserationum, quæ leni suavique modo fit. vid. R. Dav. Kimch. ad h. l. Hæc tractio in Vet. & in Nov. Test. à ductione Rom. 8, 14. ita quidam distinguitur, ut ductio jam volentis ac sequacis sit, tractio etiam no-lentis. conf. Dannh. Hodosoph. p. 848. Tractio tamen hæc non est physica & violenta, sed suavis, metaphorica ac moralis vel superphysice realis. Trahit enim Deus homines non ut nolentes credant, sed ut volentes ex nolentibus fiant. Luther. Tom. II. Isleb. fol. 180. Quare homo reciproco amori divino respondere, trahentemque sequi debet, nec invitanti reluctari. Quod si observat, Deus impensis eundem amare & gratiæ suæ incrementis perfundere pergit. Habent enim dabitur. Luc 19. Pulchre Hos. XI, 3. 4. beneficia gradusque vocationis Deus memorat; assuefecit ire Eplraimum, paterne duxi, gradum ita accommodavi, ut brachiis etiam suscepimus portaverim, & funibus amoris traxerim &c. vid. Sebæt. Schmid Comment. h. l. Hic tractus ductusque sane non est inefficax, nec simulatus, sed serius & efficax, & recte Sebæt. Schmid. Rivetum hic arguit, statuentem, ita Deum Istrælitas duxisse, ut eos ad se venire noluerit. Neque enim, inquit, ingenui homines sic trahuntur & tractantur. Imo tractus iste pejor est, quo bestiæ trahuntur, cum certum sit, illas eo fine trahi, ut veniant. Quam gratiam Deus populo suo præ reliquis gentibus exhibuit, eam tamen aliis non denegavit. Ita Ninivitas vocavit, & vocandas in Nov. Test. alias gentes subinde in Prophetis indicavit, ut alibi loca sunt adducta. Quod vero non omni tempore omnes gentes vocentur, dispensationi & divinæ œconomia merito relinquitur, eamque venerari potius quam rimari fas est. Deus sanctus & justus in omnibus suis operibus est, sive, ut Hos. XIV, 10. dicitur, rectæ sunt viæ Domini. Miseretur ejus, quæ est הַמְּרַגְּלִים i. e. quæ nîl habet in se gratia misericordiæ dignum, & ex justo judicio ad tempus gratia Dei destituitur, ut populo Judaico evenit, Hos. I, 6. ss. II, 23. 25. Quod de gentibus quoque Paulus accipit, Rom. 9, 25. 26. & Petrus I. Epist. 2, 10. Homines etiam saepe gratiæ vocanti resistunt, eamque repellunt, & irritam reddunt, Hos. IV, 4. 6. V, 4. VII, 13.

Objectum.

VIII, 3. XI, 3. 5. 7. Sophon. I, 6. vid. plura loca sub

Indurat. caus. effic. p. 47.

LOCUS

LOCUS XIX.

DE

ECCLESIA.

Eccl^{esi}a est c^oetus hominum vocatorum, & varia nomina habet; Etymologia. *הָרָצֵי c^oetus, collectio dicitur Jo^{el} I, 14. Amos V, 21. à rad. *רָצֵי* detinuit, & significat collectionem hominum in unum locum, ubi aliquandiu detinentur, ac magis de statis & particularibus conventibus dicitur, quam de tota Ecclesiæ congregatione, cui melius *לְהַקְתָּה* congregatio respondet. Mich. II, 5. *c^oetus Domini*. Ecclesia autem est vel I. universalis, quæ militans, ut ex accusatione Satanica & defensione Christi apparet, Zach. III, 1. 2. cui murum igneum Deus se fore promittit, II, 9. & triumphans dicitur, quæ ex Angeli Jehovæ promissione, Jehosuæ Sacerdoti magno facta, colligitur, Zachar. III, 7. *disponam tibi, qui ambulent inter adstantes illos Angelos*, h. e. constituam te cum tuis posteris in Ecclesia hac militante Sacerdotem, & postea in Ecclesia triumphante in eandem dignitatem, in qua sunt Angeli Dei in cœlo. Vel II. Particularis, ratione Vet. & Nov. Test. Christi exhibendi, & exhibiti: Ad quam posteriorem omnes gentes vocatae, eaque proinde etiam universalis dici potest, quod probatur α) è fœtarum gentium cum fidelibus cohabitatione. Figuram exhibuit Hoseas, quando mulierem scortatricem s. ethnicam & idololatricam, ut quidam volunt, ducere jubebatur, liberosque ex eadem suscipere. Quid enim aliud significatum fuit, quam quod Christus sibi sponsam è gentilibus despontatur sit, & liberos ex eadem procreaturos. Hos. I, 11. β) È sacrificio per totum orbem ab ortu Solis usque ad occasum ejus, celebrando & offerendo, Malach. I, 11. γ) È sacrorum communione, ad quam lati gentiles aggregabantur. Mich. IV, 2. seq. Zach. XIV, 16. sequ. δ) È gentium omnium desiderio, Christo, cui gentes nationesque adhærebunt, juxta Genes. XLIX. Hagg. II, 7. ε) È vocatione gentium prædicta, Hos. XI, 10. 11. Jo^{el} 3, 21. Amos IX, 11. conf. Act. 15, 16. Mich. VIII, 11. 12. 16. 17. Variis nominibus Ecclesia insignitur. Dicitur *Mater*, *Uxor*, Hos. II, 4. *Sponsa*, v. 21. *Virgo*, Amos V, 2. *Sion*, Jo^{el} II, 1. 15. Amos I, 2. Mich. III, 12. IV, 2. ΙΙ. Zachar. VIII, 3. *Filia Sion*, Mich. IV, 10. 11. 13. Sophon. III, 14. Homonymia. Synonymia*

K

Zach.

Zach. II, 14. *Filia Jerusalem*, Soph. loc. cit. *Ovile Sionis*, Mich. IV, 8. *Turris gregis*, ibid. *Mons Sion*, Joël III, 5. Obad. 17 Mich. IV, 7. *Mons Dei*, Mich. IV, 2. Zach. IX, 3. *Mons dominus Domini*, Mich. IV, 1. 2. *Mons sanctus Dei*, Joël II, 1. III, 17. Obad. 16. Zach. IX, 3. *Domus Domini*, Joël I, 9. 13. 14. Mich. IV, 2. Sophon. I, 9. *Templum Domini*, Zach VI, 12. 13. *Tabernaculum*, Amos IX, 11. Zach. XII, 7. *Sanctuarium*, Joël III, 17. *Hierosolyma*, Joël II, 5. III, 5. 17. Mich. III, 12. IV, 2. Zach. IX, 3. &c. *Civitas*, Zach. II, 5. *Civitas veritatis*, Zach. IX, 3. *Tentoria Semi*, Joël III, 21. *Peculium Dei*, Malach. III, 17. *Populus Dei*, Joël II, 18. III, 3. *Hereditas Dei*, ibid. Possunt etiam aliæ figuræ ex Vet. Test. adduci, utpote *Candelabrum* in tabernaculo ac templo, Zach. IV, 2. *myrteum*, 7. 8. quarum comparat. membra exponit D. **Causa effic.** *Baldinus* in Commentar. Zachar. Vocatio hominum ad Ecclesiam tribus personis est communis; est enim opus ad extra. Vocat *Pater*, Joël IV, 16. 17. Amos IX, 1. Mich. IV, 6. 7. Sophon. III, 9. 10. Zach. XII, 7. *Filius*, Joël III, 5. Zachar. II, 14. 15. 16. VIII. tot. cap. Huc pertinent omnia Scripturæ dicta, in quibus Christus *sponsus*, Hos. II, 21. 22. & *maritus Ecclesiæ*, II, 4. III, 3. dicitur. *Spiritus S.* per Ministerium verbi & Sacramentorum Ecclesiam mundat atque ornat, quod ipsis effusione indicatur Joël III, 1. Zach. XII, 10. Et hæc causa efficiens est Ecclesiæ, non tantum ratione ejus primæ originis, sed & perpetuæ conservationis per inhabitationem, unde *Domus Dei*, *Civitas Dei*, *Sanctuarium*, *Peculij Dei*, mentio fit, ceu ex Synonymis liquet. **Impulsiva.** Vocatio hæc ad Ecclesiam eō nobis gratior sit, quo magis est gratuita. Hos II, 21. 25. XI, 10 conf. Rom. II, 26. **Ministerial.** Vocat autem Deus per Ministros, Prophetas, Sacerdotes, Pastores &c. ut ex Loco de Minist. Ecclesiæ patebit, verbi prædicatione, sive ea sit Legis, sive Evangelij, Mich. IV, 2. & Sacramentorum administratione; hæc enim ordinaria media sunt, à Prophetis usurpata; quæ qui accipiunt & vocationi obtemperant, Ecclesiæ membra audiunt. Verum non omnes vera & viva esse membra, vel Judæorum Ecclesia docet. Inter eos multi erant hypocritæ, & impii, qui in societate externa quidem erant; revera tamen non populus Dei. Nam sensu proprio vere credentes & fideles vera Christi membra sunt, cum Ecclesia, ut corpus Christi mysticum, non capite gemino, sed unico, Christo, gaudeat, Hos. II, 2. ejusque operationibus spiritualibus excitetur, anime-

animetur, regatur, VI, 2. 3. Quod de infidelibus sane & improbis dici nequit; quare mortua Ecclesiæ membra sunt. Atque hinc etiam in quo forma Ecclesiæ consistat, colligitur, quæ pro diversa considerandi ratione diversa est. Qui Ecclesiam latiore sensu accipiunt, eam in unitate externæ fidei professionis, ejusdemque publico exercitio ponunt. At qui proptie sumunt, eam collocant in unione vere credentium cum Christo capite, per veram vivamque fidem, & caritatem mutuam, fratum instar, Mich. V, 3. Malach. II, 10. Quo fine Deus Ecclesiam colligat, minime obscurum est. Supremus est gloria Dei. Quando enim Dominus in templum suum venit, Mal. III, 1. & illud gloria sua implet, Hagg. II, 8. 9. Domini gloria est. Servator autem salutis hominum causa venit, ut eam salvet & glorificet, tanquam sponsam suam, in æternum. Hos. II. Interim dum in his terris militat, eam ex variis periculis eripit, erigit & confirmat, Mich. IV, 6. 7. Sophon. II, 7. salvat, Sophon. III, 18. benefacit, Zach. VIII, 15. magnificat, Sophon. III, 20. protegit virga & sceptro salutis, Mich. VII, 14. tum *defensive*, Mich. IV, 10. V, 5. 6. VII, 7. 8. 9. Soph. III, II, 15. 16. Zach. II, 10. 13. III, 2. VIII, 5. 10. XII, 3. 4. 5. 6. 7. 8. tum *offensive*, vel potius *punitive*, Joël II, 20. seqq. Obad. 16. Mich. IV, 12. V, 9. VII, 10. Sophon. II, 8. 9. 10. III, 19. Zach. XII, 9. XIV, 12. imo omnibus beneficiis & spiritualibus, Hos. XIV, 6. 7. 8. Joël IV, 21. & corporalibus circumfundit, Joël II, 23. fin. Amos IX, 13. fin. Zach. VIII, 12. Ex attributis adfectionibusque Ecclesiæ sequentes occur- runt. (1.) *Unitas*, sive *αὐτακεφαλαίωσις* collectio sub unum caput, Christum; hinc *unum caput* sibi fideles ponent, Hos. II, 2. *Unus Rex*, unus Dominus, nomenque ejus *unum* erit, Zachar. XIV, 9. (2.) *Universalitas*, Sophon. III, 9. Zachar. XIV, 16. 17. (3.) *Sanctitas*. Ecclesia dicitur *sancta imputative*, quia super fidelibus nomen Dei sanctum vocatur, aut illi sancti à sancto appellantur, ob imputatam Christi justitiam & sanctitatem, Amos IX, 12. Zachar. II, 3. & *inchoative*, quia accepto Spiritu S. sanctitati veræ ejus membra student, Obad. 17. item *comparate*. quia turba selecta ex mundo est, & Deo peculiariter consecrata. Eam namque inhabitat, Joël IV, 17. Zach. II, 14. II, 13. hinc *peculium*, *populus*, *hereditas Dei*, dicuntur. (4.) *Invisibilitas*. Hinc pii *reliquiae* vocantur, Amos IX, 12. Obad. 17. Mich. V, 7. Soph. II, 7. III, 12. 13. Zach. II, 12. & mentio tantum fit. *do-*

Forma.

Finis.

Attributa.

mus Jacob, Obad. 17. qui *parvulus* dicitur, Amos VII, 2. 5. Interim ordinarie & ubi non premitur Ecclesia, visibilem quoque se sifit, unde *montis & turris* nomen accepit, (vid. *Synonym.*) Quæ locutiones tamen perpetuitati visibilitatis Ecclesiæ nullum patrocinium præbent. Prophetæ enim hisce similibusve appellationibus, magnitudinem & claritatem Ecclesiæ describunt, quæ *Messiaæ* temporibus per universalem Evangelij prædicationem erat futura. Inde tamen non potest inferri, quod perpetuo Nov. Testam. tempore talis claritas sit futura. Quapropter vera electorum Ecclesia etiam in Nov. Test. est & manet invisibilis. (5) *Durabilitas.* Licet enim status Ecclesiæ misserrimus sæpe videatur; semper tamen usque ad finem mundi duratura est, Joël III, 20. Amos IX, 15. Hujus respectu *cornu ferreum & unguis ærea ei adscribuntur*, Mich. IV, 13. Ecclesia tamen visibilis errare potest, & Judaica Ecclesia sæpius erravit, atque ob eam reformatam Vates subinde missi sunt, querulæque passim eorundem de corrupto Ecclesiæ statu, de hac defectione testantur, Hos. IV, 1. 6. 8. 9. 12. Mich. VII, 2. &c.

LOCUS XX.
DE
CRUCE & CONSOLATIONIBUS.

DE Notis Ecclesiæ, cum res nota sit, nîl dicere voluimus. De Cruce tamen, quæ quasi character quidam fidelium est, pauca subjiciemus. Nam sicut Christum pati & mori oportuit, & hac ratione ad gloriam intrare, Luc. 24, 26. ita quoque par est, ut pii servatores Christi crucem suam tollant, perque varias afflictiones in regnum Dei ingrediantur. Hos. VI, 1. 2. Variis nominibus crux & calamitas quævis piorum in Scriptura insignitur. Vocatur *Visitatio*, Hos. I, 4. quæ vel iræ vel gratiæ est. hæc hujus loci; *desertum*, II, 16. *correptio*, V, 9. *tribulatio*, VI, 1. *castigatio*, VII, 15. X, 10. *angustia*, Joël II, 3. Nah. I, 7. *malum*, Amos III, 6. Mich. I, 12. *maeror*, *dolor instar parturientis*, IV, 9. *derelictio*, V, 3. *ira Domini*, VII, 9. *poculum Domini*, Habac. II, 16. quod bibere, *mala pati* significat, Obad. 16. Alia nomina passim occurunt. Deus autem, vel (i. *immediate*, sine intervenientibus creaturis, ægram & molestam afflictionem hominibus

bus immittit. *Jehova rapuit & percussit*, Hos. VI, 1. *castigavit nos*, VII, 15. *An erit malum in civitate, quod Jehova non faciet*, Amos III, 6. *Malum à Domino descendit*, Mich. I, 12. *Tu, Domine, sicut voluntisti fecisti*, Jon. I, 14. Interim tamen ut benignus Pater spectandus est, Hos. VI v. 1. ubi statim solamen subnectitur: *curabit & obligabit nos*. *Vita nos restituet, ut vivamus coram ipso*, v. 2. Confirmabit brachia nostra, II X, 15. Post afflictionem consolatur, Mich. IV, 6. *Cum ceciderimus, consurgere nos faciet*, & si in tenebris sedemus, Dominus lux nostra erit. VII, 8. *Benignus est Dominus, praesidium temporibus difficultissimis, atque cognitos habens prestatantes in ipsum*, Nah. I, 7. vel (2.) *mediate ad afflictionem utitur vel Satana*, Zach. III, 1. ubi Satana permisit, ut Iosuæ resisteret & adversaretur, vel *impius hominibus*, ut Amasia, qui Amosum verbis enecare, insidiasque ei struere studuit, VII, 12. vel *aliis creaturis*, quando varias calamitates immittit, Hos. II, 14. Joël I, 4. ss. (vid. Effect. Peccat.) Castigat vero clemens ac misericors Subjectum. Pater propriæ fideles, de quibus sermo Hos. VI, 1. 2. achorum intuitu vocantur castigationes, δοκιμασία, sive πειρασμός, παιδεία, savagis & μαρτύρειον, atque à τιμωρίᾳ impiorum, quorum respectu calamitates pœnæ rationem cum excidio plerumque conjunctæ habent, differunt. In Jona hoc discimus, qui tam quoad animam interiorum, spirituales cordis terrores II, 8. quam exterioris in corpore, IV, 6, 7. varia incommoda sensit. Sic Paulus 2. Cor. 7, 5. ἔξωθεν μάχαι, ἔσωθεν φόβοι, foris pugna, intus terrores. Hæc afflictio in passione dolorifica constitit, Hos. V, 14. quæ cap. VI, 1. per voces *rapunt*, (Metaphora à Leone desumpta,) & *percussit*, indicatur. Hinc crux dolori parturientium confertur Mich. IV, 9, 10. V, 3. In omnibus autem divina providentia, intendit (1.) Gloriam suam, ut homines faciem ejus querant, Hos. V, 15. ut *sciamus & persequamur ad cognoscendum Iehovam*. VI, 3. Ita quando Israëlitæ per longum tempus considerant in afflictionibus, tandem convertentur & quærent Dominum Deum suum, Hos. III, 4. 5. (2.) Castigati salutem, Mich. IV, 10. Malach. III, 17, 18. Macar. Homil. XII. *Oportet omnino nos cum crucifixo crucifigi, simul pati cum eo*, qui passus est, ut glorificemur cum glorificato. Hoc ipsi fideles agnoscunt, unde dicunt, Hos. VI, 2. ut *vivamus coram ipso*, nempe in gloria æterna. (3.) Fidei probationem, ut Jonas in mediis fluctibus fidei suæ πεμψειον edidit, II, 5. 7. 8. Mich. VII, 7. Zach. XII,

K 3

9. (4.)

Ministri,

Forma.

Finis.

9 (4.) Carnis mortificationem, quæ ex vivificatione & excitatione colligitur. Hos. VI, 2. conf. 1. Petr. 4, 1.

LOCUS XXI.

DE

ORATIONE.

Homony-
mia.

IN Ecclesia, sub vexillo crucis militantibus, invocatione seria ac precibus opus est. Vox invocationis non eodem modo sumitur; maxime si versionem vulgarem respicimus. Notat (1.) in genere quamvis auxilii implorationem, Hos. VII, 11. *Invocabant Aegyptum*, i. e. auxilium implorabant. (2.) Est denominatio ab aliquo, e. g. Amos IX, 12. *Ut possideant reliquias Edom*, & omnes nationes, eo quod invocatum sit nomen meum super eos, i. e. à me cognominati. (3.) Synecdochice totum Christianorum cultum denotat, Sophon. III, 9. (4.) Sumitur pro religiosa Dei invocatione, Joël III, 5. quæ solius Dei com- Objectum, pellatio est, eique debita. Ad quem *Jehovam* direxerunt suam orationem Judæi, Joël I, 19. Jon. III, 8. Habac. III, 2. imo ipsi gentiles, ut adorationis cultu dignissimum eum agnoverunt, Jon. I, 5. 6. 14. Ei igitur soli deferendus est hic cultus, qui propterea omnem adorationis, cultusque mixturam rejicit, Soph. I, 5. Sicut autem religiosus cultus uni Deo ob infinitam excellentiam competit, Malach. I, 6. ita tribus personis, ibidem per אֱלֹהִים Adonim indicatis, ex æquo defertur.

Causa effic. (conf. L. II. de Deo Uno & Trino) Ut vero recte oremus & Deum invocemus, efficit in nobis Spiritus S. quem Dominus Messias à Pa- tre mittit & in corda fidelium effundit, qui eam ob causam *Spiritus impellens*, *gratia & precum* vocatur. Zach. XII, 10.

Causæ, quæ nos ad pre- cses impellere debent, varia sunt. (1.) Dei voluntas, quæ ex invocatione in nomine Dei colligitur, Joël III, 5. & hunc honorem Dominus noster postulat, Malach. I, 6. (vid II. Decalogi Præcept.) (2.) Calamitas & miseria nostra propria, indigentiaque multiplex, Hos. VI, 1. 2. 3.

(3.) Exempla Sanctorum, Jacobi, Hos. XII, 4. Jonæ, II, 2. IV, 2. Habacuci, III, 1. ss. (4.) Exauditionis veritas. Joël III, 5. *Quicunque nomen Domini invocaverit, eripietur, & salvabitur.* Oratio autem & invocatio fit & fieri debet vera fide, interno cordis affectu, ac interdum solo gemitu, ut de Jona colligitur, II, 2. ss. qui in visceribus

Forma.

ribus piscis servide & fide plenus oravit; fieri etiam potest & solet externa voce, exemplo ejusdem, קָרָא אֶל־יְהוָה *clamavit ad Dominum*. Jon. IV, 2. Non tamen sola voce sine interiore cordis affectu fiat, s. ex opere operato, aut corde hypocritico, vel impuro, Hos. VII, 14. Mich. III, 4. oratio nostra profluat, quæ nullam exauditionem sed pœnam potius expectat; sed Christi pro nobis intercedentis Zachar. *Fundamen-* III, 2. merito & promissionibus divinis fide nitatur, Hos. XII, 7. Mich. *tum.* VII, 7. Nah. I, 7. Habac. II, 3. Sicque de precum exauditione cer-
ti esse possumus. Hos. II, 23. Habac. II, 4. Orationum genera, secun-
dum Apostolum 1. Tim. 2. quatuor sunt, quorum vestigia quoque in
Prophetis occurunt. (1.) *Deprecatio*, δέησις, est oratio mala immis-
sa aut imminentia averti desiderans. Sic Israëlitæ in adversis tempo-
ribus ad Dominum clamare dicuntur, Joël I, 14. Talis etiam erat Jo-
næ *deprecatio*, II, 2. ss. Ad quam se pii mutuo exhortantur, Hos.
VI, 1. Zach. VIII, 2 f. 22. Deusque jubet, Mal. I, 9. (2.) *Obsecratio*,
προσευχή, ad bona corporalia, s. spiritualia impetranda, Hos. XIV, 3.
Accipe bonum, conf. 5. 6. 7. 8. (3.) *Intercessio*, Joël II, 17. quæ mul-
tum ponderis apud Deum habet, si à fidelibus fiat. Amos VII, 2. 3.
5. 6. (4.) *Gratiarum actio*, εὐχαεστία, *গুশ্লমা* Hos. XIV, 3. Jon. II,
10. Nah. I, 15. Preces omni in loco fieri possunt, non tantum Hie- *Adjuncta*,
rosolymis & in templo, exemplo Jonæ, qui ex visceribus piscis ora-
vit, II, 3. IV, 2.

LOCUS. XXII.

DE

TESTAMENTIS ET FOEDERIBUS
DIVINIS.

Dispositio divina circa Salutis media, cultum & formam Regimi- *Etymolog.*
nis in Ecclesia, *Testamentum* vulgo appellatur, Hebr. בְּרִית à ver- & Homo-
bo בְּרָה elegit, selegit, declaratque adeò. *Berith* vi. vocis rem, quam duo
eligunt, ut ad eam se certis conditionibus obstringant, sive *pactum* *nymia.*
aut *fædus*, συνθήκη, ceu Aquila & Symmachus expresserunt, vel,
ut LXX. & N. T. scriptores διαθήκη. Interpres Latin. promiscue
reddidit, modo *pactum*, modo *fædus*, modo *Testamentum*; quæ ta-
men non eadem prorsus sunt. Nobis satis h. l. est, notare quod
Deus

Deus circa salutem hominum cum per modum fœderis , tum per modum Testamenti disposuerit. Duplex esse fœdus constat, operum & Gratiae, vetus & novum , legale & Evangelicum. Utriusque in Prophetis mentio occurrit , & utrumque ex Loco de Lege & Evangelio intelligi quodammodo potest. Dabimus tamen , pro instituti ratione , brevem fœderis gratiae delineationem ex duobus præcipue locis, Zach. IX. 11. & Mal. III. 1. ubi fœdus nominatur ejusque ratio haud obscure indicatur, quod breviter ita describere licebit, si tertium addamus locum Zach. VI. 13. est consilium sive dispositio Dei, ut in sanguine Testamenti dimitterentur vinciti à Satana, Deoq; offensore reconcilientur per Angelum fœderis, Dominum Templi, Salvatorem, sive Messiam, & pacem consequerentur. Ejusigitur auctor solus Deus est, qui sola impulsus gratia sua , & sponsione Christi, Principis Pacis, vel meritoria. Angeli fœderis intercedente, fœdus pepigit. Imo Zach. VI. 13. liquet, consilium vel pactum inter Patrem & Filium intercessisse de liberandis vincitis , cui innititur pactum, quod Deus cum lapsis hominibus fecit. Hujus dicti brevem analysin ac paraphrasin vide in H. Witsu Oeconom. Fœd. Dei cum homin. Lib. 11. Cap. 1. §. 7. In hoc fœdus omnes homines assumti sunt , quia omnes vinciti omnesque liberandi erant; sed qui Pacem consequi volunt & reconciliationem, à Christo sponsore & Mediatore partam , credant necesse est, cum fidem à fœderatis suis stipuletur Deus & justi fide sua vivant. Bona legata spiritualia & cœlestia Pacis vocabulo comprehenduntur , & aliunde intelliguntur. Innuuntur etiam generatim fœderali formula: *Ero eis in Deum, & ipsi erunt populus meus, filii Dei vivi,* Hos. II, 1. 25. Nec temporalia bona excluduntur , in primis in Vet. Test. Hos. II, 20. Finis procul dubio gloria Dei est , ex immensa gratia fœdus gratiae in laudem δέξις τῆς χαίρετος αὐλῆς (Eph. I, 6.) pangentis cum lapsis, in eorum salutem & pacem æternam. Vid. Colleg. MS. Dn. Præsid. de Oeconom. Tempor. Cap. VI,

SACRAMENTIS UTRIUSQUE
TESTAMENTI.

§. I.

Utrumque Testamentum sua habuit Sacra menta, tanquam sigilla gratiæ fœderalis. Sunt autem ea duo & duplia; vel *initiationis*, quibus in fœdus homo cum Deo recipitur: vel *confirmationis*, quibus fœdus istud ex hominis parte continuatur. In Vet. Test. ad primum *circumcisio*, ad secundum *agnus Paschalis* spectabat. De quibus ex occasione Legis Ceremonialis nonnulla diximus. Ea abroganda fuisse, quando fœdus novum confirmatum & consecratum est sanguine Mediatoris ipsius, non typico, uti Vet. Test. sponte sequitur.

§. II. In Nov. Test. Sacramentum initiationis est *Baptismus*, Causa effic. gratiæ fons inexhaustus, ab ipso Deo & Salvatore nostro apertus, qui Tempus *de domo Domini egreditur*, Joël III, (IV.) 18. *Quod tempore N. Test.* factum, ut ex Zacharia XIII, 1. liquet. *In die illo erit fons apertus.* institut. Dies ille apud Prophetas tempus Nov. Test. denotat, quod hoc ad Vet. Test. collatum ratione perspicuitatis sit ut dies, & illud ut nox, sicut Apostolus Rom. 13, 12. innuit, tum enim Sol justitiae ortus est radiisque illustribus se patefecit, Malach. IV, 2. Requiritur autem ad *Baptismum aqua naturalis*, & actus abluendi, qui vel immergendo vel aspergendo fieri potest. Hinc Joël III, 18. quem locum B. Hieronymus Tom. II. fol. 147. de Baptismo explicat, *aquarum & fontis* fit mentio, ut & Zach. XIII, 1. Non solam autem aquam sed Spiritum S, quoque in Baptismo dari & effundi, ex coll. Joël III, 1. cum v. 18. & Zach. XII, 10. cum cap XIII, 1. colligi potest. Inde Paulus Tit. III, 5. 6. *lavacrum regenerationis & renovationis Spiritus S. quem Deus effudit super nos copiose*, appellat, verbis, ut videtur, desuntis ex his ipsis Prophetarum locis. *Forma* etiam hinc Baptismi colligitur, efficiturque, quod non sit aqua nuda, sed Spiritus gratiæ conjunctus, datus collatusque, eum in modum, qui in institutione Novo Testamento reservanda, exprimitur. Hæc Baptismi gratia ad omnes homines carnaliter genitos, nec adultiores solum, verum etiam infantes pertinet.

L

tinet.

Materia.

Forma.

Subjectum.

tinet; quia *super omnem carnem* effundi debebat Spiritus Christi, Joël III, 1. i. e. omnes homines, quorum maximam partem infantes constituunt. Pertinent etiam ad fœdus gratiæ infantes, docente Petro Act. 2, 38. 39. tum, cum vaticinium ex Joële adduxisset. Nec fides iis denegari potest, licet locum Jon. IV, 10. quidam adducant, quod *discrimen inter dextram & sinistram, inter bonum & malum non norint.* Notitia rerum mundanarum naturalium, non vero supernaturalium & spiritualium hic intelligitur. Et quoniam infantes verbi divini auditus, ex quo apud adultos fides oritur Roma. 10. non sunt capaces, in Baptismo per Spiritum S. fidem remissionemque peccatorum ipsis conferri arbitramur. Quare Augustin. Serm. XIV. de Verb. Apost. Tom. X. f. 324. *Ubi ponis parvulos baptizatos? profecto in numero credentium. Inter credentes baptizatos parvulos numerabis, nec judicare ullo modo aliter audebis, si non vis esse apertus hereticus.* In hoc sublerrimo initiationis lavacro a) peccata, cum originalia, tum actualia, abluuntur. Hic fons pro peccato, & pro separatione ex immundicie est, (Zach. XIII, 1.) qualis est in menstruo, unde quia infans ratione maternæ originis pronascitur, vero videtur simile, notari hic, hoc etiam fonte peccatum Originis ablui, & superiori voce, alias generali & omnem *āequum* designante, peccatum actuale, vid. Tarnov. h. l. §) Omnes insuper benedictiones ex eodem fonte in nos defluunt atque derivantur, Joël III, 18. *Hic fons irrigabit torrentem Sutim:* h. e. animas nostras irrigat, & perpetuam consolationem contra tentationes praefat. Certo itaque persuasi esse possumus, quod hoc baptis- male fœdus sit perpetuum, secundum istud Hof 11, 19. *Desponsabo te mihi in sempiternum, in misericordia & miserationibus.*

S. Cœna. §. III. De S. Cœna quidem fatemur, nos locum non reperisse clarum in XII. Vatibus; eo tamen trahere possumus, quæ generatim de beneficiis Christi sub convivii lautissimi schemate leguntur, ut Zach. IX vers. ult. ubi Propheta de felicitate temporum Novi Test. ita exclamat: *Quid enim bonum ejus est, & pulchrum ejus, nisi frumentum electorum & vinum germinans virgines?* ut Hieronymus reddit, & Christum ipsum intelligit, qui sit frumentum & vinum latificans cor hominis. Non infrequens est, beneficia Christi sub convivio adumbrare; quod cum & hic fiat, optime sane ad hoc sacramentale convivium vel *δεῖπνον κυριακὸν*, 1. Cor. XI, 10. applicari potest. De pane &

ne & vino Eucharistico intelligere locum Hieronym. Pascas, Haymonem, Lyram, aliosque, Christophor. Castrus h. l. memorat.

LOCUS XXIV.

DE

MINISTERIO ECCLESIASTICO.

AD tres in Ecclesia distinctos ordines progredimur, inter quos primo loco spectandus venit *Ecclesiasticus*, in quo qui sunt, vocantur *Ministri Dei*, *Joël I*, 9. *Doctores*, *II*, 23. *Servatores*, *Obad. 21*. **Synonymia** *Angeli Domini*, *Malach. II*, 7. *Johannes Baptista* peculiariter sic dictus, juxta Evangelistarum interpretationem, *Matth. II*, 10. &c. *Legati*, *Mal. III*, 1. *Servi*, 22. *Speculatores*, *Hos. IX*, 8. *Videntes*, *Joël II*, 28. *Oeconomi*, *Amos VI*, 10. quos LXX. vocarunt *πρεσβύτεροι τῆς ὁμιλίας*, familiæ gubernandæ præfectos. Quod detur Ministerium Ecclesiæ, patet 1. **Existentia**, ē Ministrorum appellationibus adductis. 2. Ex extraordinaria in primis Prophetarum vocatione, qui tamen non eo sibi invicem ordine successerunt, quo ipsorum libros in Biblico Codice positos videmus, sed quidam ex ipsis ante captivitatem Babyloniam, quidam in captivitate, quidam vero post eandem, scripserunt. *Ante captivitatem* prophetarunt *Jonas* & *Obadias*, ex omnibus Prophetis antiquissimi, qui post Mosen & Davidem scripsere, quos sub Achabo & Jeroboamo Regibus idololatricis vixisse, constat. *Circa tempus migrationis* decem tribuum sub *Usia* & *Ezechia* claruerunt *Hoseas*, *Joel*, *Amos* & *Michas*, qui σύγχρονοι fere fuerunt: post quos non multo tempore sub Manasse secuti sunt *Nahum* & *Habacuc*. *Instante migratione* Iuda sub *Josia* & *Joachim* prophetavit *Zephania*. *Post captivitatem* prophetias suos ediderunt *Haggeus*, *Zacharias* & *Malachias*, qui ultimus *Vet. Test. Propheta* fuit. 3. *E promissionibus Ecclesiæ conservandæ*. (vid. L. de *Eccles. ejusque Attribut.*) *Ministerium* hoc *immediata* ē **Causa effic.** *Deus T. O. M.* instituit. Sic enim *Joël II*, 23. *Dominus Deus* uester dat uestib⁹ *Doctores* ad *justitiam*. *Amos II*, 11. *Excitavi* uestib⁹ ē *filiis uestris* *Prophetas*, & ex *juvenibus uestris* *electis*, qui essent *Nasiræi*. *Amos* VII, 15. suæ *immediatae* vocationis testimonium producit. Aliquando etiam *mediate* per Ecclesiam vocat, ut nunc ordinarie facit fecitque. Sunt enim Sacerdotes legati Dei, adeoque ab eo vocandi, *Mal. II*, 7.

Forma.

II, 7. Vocatio illa repetenda ex electione tribus Lévi, quæ fœdus dicitur, Malach. II, 5. 8. quanquam plura fœdus involvat. Officium vero Ministrorum verbi in pura & incorrupta in primis verbi divini prædicatione consistit; ita ut ei nihil addant vel demant, sed ut àmittente acceperunt, tradant. Malach. II, 6. sic exprimitur: *Lex veritatis in ore ejus, & iniquitas, perversitas in labitis ejus non reperiri, in pace & rectitudine ambulare cum Deo & convertere multos ab iniquitate debet, insuper observare studiose scientiam credendorum & fugiendorum, verl. 7.* Omnia fere requisita hic repertuntur, vel hinc eruuntur, quæ 1. Tim. III, 2. s. ponuntur. Ad hæc atque talia sunt vocati, quia sunt *Legati Domini exercitum.* Unde vocatio est 1. necessaria. Prophetæ proinde ad divinam ubique missionem provocant, ut Hos. I, 1. Joël I, 1. factum est ad me verbum Domini. Idem sit judicium de reliquis Prophetis, qui vocationi obtemperarunt & in ea fideles fuerunt. Secus fecit Jonas I, 3. fugam potius quam vocationem eligens, sed justam inobedientiæ suæ pœnam luit. Jon. I, 12. Sit ea 2. legitima & vere divina, ut non tantum Legati Dei audiant, sed etiam

2. Qualitas.

Finis.

tales sint. Quomodo enim cum fructu prædicabunt, nisi mittantur, Rom. 10, 15. Tropologicè optime accommodari dicique potest, quod Joëles esse debeant, i. e. desiderati, filii נִזְנָתָה h. e. tales, quos invitò Deus ad hoc officium segregat, & blandiloquè dictis seducit. Tar-nov. in Joël. Quem in finem Ministerium institutum sit, ex hac tenus dictis forte satis constare potest, nimirum ut homines è verbo Dei erudiantur, convertantur, ædificantur, & ad salutem per fidem veram in Christo Jesu perducantur. Malach. loc. cit. Quod qui negligunt, stulti pastores audiunt, & redargiuntur jure; quemadmodum passim in Vatibus extant querelæ de falsis & impiis Prophetis atque Doctoribus, Zeph. III, 4. Zach. X, 3. Malach. II, 8. &c. Salvatores in Obadia dicuntur, videant ergo, ut seipso & auditores suos salvent.

LOCUS XXV.

DE

MAGISTRATU POLITICO.

Synonyma. **A**lter status, qui in Ecclesia locum habet, *Magistratus* vulgo dicitur. In Sacris nomina occurunt I. encomiastica, ut, tenentes

tes

tes sceptrum, Amos I, 5. Magnates, magni, Jon. III, 7. Nah. III, 10. Sapientes, Obad. 8. Capita, Principes, Mich. III, 1. Habac. I, 10. Judices, Mich. V, 1. Chilarcha, Fortes, Nah. II, 4. ~~nam~~ Principes vel Duces. Quæ vox, notante in concordantius Kircher, & ex eo B. Gerhardo, peregrina est, & communis Syris, Assyriis, Persis & Chaldæis. II. Metaphorica, Clypei terræ, ob potentem malorum averzionem, Hos. IV, 8. Capita, Amos III, 1. VI, 1. fundamenta terræ, Mich. VI, 2. Montes, ob celsitudinem & defensionis fortitudinem. ibid. Annuli sigillares, Hagg. II, 24. Pastores, Zachar. X, 2. Anguli, v. 4. quia lapides angulares ædificiis sustentandis idonei sunt. Autor Magistratus idem Causa efficit. est, qui Reges ac Principes removet, ac eorum solia evertit. Hos. I, 4. III, 4. Hagg. II, 22. Quod etiam à divina ejusdem conservatione colligitur. Hagg. loc. cit. v. 24. ubi Dominus ad Zerubabelem dicit: Ponam te sicut signaculum, h. e. stabiliam tuum principatum. Impii non minus Magistratus atque Tyranni à Deo sunt. Hos. XIII, 11. Nec huic contrariari videtur, quod Deus ipse apud Oseam Prophetam VIII, 4. inquit: *Ipsi regnare fecerunt, & non ex me, Principem (Jeroboamum 1. Reg. XII, 24.) constituerunt, & ego non novi.* Nam non absolute & simpliciter Dominus improbavit, quod populus Israëliticus Magistratum haberet, vel peteret, sed quod regiminis formam à Deo institutam proprio arbitrio mutaret, & ad gentium imitationem Regem aliquem Monarcham sibi constitui importune postularet. conf. 1. Sam. VIII, 7. Quæ Magistratus munia sint, vel ex titulis intelligitur, quos officium implere & sustinere debent. Regum est regere, Ducum ducere, Pastorum pascere gregem, s. jus & judicium exercere. Ex Mich. III, 3. quasi in tabula colligitur id omne, 1. decere Magistratum scire jus, quod valet in foro poli & soli. 2. Odire malum, tam in doctrina, quam in vita, illud tollendo, hoc puniendo: 3. Amare bonum & promovere. Conf. Winckelm. & Tarnov. h. l. De his omnibus admonendi & reprehendendi sunt, si negligant, aut non carent Rempublicam & Ecclesiam, ut Michas hic fecit, & Amos VI, 6. qui invehitur in eos, qui genio iridulgent & cuticulam duntaxat curant, de contritione vero Josephi sananda non sunt solliciti. Vocatur Ecclesiæ & Reipublicæ status miserrimus in regno Israëlis, contratio s. confractio Josephi, locutione Synecdochica & Metonymica, respiciturque ad cladem Ephraimitis à Syris quondam illatam, vel ad Josephi historiam, quem dum

fratres in cisternam conjecterant, ipsi interea suaviter epulabantur, Gen. XXXVII. *Jurisdictio civilis & criminalis*, sive quod Magistratus judicia exercere & supplicia jure constituere possit, facile ex præceptis exemplisque, imo & querelis Prophetarum de neglectu utriusque partis, ac pœnis demum ob neglectum denunciatis, colligi potest. Hos. V, 10. ss. Amos I, 5. II, 3. 6. 7. Mich. III, 1. 3. &c. Interim ista jura jure exercenda sunt, sive jus præscriptum pro norma haberi, nec quicquam pro arbitrio suscipi debet. Eo respexit Propheta, quando Deus per Joëlem IV, 9. *bellum sanctificari*, id est, sancte geri jubet. Quæ Zach. IX, 10. leguntur & vulgo obvertuntur, de regno Christi agunt, quod regnum pacis nec carnalibus armis propagandum est. Unde hæretici quoque non aliis quam spiritualibus armis conficiendi prædicuntur, i. e. impia eorum dogmata gladio spiritus jugulanda sunt, Zachar. XIII, 3. Quod lege contrahere liceat, vel hinc liquet, quod Deus in politia Judaica per Mosen formas contractuum ordinaverit modumque iis constituerit. Nec per verba Zachar. XIV, 21. *non erit amplius in domo Domini &c.* abrogati aut damnati censeri debent omnes contractus, cum *Cenaani* hic non mercatorem sed Cananæum designet, id est, alienigenam, profanum & impium quemcunque, quales olim Cananæi erant. Aut si mercator intelligi deberet, non alium intelligeremus *εμπεργη*, quam Antichristianum, falsas merces pro bonis supponentem & simplices decipientem, Apoc. XVIII, 11. ss. qui dona Dei more Bileami, Gechasi, Pharisæorum & Simonis Magi prelio vendat. Atque ex his etiam qui Magistratus fines sint, abunde satis constare potest.

LOCUS XXVI.
DE
STATU OECONOMICO.

§. I.

Status Oeconomicus. **U**ltimum inter tres Hierarchias locum tenet Status Oeconomicus, sive domesticus, sed facile primus est dignitate & utilitate, cum ex eo cæteri ordines prodeant, & ambitu suo Societatem conjugalem & herilem complectatur. Utriusque mentionem facit Malachias, hujus Cap. I, 6. illius Cap. II, 14. de posteriore primo loco dicemus,

ceius, & quia certum est, quod Propheta respexerit primam institutionem conjugii, inde nullo negotio erui poterit, quicquid circa Conjugium observandum venit. Vulgo, ac recte quidem sic definitur, *Status conjugalis est societas, à Deo instituta unius maris & fœmine, legitime indissolubiliterque in unam carnem conjuncta &c.* Quam definitionem facile hinc monstrabimus, 1. Deum esse Matrimonij autorem, probatur ex Malach. II, 13. qui *fœdus* dicit inter virum & uxorem, constitutum à Deo, idque inviolabile & indissolubile, in quod perfide agere non licet. Idem v. 14. innuitur: *Nonne unus scil. Deus fecit; sic enim reddendum esse docuit Stephan. le Moine ad Polycarpi epistolam p. 107.* Uni viro unicam concessit uxorem, licet res quum *Spiritus ipsi esset*, ut plures Adamo uxores sociare potuerit. Alii interpres plerumque sic reddunt: *Nonne unum effecit, & unum per conjugum Deus in paradiſo creavit?* Utrumque verum est, & ex utroque obtinemus, quod volumus. 2. Hæc societas conjugalis in unione & coniunctione arctissima consistit. Duo enim tantum, non plures, in unam carnem conjunguntur, & *unum* pat Deus propterea fecit. Quo ipso Polygamiam simultaneam rejecit & damnavit, ac legitimam tantum coniunctionem, quæ secundum instituentis legem fit, probat, quamque indissolubilem esse voluit, quia *fœdus arctissimum* vocavit, divortiis temere non rumpendum, ut fecere Judæi, eo nomine cum hic à Malachia, tum alibi male audientes & castigati. 3. Omnibus autem ad conjugium idoneis licere nubere, speciatim etiam Clericis, vel Hoseæ exemplum ostendit, qui jussus erat ducere uxorem, Hos. I, 2. & quidem successive, III, 1. Unde nec secundæ nuptiæ Deo displicant, modo legitimo debitoque sine ineantur, non in gradibus prohibitis, Amos II, 7. quem 4. Malachias his verbis expressit: *Quæsturum semen Dei, id est, liberos ex justo matrimonio procreatos.* Altius autem respicere puto Malachiam. Tametsi enim hodie, post lapsum liberi non nascantur sancti, olim tamen è sanctis sancti procreari potuerunt, si in statu integritatis permansissent protoplasti. Et quis dubitaret, sanctos Patriarchas, qui præclaras de semine sancto atque benedicto, Messia, promissiones acceperunt, aliud quid quam semen sanctum quæsivisse? Adhæc Conjugium Myticum inter Christum & fideles præfigurabat iste status, ceu ex Hos. I. & II. manifestum est. Mutuum denique auxilium & adjutorium ex socia-

Definitio
Conjugij.

Causa effic.

Materia.

Forma.

Finis.

socialitate provenit , & cum primis è conjugio ; uxori enim viri *socia* est , ex fædere divino ei data. Unde quæ Conjugum officia sint , nullo negotio efficitur , nec ea commemorare necesse est.

§. II. Patriam & Herilem societatem , ac quæ observanda utrobique sint officia , vel ex his verbis Mal. I, 6. luculenter & breviter colligitur : *Filius honorabit Patrem , & servus Dominum suum.*

LOCUS XXVII.

DE

NOVISSIMIS IN GENERE.

Etymolog.
& Homo-
nymia.

Existentia.

Causa effic.
Materia.

Forma.

Signa &
tempus.

Novissimorum vox in Scriptis Propheticis latè patet , ac omne illud tempus complectitur , quod Messia dicitur , sive totum periodum regni Christi , à primo ejus adventu usque ad ultimum. Hoc sensu occurrit Hos. III, 5. Joël III, 1. coll. cum Acto. 2, 17. Unde constat , ad Novissima referri etiam Conversionem Judæorum , & Iudicia Dei varia ac prodigia , finem Mundi antecessura. Malachias etiam meminit diei Domini magni & terribilis , & adventus , quem sustinere impii nequeant , cum sit *instar ignis conflatoris* , III, 2. 23. quem tamen non de die & adventu Christi ultimo intelligendum esse , fatetur *Tarnovius* , & res ipsa probat ; licet alii viri docti id propugnant. Fortassis conciliari commode , quæ discrepare videntur , sententiae , possunt , si dixerimus diem Domini terribilem de omni Dei judicio dici , sive universale sit , sive particulare. Conflagrationem igitur & consummationem Mundi etiam hoc referri , ac diem Domini dici posse , dubio vacat ; quanquam ea ipsa quoque in Veteri , Zeph. I, 18. III, 8. & in Novo Test. modo latius , modo strictius accipiatur , Matth. XIII, 39. s. XXVIII, 20. 2. Petr. III, 7. Certo futura & eventura novissima omnia inde irrefragabiliter evincitur , quia Deus , mentiri nescius prædictus , & fidem ipso complemento quibusdam vaticiniis jam fecit. *Causa* igitur efficiens consummationis est Deus trinus , impellens ira & justitia ejus , Zeph. loc. cit. *Materia* , **הָרָץ** tota terra , non Istrælitica tantum , sed omnis & universa , sive totus mundus. Conf. Hagg. II, 6. coll. cum Hebr. 12, 26. *Forma* verbo & **כָּלָה** consumandi & devorandi innuitur , & totalem finalemque alicujus rei consummationem indicat. *De signis & tempore* nîl certi habemus , quod

quod definiamus. Quædam illa sint prodigia in cœlo ac terra, quorum Joël III, 3. s. mentionem facit, altioris res est indaginis, & conscripsi possunt eum Matth. 24, 29 Apoc. VI, 12. ss. Finis est piorum atque fidelium consummata salus, impiorum perditio & pœna æterna. Malach III, 17. ss. H.

Finis.

LOCUS XXVIII.

DE

M O R T E.

Mortem esse separationem animæ à corpore, vel illa Jona verba docent, quibus IV, 3. à Deo petit, ut anima sua à se auferatur. Accipe, queso! inquit, animam meam à me; id est, dissolve animam meam ex hoc corporis ergastulo, & recipe ad te. Quomodo Scriptura figurate mortem describit, 1. Reg. XIX, 4. Joh. 19. 15. Mox clarius se ipsum explicat, dicens: Melior est mors mea quam vita mea. Unde & dari mortem, & quid sit mors, liquet. Neque enim anima interit cum corpore, sed si quis in Domino moritur, ea à Domino recipitur. Atque sic quoque mortem tanquam bonum quid appetere licet, ut per mortem hanc ad veram vitam Deique fructum perveniamus; non vero ex impatientia, desperatione, aut tædio vitæ, quod in Jona Deus reprehendit, v. 4. Vitæ terminum dari, eum tamen non fatalem esse, nec absolute constitutum, sed ordinate, id est, hominum pietate vel impietate, ac mediorum à Deo ordinatorum usurpatione & contemtu limitatum, liquido ex eodem Vate Jona colligitur, qui Ninivitis excidium denunciavit, expleto quadraginta dierum spatio exspectandum; non tamen absolute, sed si pœnitentiam interea non agerent. Cum vero à viis suis malis converterentur, pœnituit Deum super malo, quod locutus fuerat, ut faceret eis, & non fecit, Jon. III, 4. Mortem alieni temporalis esse, aliam æternam, satis notum est. De hac loquitur Messias apud Hos. XIII, 14. è manu inferni redimam eos, & è manu mortis liberabo eos, ero pœnis tua, ô mors &c. cui omnes ob peccatum obnoxii sunt homines, omnes tamen Salvator redemit, & omnes liberari inde possent, si vellent serio & salutem partam sibi applicarent. Deus enim non vult mortem morientis, sed ut convertatur & vivat coram ipso in æternum, Hos. VI, 1. 2. Peccatum nos omnes perdidit, ut Isra-

Definitio.

An mors appetenda?

Vitæ terminus.

Mors æterna.

Subjectum.

M lem;

lem; sed salus omnium à Salvatore Deo, Hos. XIII, 9. **Stipendium**
 autem peccati mortem esse, omnes Vates uno ore clamant, quando
 mortem & omnis generis pœnas plagasque impiis ac impenitentibus
 denunciant, bona econtra quævis penitentibus & fidelibus. **Justus**
 quippe fide sua vivet in æternum bene beateque, Habac. II, 4. Ma-
 lach. III, 20. Quid æterna mors sit, hinc quodammodo colligitur &
Forma. ex opposito, vita æterna, clarius patebit. **De loco** nonnulla tan-
Locus. tum addemus, qui **Λεω** school dicitur, Hos. XIII, 14. & **lacus**, ubi non
 est aqua, Zachar. IX, 11. **E** Habacucko II, 5. descriptionem inferni
 cernere vel eruere licet sequentem, quod dilatet animam suam sive
 appetat omnes devorare, & mors non saturetur, & recipere ad se cupiat
 omnes populos. Mal. III, 19. mentio fit dici, *ardentis instar fornacis*, quo
 omnes superbi & iniquitatem operantes, futuri sunt *instar stipulae* &c. quæ
 ad infernum quoque accommodari possunt.

LOCUS XXIX.

DE

RESUSCITATIONE MORTUO- RUM.

Resurrecti-
onis

Existentia.

Causa effic.

meritoria.

Subjectum.

Ferialis sententia in impios æternis suppliciis corpore & anima affi-
 ciendos, in die judicii extremi pronunciabitur, quem cum an-
 tecedat Resurrectio vel resuscitatio mortuorum, de ea nunc dicere
 convenit. **Resuscitatio** & **resurrectio** differunt ut prius & posterius, nec
 in verbis explicandis diu hæremus, sed rem breviter persequemur;
 quia pauca hoc de argumento suppeditare nobis Prophetæ videntur.
Ex Hos. VI, 1. 2. nonnulla habemus, & hoc quidem, quod & detur
 resurrectio, & quis ejus autor sit. Sic enim ibi fideles profitentur:
Die tertio suscitabit & eriget nos, Messias nempe vitæ redditus, primò
ex peccatis, in quibus mortui & sepulti eramus, inde etiam ad futu-
ram vitam, cuius initium & specimen primus ipse resurgens nobis
edidit. Conf. *Mercer. Comment. h. l.* Id porro hinc infertur, Chri-
 stum & causam efficientem & meritoriam esse resurrectionis, sed tan-
 tum quoad fideles; nam impios suscitabit ut justus judex punietque,
 quemadmodum aliunde à sacris literis patescit. Quo pertinet Malach.
 III, 18. ubi *Deus iudicij*, quem Epicuri & superbi homines contem-
 serunt, dicitur ostensurus in die iræ, quid inter sit inter justum & impi-

1610

um &c. Hoc vero tum cum primis innotescet, quando Deus resuscitatos alios in ignem aeternum, alios ad salutem aeternam ire jubebit. Hinc Dei vivificantis, & peculiariter Christi, gloria, justitia, potentia &c. respectu timentium Dei lux & salus sempiterna, ac impiorum perditio & condemnatio illucescet.

Forma.

Finis.

LOCUS XXX.

DE

JUDICIO EXTREMO.

Dari præter judicia particularia, quæ varia sunt, contra Judæos & varios populos, ut ex Prophetis luculentum & manifestum est, & præsertim ex Amos I. II. III. IV. V. VI. universale aliquod extremumque judicium, controversia vacat, ejusque cuncta particularia vel præludia vel signa sunt. Ita Joël II, 1. ss. de judicio à Babylonis populo Israëlitico inferendo proprie quidem & directe agitur: interim quia illud excidium extremi judicii præludium vel typus fuit, ad id non immerito accommodari potest, cum & voces & res apte quadrent. Idem de aliis dici potest. Hujus judicii autor Deus est, Pater, Filius & Spiritus S. Hinc mentio fit *לֹא יְמִתָּה יְהָוָה* Malach. II, 17. Filius Dei, tamen peculiari ratione judicem futurum, diserte alicubi traditur, v. g. Mich. IV, 3. etiam secundum humanam naturam. *Et judicabit inter populos multos &c.* Cap. V. de Dominatore ex Bethlehem prodituro dicitur, quod stare & pascere debeat in robore Domini, in magnificencia nominis Domini Dei sui. Joël IV, 12. ipse Messias ait, se, cum evigilaverint & ascenderint omnes gentes in vallem Josaphat, ibi se- surum, ut judicet omnes gentes undiquaque. Zach. XII, 10 idem dicit: *Et respicient ad me, quem transfixerunt &c.* quæ verba Apoc. I, 7. ad Christum in nubibus ad judicium venientem, applicantur, & indicant, Prophetam omnino visibili modo ad judicium venturum, & secundum humanam naturam quoque judicium peracturum. *Augustinus de Civ. Dei Lib. XX. cap. 25.* Malach. III, 1. 2. 3. Hieronymum fecutus, de novissimo judicio intelligit. *Veniet autem Christus Iudex magnifico cum comitatu: omnes sancti Angeli cum eo,* Zach. XIV, 5. Conf. Epist. Jud. 14, 15. *Judicabit autem justus ille Iudex universalis omnes populos, & homines, vivos & mortuos, sed resuscitatos, ut ex locis jam adductis constat, in primis Joël III, 12. 13. dicta & facta,*

Aucto.

Filius Dei, etiam juxta hum. nat.

M 2

Malach.

Norma.

Malach. III, 13. ss. imo & cogitata. *Norma erit liber memorialis scriptus coram eo, protimentibus nomen Domini*, ib. v. 16. qui certe liber vita erit. Alius autem pro impiis est, *περιεργαμένοις εἰς τὸν οὐρανόν*, Jud. 4. Conf. Dan. VII, 10. & Apocal. XX, 12. ubi sane libros carnaliter cogitare non licet, sed, *Augustino de Civ. Dei L. XX. c. 14.* pulchre explicante, per eos intelligitur *vis quedam intelligendi divina, qua fiet, ut cuique opera sua, vel bona vel mala, cuncta in memoriam revocentur, & mentis intuitu mira celeritate cernantur, ut accuset & excuset scientia conscientiam: atque ita simul, & omnes & singuli judicemur.* *Quae nimurum vis divina libri nomen accepit.* In ea quippe quodammodo legitur, quicquid à faciente recolitur. Si brevius dicendum est, liber Evangelij est is, secundum quem judicabuntur, id est, absolvantur pii, quorum peccata in profundum maris projiciuntur, Mich. VII, 19. ut deleanter & non amplius appareant. Sol enim iustitiae splendore suo & luce infirmitates illorum teget & sanabit, Malach. III, 20. Liber autem legis est is, ex quo impii judicabuntur & condemnabuntur, ut ignis supplicium perpetuo sustineant & alia patiantur mala innumera. Quæ formaratioque futura sit judicii extremi, per omnia non est patefactum in sacris literis. Sufficiat ad nostram institutionem & admonitionem, ceu ex allatis Vatum testimoniosis liquet & colligi potest, quod magnificentissime & solemnissime cuncta peragi debeant, in publico sanctorum omnium & hominum theatro. Unde credibile est, non uno tantum die illud institui aut absolviri posse, licet Vates passim de die judicii & iræ loquantur; cum Scripturarum more sanctarum diem poni solere pro tempore, nemo sit qui nesciat, bene Augustino pronunciante, de Civ. Dei XX. 1. Finis principalis est Salvatoris nostri gloria; eum in gloria respicient, qui ignominia affecerunt, videbuntque impii etiam gloriam fidelium & suam propriam ignominiam.

Finis.

Adjuncta. Quæ ex locis semel iterumque citatis abunde satis patescunt. In adiunctis, quæ vocant, major est difficultas. I. De Loco, quem vallem *Jehoschaphat* ex Joël IV, 12. dicunt, acriter inter se disceptant interpres, propriene, an figurate capi debeat. Pro litera Judæi & Pontificii ac ex nostratis quidam pugnant; quibus tamen hoc objici solet, quod una vallis tot hominum myriadibus capiendis sufficere nequeat. Vid. Theol. Jud. D. Præf. p. 351. II. De Tempore multo minus habemus, quod statuamus, quia nūl nobis revelatum in Prophetis nostris

1. Locus.

2. Tempus.

nostris perspicue est; sed generatim duntaxat temporis & diei judicii mentionem illi faciunt. Acquiescimus igitur in Zach. XIV, 7. est dies *Domino notus.* III. De *Signis* denique difficillima quæstio est. Varia signa Joël III, 3. 4. IV, 15. enumerantur, an verò ea sint judicio novissimo propria, disquiritur, & forte haud abs re dubitatur; nisi temporum sibi similium rationem habeamus. Erunt procul dubio signa prorsus singularia, terribile judicium impio mundo & dicenti, ubi est Deus judicii? indicantia & afferentia. Quare cavendum, ne certa pro incertis, utopica pro veris venditentur. Hoc sane negari nequit, ante finem populi Judaici conversionem sperandam & exspectandam esse, si Hosea Cap. III. fidem habere, nec vim inferre luctantis verbis velimus. Vid. Disput. B. D. Clodii super h. l. *Luther.* in Postil. Eccles. Fest. Steph. & Max. Rever. *Dn. Spen.* *Evangelische Glaubens-Lehr ad Dom. II. Advent.*

LOCUS XXXI.

DE

VITA ÆTERNA.

Bona hujus miseræ vitæ clausula est vita æterna, cuius spe se sustentant fideles, accerti de ea sunt ex promissionibus testimoniisque divinis, Hos. VI, 2. Habac. II, 4. Unde felicissimus iste status absolute & simpliciter vita dicitur, his ipsis in locis; quia ii soli vivere censentur, qui beate vivunt; at, qui viventes licet cum miseriis tamen conflictantur, mortui habentur, & semper moriuntur. Felicissimi istius status *Autor* est Deus vivus; fideles enim filii sunt *Dei vivi*, Hos. 11, 1. & ἀεχνῆς θῆς ζῶντος, JESUS, Hos. VI, 2. qui nos ex inferno redemit, & morti venenum factus est, Hos. XIII, 14. Sub alis Solis iustitiae sanatio ex morte, Malach. III, 20. Omnibus quidem Salvator vitam & salutem promeruit ac impetravit; soli tamen fideles & in similitudine perseverantes, ejus participes redduntur, Habac. II, 4. (Conf. Hebr. X, 38. s.) Malach. III, 16. 17. 18. Atque hoc est *decretum Dei aeternum*, quo ex mera gratia genus humanum, quod in peccata & mortem æternam lapsorum prævidit, per Christum redimere, hujusque meritum & beneficia fidemque ea apprehendi, per efficacia salutis media offerre & conferre, vere credentes justificare, conservare & in æterna vita glorificare constituit. Quod ex Artic. de Justificat. & dictis ibi allegatis, in primis Hos. I, 7. XIII, 9. 14. ac similibus liquet, ut

3. Signa.

Vita æterna
status felicissimus.

Causa effic.

Prædestin.
decretum.

Forma.

ut nihil opus sit, hoc argumentum scorsim tractare. In quo autem summa hæc felicitas, gloria, ac beatitudo consistat, comprehendi exprimere à nobis viatoribus haud digne potest. Ea tantum testamur, quæ in hac mortalitate nobis revelata sunt. Bona duplicitis generis sunt, vel privativa, vel positiva. 1. *Privativa* à beatis aberit α) *peccatum*, quounque nomine veniat, Mich. VII, 19 Zach. III, v. ult. β) *Paena peccati temporalis & æternæ*, Hos. XIII, 14. 2. *Positive* vita æterna in omni bonorum cumulo consistit, quæ uno *pacis, salutis, vite & sanationis* vocabulo passim significatur, cum describi satis nequeat. Loca toties iterata indicare supersedeo. Si jam fons vitae & salutis apertus est fidelibus, qui tamen in præsentis vita calamitatibus vix rivulos persentiscunt superabundantis gratiæ: quanto magis tum fluvii in eos derivabuntur. Huc nonnulli referunt verba Hos. XII, 11. *per manum Prophetarum נָמָרָא assimilatus sum*; ex quibus colligunt, quod Prophetæ, & in genere omnes Ecclesiæ ministri, sint velut Dei larva, per quos nobiscum loquitur, sicut *Lutherus* in annot. margin. istius loci scribit: *Die Propheten waren meine Larven oder Personen/darunter ich gegenwärtiglich alles thät und redet.* Quemadmodum itaque homo personatus larvam deponit, quando se ipsum manifestare cupit: sic Deus faciem suam, h. c. se ipsum electis deposita verbi larva in vita æterna manifestabit. In hac felicitate fideles constituti, Dei bonitatem, sapientiam, justitiam perpetuo deprædicabunt, & in Domino exultabunt. Qua autem lingua electi Deum celebraturi sint, quæri hic solet. Lingua unam omnium beatorum fore, probabiliter creditur. *Galatinus* I. XII. de arcana cap. 4. post adductam Latinorum & Græcorum pro sua lingua pugnantium, opinionem, tandem Hebræorum & Talmudistarum adducit probatque sententiam, beatos lingua Hebraica in Dei laudibus & mutuis colloquiis usuros, quod è *Zephan.* III, 8. 9. probare contendant, cum per labium electum Hebraica Lingua intelligi debeat, utpote quam *præ ceteris Deus elegit, quæ & Patribus loqueretur, & legem suam daret.* Eamque Job causam Dominum juxta hoc vaticinum gentes omnes, post resurrectionem generalem, lingua Hebr. laudaturas. De secundo enim Messiæ intermedio. advento Zephaniam loqui autem, quod suo loco relinquo. Electis denique æterna vita, gloria & felicitas continget. *Vivent ante faciem Domini, & Deum videbunt, sicuti est, clare perfecteque, non obscure, ut in hac vita.*

Finis sum-
mus,

F I N I S.

